

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANABİLİM DALI

**TÜRKİYE’DE DEVLET SÖYLEMİNİN KENDİ “DOĞU”SUNA BAKIŞININ
BASINDA YENİDEN ÜRETİMİ: DAĞLICA BASKINI ÖRNEK OLAYI**

Yüksek Lisans Tezi

Yeşim Özden Özdemir

Ankara–2011

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANABİLİM DALI

**TÜRKİYE’DE DEVLET SÖYLEMİNİN KENDİ “DOĞU”SUNA BAKIŞININ
BASINDA YENİDEN ÜRETİMİ: DAĞLICA BASKINI ÖRNEK OLAYI**

Yüksek Lisans Tezi

Yeşim Özden Özdemir

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Nur Betül Çelik

Ankara–2011

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANABİLİM DALI

**TÜRKİYE'DE DEVLET SÖYLEMİNİN KENDİ "DOĞU"SUNA BAKIŞININ BASINDA
YENİDEN ÜRETİMİ: DAĞLICA BASKINI ÖRNEK OLAYI**

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Nur Betül Çelik

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

Prof. Dr. Nur Betül Çelik

Doç. Dr. Gökhan Atılgan

Yrd. Doç. Dr. Fatih Keskin

Tez Sınavı Tarihi 15.10.2011.....

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim.(.12../09../2011.)

Tezi Hazırlayan Öğrencinin

Adı ve Soyadı

...Nesim...Özden...ÖZDEMİR...

İmzası

....

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ.....	1
I. HEGEMONYA VE HEGEMONİK BİR SÖYLEM OLARAK KEMALİZM TARTIŞMASI.....	16
1.1. Köprü; Batı ve Doğu Arasındaki Kırılmanın Emaresi.....	34
1.2. Kırılmaya Katkıda Bulunan Etmenler: Türk Modernleşmesi ve Batı Düşüncesinin Doğu'ya Bakışının Devralınışı.....	37
1.3. “Doğu” ve “Kürt”ün Sarmallanmasıyla Kürt’ün Doğu İmgesi Üzerinde Öteki Olarak Kuruluşu.....	63
1.4. Batı/Türk Kimliğinin Meşruiyet Zemini Olarak “Medenileştirme” Misyonu.....	74
II. DÜZENLEME, RASYONELLEŞTİRME ÇABASINA KARŞILIK GELEN İDEOLOJİK BİR ÇERÇEVE; DOĞULULUK ÇERÇEVESİ.....	81
2.1. Doğululuk Çerçevesini Gerekçelendiren Söylem Yüzeyleri	
2.1.1. Askeri Söylem Yüzeyi.....	87

2.1.2. Siyasal Söylem Yüzeyi.....	92
2.1.3. Ekonomik Söylem Yüzeyi.....	101
2.1.4. Toplumsal/Kültürel Söylem Yüzeyi.....	106
2.2. Çerçevenin Dışında Bırakılan.....	110
2.3. Çerçevenin İçinden Dışarı Uzanan Çekingen ve Öfkeli Bakış.....	120
SONUÇ.....	128
KAYNAKÇA.....	131
ÖZET.....	138
ABSTRACT.....	140

Teşekkürler...

Tez yazma tecrübemin ilkinde, vaktini ve alâkasını benden esirgemeyen danışmanım Prof. Dr. Nur Betül Çelik'e; beni buhrana sevk eden düğüm noktalarında, ipuçları yakalamamı sağlayan yorumları için Remzi Tutkal'a ve destekleri için aileme teşekkür ediyorum. Bu çalışmamı, son nefeste boğaza takılıp kalan o yeni yetme hırsıyla, cesaretle güneşe bakan menekşelere ithaf ediyorum.

GİRİŞ

Ulus-devlet yapısına uyum sağlama çabası, modernleşmek ile eşdeğer tutulan Batılılaşma hamleleri, Osmanlı İmparatorluğu'nda baş göstermiş olsa da esas olarak Cumhuriyet döneminde hız kazanır, yaşamın her alanında belirgin hale gelir. Cumhuriyet döneminde gerçekleştirilen bir dizi reformla Türk milliyetçiliği güçlendirilir, Aydınlanma projesi sağlamlaştırılır. Dilden eğitime, kılık kıyafete kadar pek çok alanda uygarlaşma, düzen ve disiplini sağlama çabası, modern bir ulus devleti, sekülerleşmiş bir ulus-toplumu ve modern siyasi özneyi yaratma çabası hegemonik güç olarak Kemalizm tarafından kurumsallaştırılır.

Ulus-devletin kuruluş aşamasında, milli kimliğin inşası sürecinde Batı'nın örnek alınmasından, Doğu kimliğinin, Batı kimliğinin ötekisi olmasından hareketle Doğu ile Batı arasında izi silinmeyecek, katı bir ayrışma, adeta jeolojik bir kırılma gerçekleşir, bir fay hattı -krizlerle derinleşen bir fay hattı oluşur. “Jeolojik kırılma” ile kastedilen; Cumhuriyetle çizilen Doğu sınırına, Doğu'dan, bir anlamda da kendi geçmişinden kopuş anlamının da atfedilmesidir, sınırın beri tarafının Doğu olarak kodlandığı, Batı'nın üst, Doğu'nun alt katmanda yerini aldığı algının yerleşmeye başlamasıdır. Fakat Doğululuk-Batılılığa dair bu “jeolojik kırılma” sadece ülke sınırıyla, geçmişten kopuşla ilişkili bir mesele değildir. Sınırın iç tarafında, içerde yaşanan etnik kimliğe dair sorunlar da bu kırılma etrafında şekillenir.

Doğululuk-Batılılığa dair bu “jeolojik kırılma”nın Kürt sorununu algılamada, açıklamada ve soruna yönelik çözüm arayışlarında kilit bir konum olduğu görülür:

Doğu sözcüğünün işaret ettiği coğrafya pek çok etnik kimliği bünyesinde barındırmasına, Doğu sözcüğünün Kürt sözcüğü ile birebir örtüşmemesine rağmen, Doğu/Doğulu sözcükleri popüler kullanımda Kürt'e ve Kürtlüğe dair şeylere işaret eder, Kürt sorunu "Doğululuk" sorunu olarak ele alınır. Doğu sözcüğünün Kürt sözcüğünü masseden biçimde kullanımı, bu coğrafyada yaşanan sorunun Kürt sorunu olarak adlandırılmaktan kaçınılması, Türkiye'de hegemonik söylemin etnik kimliğe dair sorunları Doğululuk sorunu olarak massettiğinin, Kürt sorununun etno-politik mahiyet arz eden bir toplumsal sorun olduğunun üzerinin örtüldüğünün, göstereni (signifier) olma niteliği taşır.¹

Bu bağlamda; hegemonyanın üstünde işlediği araçlardan biri olan, haber kurgusuyla gerçeklik oluşturmak suretiyle bir faile dönüşen, ideolojik açıdan hegemonyanın inşası, pekiştirilmesi, yeniden-üretilmesi işlevlerinde aktif bir rol oynayan basının konumunun sorunsallaştırılmaya değer bir önemde olduğu görülür. Buradan hareketle bu çalışmada, Türkiye'de hegemonik söylemin basın aracılığıyla kendi "Doğu"suna oryantalist bakışı bağlamında, basında Kürt sorununun algılanma, açıklanma biçimi odak noktası olarak ele alınacaktır. Bu bakış açısının oluşmasına katkıda bulunan etkenler irdelenecektir.

¹ Fakat genel hatlarıyla ortaya koymaya çalıştığımız bu sorunun, ulus-devletin kuruluşundan günümüze hiçbir değişiklik göstermemiş, homojen bir süreç olduğunu iddia etmek anakronik olur. Bu bakımdan Doğululuk-Batılılığa dair "jeolojik kırılma"nın, "Doğu" ve "Kürt" ün sarmallanmasının süreç içinde nasıl bir görünüm aldığına, günümüze nasıl intikal ettiğine bakmak durumu anlamak bakımından gereklidir.

Kürt sorununun uzunca bir zaman dilimi boyunca var olan bir sorun olmasından ötürü bu zaman diliminin tümü kapsanamayacağından bu çalışmada, günümüzde Kürt sorunun nasıl algılandığı ve açıklandığı hususunda kilit bir konumu temsil edici nitelikte olduğu öngörülmesinden dolayı PKK (Partiya Karkerên Kurdistan; Kürdistan İşçi Partisi) gerillalarının Türk ordusuna ağır kayıplar verdirdiği, 21 Ekim 2007 tarihinde meydana gelen Dağlıca baskını odak noktası olarak ele alınarak sorunun; hegemonyanın inşası, pekiştirilmesi, yeniden-üretilmesi işlevlerinde aktif bir rol oynayan basında izi sürülecektir. Bununla beraber Dağlıca baskını *leitmotif* olarak kullanılmak suretiyle, Kürt sorununun ulus-devletin kuruluşundan günümüze ne gibi değişiklikler gösterdiğine, günümüze nasıl intikal ettiğine değinilecektir.

Yıllardır çözümü beklenen ama bir türlü çözüme kavuşturulamayan bir sorun olan Kürt sorununun artık monotonlaşan savaş seyrine mahkûm edilişi, savaşın ivme kazanması ve 1991–1993 iç-savaş dönemini andıran bir olay olan Dağlıca Baskını ile zirve yapması sonucu sorununun başladığı yere geri dönme izlenimi vermesiyle, Kürt sorununu anlama ve açıklamaya duyulan had safhada ihtiyacın giderilmesine yönelik çabaların yoğunluğunun artmasıyla bir sarsılma yaşar. Dağlıca baskınının cumhurbaşkanlığı seçimlerinin laiklik tartışmasına dönüştüğü, 28 Nisan 2007 tarihinde Genelkurmay Başkanlığı’nın e-muhtıra verdiği keşmekeşi andıran sürecin içine doğmasının gerilimi daha da baskın hissettirdiğinin göz önüne alınması ise sarsıntının şiddetini daha da anlaşılır kılar. “Batı”da şehit cenazeleri vesilesiyle gösterilen şiddetli sivil tepkinin ve bu tepkinin süreklilik arz ediş biçimi olarak bayrak asma fiilinin gerçekleştiği bu süreç içinde basında, Kürt sorununun

Doğululuk sorunu olarak ele alınması hususunda hem bir devamlılığın hem de bir kırılmanın² göze çarptığı zengin bir görünümün olması dolayısıyla günümüzde Kürt sorunun nasıl algılandığına ve açıklandığına ilişkin çıkarımlar yapmaya elverişli zaman dilimini oluşturduğu izlenimi bu çalışmanın sınırının Dağlıca baskını ile çizilmesinin nedenidir.

Türkiye’de ulus-devletin kuruluş aşamasında, milli kimliğin inşası sürecinde Batı’nın örnek alınmasından, Doğu kimliğinin, Batı kimliğinin ötekisi olmasından hareketle Kürt sorununun algılanma ve açıklanma biçimine “iç oryantalizm” olgusunun damgasını vurduğunu söyleyebiliriz: Erken Cumhuriyet döneminden günümüze, hegemonik söylemin Kürt sorununu algılama ve açıklama biçimi, dönem dönem bazı değişiklikler, farklılıklar göstermekle beraber, temel olarak “modern olmama veya modern öncesi olma” ithamıyla oluşturulan “Doğululuk çerçevesi”ne hapsedilir, sabitlenir, olan biten her şey bu çerçevenin sınırları dâhilinde anlamlandırılır.

Bir düzenleme, rasyonelleştirme çabasına karşılık gelen, ideolojik bir çerçeve olan Doğululuk çerçevesinin kenarlarını, Doğululuk çerçevesini gerekçelendiren söylem yüzeylerini “askeri, siyasal, ekonomik, toplumsal-kültürel” olarak belirlersek; Kürt sorununun “güvenlik”, “kalkınma”, “nüfus”, “eğitim” “feodal yapı”

² Kuşkusuz ki bu kırılma, ilk ve tek kırılma değildir. Fakat Dağlıca baskını sonrasında gelişen ve bu tezin yazıldığı dönemde içi tam doldurulamayan, ağır aksak ilerleyen, geri dönüşler yaşayan bir süreç olan “açılım” süreci ile -kuşkusuz yetersiz olmakla beraber- somut manada bazı ödümlerin verilmesi ve Kürtlere yönelik sivil şiddet olaylarının (Balıkesir-İnegöl, Hatay-Dört Yol olayları gibi) gerçekleşmesi Dağlıca baskınına diğer kırılma noktalarından ayırt eder.

vs. sorunu olarak algılanmasının ve açıklanmasının Doğululuk çerçevesinin çeşitli kenarlarını oluşturmaktan öteye geçemediğini söyleyebiliriz. Siyasi zeminde yer alan faillerin, Kürt sorununa bakarken, hegemonik söylemin vektörlerinden birine, Doğululuk çerçevesinin kenarlarından birine ağırlık vermekten öteye geçememeleri sebebiyle de failer arasındaki mücadele, Doğululuk çerçevesinin hangi kenarının Kürt sorununu algılama ve açıklamada üst unsur; yani daha vurgulu, başat, hâkim olacağından ibaret olur.

Nihayetinde çerçeve çizmek bazı şeyleri dışarıda bırakmaktır. Bu durum da, Kürt sorununun etno-politik mahiyet arz eden bir toplumsal sorun olduğunun dışarıda bırakıldığı, üzerinin örtüldüğü aşikârdır. Fakat Kürt sorununda, Kürt hareketinin kitleselleşmesiyle gelinen noktada, sorunu çerçevenin içine sığdırma zorluğu baş gösterir -ki nitekim Dağlıca baskını sonrasında “çerçevenin içinden” (çerçeveden bağımsız bir bakış değil!) dışarı uzanan çekingen ve öfkeli bir bakış söz konusu olur. Sonrasında çerçevenin dışına taşan somut manada bazı ödünlerin verildiği çekingen ve Kürtlere yönelik sivil şiddet olaylarının yaşandığı öfkeli sürecin gelişimi buradan hareketle anlamlandırılabilir.

Kürt sorunu Doğululuk çerçevesinin içine sığdırılmaya, boğulmaya çalışıldığı ve çerçeve aşlamadığı sürece çözümsüzlüğün üretilmesinden öteye geçilemeyeceğinden, bu çerçevenin bakış açısının sınırlarından kurtulmadan bir yenilik söz konusu olamayacağından bu çalışmanın, çerçevenin sınırlarını aşmaya yönelik çabaları, girişimleri çoğaltıp, güçlendireceği ve nihayetinde de farklı bir görme biçimiyle, sorunun çözümüne ilişkin katkı sağlayacağı öngörülmektedir.

Bu çalışma kuramsal olarak, Türkiye’de ulus-devletin kuruluş aşamasında, milli kimliğin inşası sürecinde Batı’nın örnek alınmasından, Doğu kimliğinin, Batı kimliğinin ötekisi olmasından, Doğululuk-Batılılığa dair jeolojik kırılmanın gerçekleşmesinden hareketle, içerde yaşanan etnik kimliğe dair sorunların da bu kırılma etrafında şekillenmesi, Kürt sorununu algılama ve açıklama biçimlerinin Doğululuk çerçevesine hapsolması, “Kürt”ün “Doğu” imgesi üzerinden öteki olarak kurulması bağlamında, araştırma birimi olarak seçilen basın ele alındığı, rolünün irdelendiği ilk çalışma olması bakımından önemlidir. Pratik olarak ise; günümüzde Kürt kimliğinin radikal bir ötekilik olarak var olması sonucu Kemalizmin hegemonyasını pekiştirici etki yapması olgusu da göz önüne alınırsa, milli kimliği “öteki”den ayırt eden sınırlara açıklık kazandırmak, kanıksanmış bir durumu fark edilir kılmak suretiyle soruna ilişkin bir yenilik getirmesi bakımından önem arz eder.

Genel olarak; “ideoloji”, “hegemonya”, “kimlik”, “öteki”, “söylem”, “medya”, “dil”, “anlamlandırma (signification)” mefhumları etrafında geliştirilecek olan bu çalışmada hegemonya kavramı, E. Laclau’nun ve C. Mouffe’nin *Hegemonya ve Sosyalist Strateji*’deki hegemonya kavrayışından hareketle ele alınacaktır. Laclau ve Mouffe hegemonya kavrayışlarını geliştirirken A. Gramsci’nin mafsallaşma, eklemlenme (articulation) mantığına -Gramsci ile birlikte politika eklemlenme olarak kavranır ve bu bağlamda tarihsel blok kavramı önem teşkil eder- ve sınır etkilerinin politik merkeziliği fikrine katılmakla beraber Gramsci’nin, hegemonik öznenin kimliğinin nihai çekirdeğinin eklemlendiği alanın dışındaki bir noktadan kurulması

fikrine eleştirel yaklaşırlar. Bu sebeple, eleştirel olmakla beraber, araştırma kapsamında Gramsci'ye de başvurulacaktır.

Toplumsal alandaki talepler topluluğunun hegemonik güç tarafından bir eşdeğerlik ilişkisi içinde eklemlenmesinde ideoloji büyük önem taşır. İdeoloji, fikirleri, bilimsel temele oturtma çabasıyla, fikirleri bilim haline getirme çabasıyla ortaya çıkan bir kavramdır. Bu doğrultuda Fransız Devrimi'nin arifesinde ve sonrasında fikirler bilgisi anlamında kullanılır. Fakat Napolyon Bonapart ile ideologlar arasındaki ilişkinin bozulmasıyla ideoloji kavramı “pratikten kopuk bilgi” anlamına dönüşmeye başlar ve Marx ile beraber, Marx'dan sonra klasik Marksist gelenekçe, kavram, bilimsellikten kopmuş, yanılsamalı düşünce anlamında kullanılır. Bu çalışmada ideoloji, “fikirler sistemi” ya da “yanlış bilinç” olarak değil, Gramsci'nin ideoloji kavrayışından hareketle; “bir tarihsel bloğu birtakım temel eklemlenme ilkeleri çerçevesinde birbirine bağlayan, kurumlarda ve aygıtlarda cisimleşmiş, organik ve ilişkisel bir bütün” (Laclau ve Mouffe, 2008: 17) olarak ele alınacaktır. Hegemonyanın inşası, pekiştirilmesi, yeniden-üretilmesi de temsil içinden incelenecektir.

Liberal yaklaşımların medyayı özerk bir dördüncü güç olarak nitelemesine ve medyanın gerçeği yansıttığı kabulüne karşıt biçimde, eleştirel yaklaşımların medyanın iktidar ilişkilerinden, hegemonyadan bağımsız düşünölemeyeceğı kavrayışından hareket edilecektir. Medyanın var olan toplumsal gerçekliğı şu veya bu biçimde aktarmasından ötürü değil, toplumsal gerçekliğın kurulmasında aktif bir rol oynamasından ötürü, muhalif olanın görüşlerine asla yer vermemesinden, tek tip

düşünce ve inançların taşıyıcısı ve aktarıcısı olmasından dolayı değil, medyada üretilen ideolojik anlamın özgül bir eklemlenmenin ürünü olmasından ve hegemonik bakış açısını, düşünme ve mantık yürütme tarzını benimsemesinden ötürü önemli olması, yaklaşımından, kavrayışından hareket edilecektir.

Türkiye’de ulus-devlet inşasına yönelik milliyetçi bir proje etrafında bir yığın heterojen öge arasında eşdeğerlikler zinciri kurmayı başaran hegemonik güç olarak Kemalist milliyetçiliğin oluşumunda ve milli kimliğin inşasında, “öteki” ile söylemsel ilişkinin nasıl kurulduğu hususunda Doğu kimliğinin, Batı kimliğinin ötekisi olmasının tayin edici önemde olduğunu belirtmiştik. Bu noktada Şarkiyatçılık kuramları, sömürgecilik sonrası kuramlar üzerine bir tartışma yürütülmesi ilk bakışta gerekli görünüyorsa da; Osmanlı İmparatorluğu açık bir biçimde sömürge olma deneyimini yaşamadığından, Batı ile Osmanlı İmparatorluğu arasındaki ilişkinin; sömürgeci bir gücün bir diğer sömürgeci gücün üstünlüğünü fark etmesi durumu olduğundan ve bu süreçte Osmanlı İmparatorluğu’nun milliyetçiliğe, ulus-devlet yapısına uyum sağlama çabası gündeme geldiğinden Türkiye, sömürgecilik sonrası eleştiri çerçevesine tam da uyan bir araştırma nesnesi değildir. Osmanlı İmparatorluğu tarihsel olarak Doğu-Batı, sömürgeci-sömürülen ilişkilerini bozmaktadır. Zaten Türkiye örneği ne Şarkiyatçılık kuramcıları tarafından ne de sömürgecilik sonrası kuramcılar tarafından yeterince dikkate alınır. Türkiye, sömürge olmaksızın modernleşmesinin önemli sayılması bakımından, modernleşme kuramcılarının ilgisini çeker. Bu sebeple konumuza ufuk açıcı etkilerde bulunmuş olmasına rağmen Şarkiyatçı ve sömürgecilik sonrası kuramlar bu çalışma kapsamında ele alınamayacaktır.

Dil, ideoloji, anlam arasındaki bağıntının çözümlenmesine söylem çözümlemesi yöntem ve tekniğinin uygun olması dolayısıyla bu çalışmada söylem analizi yöntemi kullanılarak niteliksel bir çözümleme yapılacaktır. Söylem analizi yöntemi için analitik bir çerçeve sunan N. Fairclough tarafından geliştirilen, eleştirel söylem çözümlemesi yönteminden hareket edilerek bir çözümleme çerçevesi oluşturulacaktır.

Bu çalışmada söylem ile kast edilen Laclau ve Mouffe'nin belirttiği üzere, sözleri konumlandıran, anlam çerçevesine oturtan söz bağlamıdır. Söylem, söylemsellik alanına hâkim olma, farklılıkların akışını durdurma, bir merkez oluşturma girişimi olarak oluşturulur. Nitekim toplumsal olgular ve nesneler ancak söylem yoluyla anlam kazanır. Söylem, eklemleyici pratikten doğan yapılaşmış bir bütündür ve bütün söylemsel yapılar maddi karakterdedir. Söylem sözcüklerin ve eylemlerin eklemelenmesini içerir; kelime, simge ve eylem ilişkisine dayanır. Buradan hareketle de söylemsel olan ve olmayan pratikler arasındaki ayrım kabul edilemez. (2008: 169–184).

Fairclough, Laclau ve Mouffe'nin toplumsal pratikleri tamamıyla söylemsel olarak gören anlayışına karşıt bir biçimde söylemsel pratikler ve söylemsel olmayan pratikler ayrımı yapar; ona göre söylem, toplumsal dünyayı inşa eder, bununla birlikte diğer toplumsal pratikler tarafından inşa edilir. Bu çalışmada Fairclough tarafından geliştirilen, eleştirel söylem çözümlemesi yönteminden hareket edilecek

olmakla beraber onun söylemsel olan ve olmayan pratikler arasında yaptığı ayrımı şerh düşülecektir.

Fairclough eleştirel söylem çözümlemesinin üç aşamasını, metnin tasviri, okur ile metin arasındaki etkileşimin yorumlanması, sosyal bağlam ile okur arasındaki etkileşimin açıklanması olarak belirler (1991: 109). Metin düzeyinde temel çözümleme birimleri; kelime, gramer, metin yapısı'dır, özetle biçimsel özelliklerdir (1991: 110–139). Fairclough'a göre söylemsel pratiğin, olayın, metnin nasıl ortaya çıktığını, ideolojik “olup olmadığını” belirlemek için yalnızca metin çözümlemesi yeterli değildir; metnin nasıl yorumlandığı ve alımlandığı, ne tür toplumsal etkileşimlerinin olduğu dikkate alınmalıdır. Bu üç çözümleme aşamasıyla metnin biçimsel özelliklerini, üretimini ve yorumlanmasını kapsayan bir çözümleme çerçevesi sunarak söylemsel olay ile onu çevreleyen toplumsal ilişkilerin diyalektiğini çözümlemeyi amaçlar. Bu doğrultuda dil kullanımında ortaya çıkan, toplumsal uzlaşılar olarak görülen eşitsiz iktidar ilişkilerinin ideolojik işleyişini, metnin üretimine neden olan toplumsal süreç ve yapıları, iktidar ilişkileri ile iktidar mücadeleleri tarafından ideolojik olarak şekillenişini, bunların daha geniş toplumsal ve kültürel yapılar, ilişkiler, süreçler ile arasındaki ilişkileri açığa çıkartma hedeflenir (1991: 140–168). Fakat bu çalışma, araştırma birimi ve çalışmanın sınırları gereği birinci aşama ile yani metnin tasviri ile sınırlandırılacaktır.

Söylem çözümlemesinde, içerik çözümlemesinin aksine anlamlı en küçük birimin cümle olmamasından, anlamın metin içinde kuruluyor olmasından hareketle gazete metinleri üzerinden yapılacak olan söylem analiziyle; içkin olanın,

varsayılanın, tercih edilenin, dil kullanımındaki yansımalarını ortaya çıkarmak için söylem, özgül anlamların üretildiği araç olan dil, haberin yer alış biçimi, ideolojik içerik ve simgesellik açısından, üretimin koşullarını belirleyen toplumsal ve siyasal sistemle ilişkili olarak incelenecektir.

Araştırmamızın odak noktasını oluşturan konuya dair, bize zengin veriler sunabilecek olan devlet metinleri yerine medyaya dair bir inceleme yapılmak istenmesinin, araştırma birimi olarak basın seçilmesinin sebebi; devlet metinlerinin incelenmesinin, “biz”in kendini kurmasını mümkün kılan “öteki”ne dair olumsuzluğun üretiminin, ötekinin olumsuz biçimde temsilinin devletçe üretilen bir şey yanılması yaratacağı çekincesinin taşınması ve ötekinin olumsuz biçimde temsilinin, devlet eli ile yaratılmadığının, devletin sadece var olan sorunu anlamakta, açıklamakta ötekinin olumsuz biçimde temsilini başat olarak kullandığının altının çizilmek istenmesidir.

Ötekinin olumsuz biçimde temsili öznesi belli, iradi gerçekleşen şeyler değil, her gün üretilen pratiklerdir. Medya seçme, birleştirme, kurgulama stratejilerinin işleyişiyle toplumsal gerçekliği inşa eden, tanımlayan anlamlandırma, dolayımılama failidir. Seçilen, birleştirilen, kurgulanan tanımlı görünür kılarak belirgin hale getirme, hem kurmacaya dayalı (televizyon dizileri gibi) hem de kurmacaya dayalı olmayan (haber ve belgeseller gibi) medya metinlerinde vardır. Fakat doğruluk, nesnellik, tarafsızlık, dengelilik ve hakkaniyet ilkelerinden hareketle, yaşanmış bir olayın hiçbir müdahale olmadan yansıtıldığı savına en çok haber medyasında rastlanmasından hareketle haber medyasının önemli bir alanını oluşturan yazılı

basının toplumsal rızanın, ideolojinin, hegemonyanın, üretilmesi, pekiştirilmesi, yeniden-üretilmesinde önemli rol oynadığını söyleyebiliriz.

Bu çalışmanın sınırının, yukarıda açıklanan gerekçelerle, 21 Ekim 2007 tarihinde meydana gelen Dağlıca baskını ile çizilmesinden hareketle, araştırma birimimiz olan basında Dağlıca baskınının hemen öncesini ve sonrasını takiben Ekim, Kasım, Aralık olmak üzere üç aylık gazete haberi, arşiv taraması yapılarak incelenecektir. Çalışmanın üç ayı kapsamasının nedeni; hem olayın hemen akabinde hem de zamana yayılan süreçte var olan durumu ve olayla bağlantılı olarak 16 Aralık'ta gerçekleşen sınır ötesi operasyonu değerlendirmeye tâbi tutma amacıyla olunmasıdır.

Ülke siyasetine hâkim olan iki eksensellikten dolayı, muhafazakâr ve laik olmak üzere farklı ideolojik safları temsil eden; iktidar partisine yakınlığıyla tanınan, muhafazakâr okura seslenen *Zaman* gazetesinin ve ana muhalefet partisine yakınlığıyla tanınan laik, “çağdaş” okura seslenen *Cumhuriyet* gazetesinin ve de merkeze seslenmesiyle genel bir okuyucu kitlesine sahip olan ve bu sebeple farklı bir yayıncılık anlayışını temsil eden *Hürriyet* gazetesinin söz konusu olan tarihler arasında yer alan haberlerinin çalışmamıza ilişkin en belirgin veriyi sunanları -ki bu seçim kuşkusuz manipüle etmek olacaktır, örneklem olarak seçilecek ve incelemeye tâbi tutulacaktır.

Milliyetçi, İslamcı ve sol hareketler ve de yeni toplumsal hareketler başlığı altında toplanabilecek olan hareketler, çokça parçalı ve çeşitli bir görünüm arz

etmeleri sebebiyle başlı başına inceleme konusu olabilecek nitelikte olduklarından değerlendirme kapsamının dışında tutulacaktır.

Bu çalışmada cevabı aranacak sorular; “Dağlıca baskını sonrasında Kürt sorununu algılama ve açıklamada basında ön plana çıkan, yeğlenen, benimsenen ve arka plana atılan, dışlanan, bastırılan algılamalar, açıklamalar nelerdir; basın salt hegemonik söylemin oryantalist bakışını mı ideolojik açıdan üretir, yeniden-üretir yoksa kendi dilini ve gerçekliğini mi kurar?”; “Hegemonik söylemin Kürt sorununu Doğululuk-Batılılık karşıtlığı üzerinden anlamlandırmasından hareketle basında Doğu/Doğulu temsilleri neleri içine alarak, neleri dışlayarak inşa edilir; Doğu ve Kürt sözcükleri, gösterenleri hangi noktada birleşir, iç içe geçer, bu birleşme süreklilik mi arz eder; kesintiye uğruyor ise kesintiye uğradığı uğrak nedir?”; “İdeolojik inşa süreci hangi stratejilere başvurulmuş, nasıl ve ne şekilde işler; bu işleyişin stratejik önemi nedir?”; “Basının konumuna baş faillerin etkisi nedir?”; “Dağlıca baskını sonrasında basında Kürt sorunu dair yeni bir eklemleme ve buna bağlı olarak da bir değişimin, dönüşümün işareti var mıdır?”; “Basının mevcut konumunu mümkün kılan dayanaklar, uzlaşımlar nelerdir?” sorularıdır.

Bu bağlamda varsayımlarımız ise; Dağlıca baskını sonrasında Kürt sorununu algılama ve açıklamada basında ön plana çıkanın, yeğlenenin, benimsenenin; Kürt sorununun Doğululuk-Batılılık karşıtlığı üzerinden anlamlandırılması olduğudur. Arka plana atılan ise Kürt sorununun etno-politik mahiyet arz eden bir toplumsal sorun olduğudur. Basın, Kürt sorununa yaklaşımında kendi dilini ve gerçekliğini kurmaktan ziyade hegemonik söylemin oryantalist bakışını temsil eder. Baş faillerin

etkisiyle, hegemonik söylemin oryantalist bakışını temsil etmesi sebebiyle de Kemalist ideolojinin, ideolojik açıdan hegemonyasının üretir, yeniden-üretir. Basında Kürt sorunu, Doğululuk çerçevesini gerekçelendiren söylem yüzeyleri ile eklemlendirilir. Basının ideolojik ifade kalıplarını mümkün kılan dayanak, uzlaşa da Kürt sorununun Doğululuk çerçevesi içine hapsedilmesidir. Bu çerçevenin ürettiği kavramsal repertuardan yararlanır. Fakat Kürt hareketinin kitleselleşmesiyle gelinen noktada, çerçevenin içinden, dışarı uzanan çekingen ve öfkeli bir bakış da söz konusu olur.

Çalışma kapsamındaki soruları yanıtlamak, varsayımları sınamak için, yukarıda belirttiğimiz üzere, gerekli veriler gazete haberleri taranarak elde edilecek ve elde edilen bu veriler söylem analizi yöntemiyle niteliksel olarak çözümlenecektir. Bu süreçte hegemonik söylemin Kürt sorununu “Doğululuk” sorunu olarak oryantalist bakışla ele almasından dolayı, Kürt sorununun nasıl algılandığı ve açıklandığının Doğu/Doğulu temsilleri ile yakından ilişkili olması durumu göz önünde tutulacaktır. Hegemonik söylemin “Doğu” ve “Kürt”ü birbirine sarmallamasından ve “Kürt”ün “Doğu” imgesi üzerinden öteki olarak kurulmasından hareketle basında yer alan haberlerde Doğu/Doğulu temsillerinin neleri içine alarak neleri dışlayarak inşa, yeniden-inşa edildiğine; “Doğu” ve “Kürt” sözcüklerinin, gösterenlerinin hangi noktada birleştiğine, iç içe geçtiğine, ayrıldığına; önvarsayılanın, ima edilenin ne olduğuna; kelime, gramer, metin yapısı incelenmek suretiyle ideolojik inşa sürecinin nasıl işlediğine; dilin buradaki işleyişine, işlevine bakılacaktır. Bu bağlamda Kürt sorununun hangi öznelerle ilişkili olduğuna ve nelerle eklemlenerek anlamlandırıldığına herhangi bir tutarsızlığın ya da değişimin,

dönüşümün, yeni bir eklemelenmenin söz konusu olup olmadığına ve gelenekselin, yerleşik olanın, iktidar ilişkilerinin bunda payının ne olduğuna bakılacaktır.

I. HEGEMONYA VE HEGEMONİK BİR SÖYLEM OLARAK KEMALİZM TARTIŞMASI

Gramsci'nin ideoloji kuramlarına önemli bir katkı sağlayan ve onları dönüşüme uğratan hegemonya kavrayışı ile Laclau'nun ve Mouffe'nin Gramsci esinli hegemonya kavrayışına geçmeden önce "ideoloji" kavramına dair genel bir açıklama yapmak gerekli görüldüğünden öncelikle belirtmeliyiz ki; ideoloji, fikirleri, bilimsel temele oturtma çabasıyla, fikirleri bilim haline getirme çabasıyla ortaya çıkan bir kavramdır. Bu doğrultuda Fransız Devrimi'nin arifesinde ve sonrasında fikirler bilgisi anlamında kullanılır. Fakat Napolyon Bonapart ile ideologlar arasındaki ilişkinin bozulmasıyla ideoloji kavramı, "pratikten kopuk bilgi" anlamına dönüşmeye başlar ve Marx ile beraber, Marx'dan sonra klasik Marksist gelenekçe, kavram, bilimsellikten kopmuş, yanılsamalı düşünce anlamında kullanılmaya başlanır.

Marx, bütünlüklü kuramı olmamasına rağmen ideolojiye kavram statüsü kazandıran bir düşünür olmakla beraber bu kavrama ilişkin tutarsızlıkları olan da bir düşünürdür. İdeolojiyi temel ve üstyapı metaforu üzerinden determinist bir model içinde anlamlandırma, yanlış bilinç olarak, meta fetişizmi olarak, sınıf çıkarlarına hizmet etme olarak anlamlandırma izlekleri vardır.³ Buradan kaynaklı olarak ideolojinin zorunlu olarak bir yanılsama ya da çarpıtma olup olmadığı, ekonomik olarak belirlenip belirlenmediği hususunda Marksizm içinde yoğun tartışmalar vuku

³ Özellikle bkz. Marx, K. ve Engels, F. (2004). Alman İdeolojisi (Sevim Belli, Çev.). Ankara: Sol Yayınları.

bulur. Marksist düşünce içinde hegemonya üzerine en detaylı tartışmayı üreten Gramsci'nin hegemonya kavrayışı, bu noktada ideoloji kuramlarına önemli bir katkı sağlayarak Marksist düşünce içinde genellikle ihmal edilen bir alan olan ideoloji kuramının gelişmesinde önemli yer tutar.

Sistematik bir ideoloji kavramı geliştirmemiş olmakla birlikte, ideolojinin hegemonya mücadelesinde önemini vurgulayan Gramsci, Marksist düşüncenin ideoloji kavrayışını belirleyen ekonomizme ve sınıf indirgemeciliğine eleştirel yaklaşır. İdeolojiyi “bir tarihsel bloğu birtakım temel eklemlenme ilkeleri çerçevesinde birbirine bağlayan, kurumlarda ve aygıtlarda cisimleşmiş, organik ve ilişkisel bir bütün” (Laclau ve Mouffe, 2008: 17) olarak ele alan Gramsci'ye göre var oluş temelleri maddi olan ideoloji görece özerk üstyapısal bir düzeydir ve üstyapının neredeyse bütün etkinliklerini kapsamına alır. Gramsci, ortak duyu olarak nitelediği-herkesçe paylaşılan ‘bilgiler’in eklemlenmesi ve gündelik yaşamın üstesinden gelmenin bir aracı olarak ideolojiyi “daha aşağı düzeylerinde” de ciddi olarak gözden geçirmesiyle fark yaratır (Hall, Lumley, McLennan, 1985: 14).

Marx'ın egemen burjuva ideolojisinin kendisini evrensel olarak sunduğu biçimindeki önemli görüşüne katılır. Ancak Gramsci, ideolojilerin ekonomik düzeydeki ilişkilerin basit bir yansıması ve yönetici sınıfın tekdüze bir ifadesi olarak kavranışından kopmaktadır. Ona göre, egemen ideoloji mutlaka sistemleştirilmiş olmakla ve kendisini evrensel olarak sunmakla birlikte kendiliğinden yönetici sınıftan kaynaklanmaz; genellikle, yönetici sınıfın bölümleri arasındaki güç ilişkilerinin bir sonucu durumundadır (Hall, Lumley, McLennan, 1985: 11).

İdeolojilerin ekonomik düzeydeki ilişkilerin basit bir yansıması olduğu kavrayışından kopmakla beraber Gramsci'ye göre, “Düşünce ve ahlak alanındaki bir reform, zorunlu olarak bir ekonomik reform programının ve bir ekonomik reform programı da düşünce ve ahlak alanındaki bütün reformların somut olarak görünüşüdür” (2003: 216). Portelli'nin belirttiği üzere, Gramsci'nin yaklaşımı, üstyapının toplumsal üretim ilişkileri bütünlüğünün yansıması olduğu ölçüde üstyapının evriminin çözümlenmesi, yapının kendisinin dolaylı irdelenmesini sağlayacaktır düşüncesine dayanır. Böyle bir yaklaşım yapının dural değil devingen içeriğini göz önüne alma, üstyapının yapı üzerindeki etkisini tahlil etme avantajını verecektir. Bu, bir tarihsel blokun oluşabilmesi için gerekli olan yapı ile üstyapı arasındaki organik bağı gündeme getirir. (1982: 48). Organik olmasının yanı sıra yapı ile üstyapı arasındaki ilişki eşit derecede belirleyici olan diyalektik bir ilişkidir. Yapısal uğrak, ilkin kendisinin yansımasından başka bir şey olmayan üstyapıyı doğuran temeldir. Tarihsel devinimin özü ise üstyapı içerisinde oluşur. (1982: 60–61).

Gramsci, tarihsel blok kavramını “doğa ile düşünce (yapı ve üstyapı) arasındaki birlik, karşıtlar ve farklılıklar arasındaki birlik” olarak tanımlar (2003: 223). Yeni bir tarihsel blok kurma süreci organik bunalımın patlak vermesiyle yapıyla üstyapı arasındaki bağı kopmasıyla gelişir, ekonomistlerde olduğu gibi mekanik değildir (Portelli, 1982: 125). Tarihsel blok, bir toplumsal sınıfın siyasal bir süreç olarak hegemonya mücadelesi içinde, kitlelerin rızasını ideoloji yoluyla kazanabilmesi ve yaygınlaştırabilmesiyle, ideoloji ile bütün bir toplumsal bloğu birbirine bağlayabilmesi, birleştirebilmesiyle, diğer toplumsal sınıfların çıkarlarını

kendi çıkarlarına eklemleyebilmesiyle mümkün olur. Hegemonyanın kazanılması öncü bir gruba ve ona entelektüel, moral, siyasal açıdan önderlik eden değerler üreten organik aydınlarla mümkündür (Gramsci, 2003). Barrett'e göre, "Gramsci ideolojiyi bir mücadele -sosyalist projeye popüler destek sağlama uzun erimli savaşımında entelektüellerin ve ideologların rol aldığı bir mücadele- sorunu olarak kavrar. Gramsci'nin sol entelijinsiya arasındaki popülerliğine katkıda bulunan ve çalışmasının son yıllarda yeniden ele alınmasına neden olan, ideoloji teorisini ideolojik ve kültürel mücadelenin siyasal dış açısı etrafında bu merkezileştirmesidir" (2004: 46).

"Tarihsel blokun üstyapıları, Gramsci'nin, içerisinde bir yandan devlet aygıtını bir araya getiren politik toplum alanı, öte yandan da sivil toplum alanı, yani üstyapının en büyük bölümü olmak üzere iki özsel alanı ayırt ettiği karmaşık bir bütünlük (*ensemble*) oluştururlar" (Portelli, 1982: 9). Gramsci'ye göre,

Devletin işlevleri (siyasal-hukuksal örgüt olarak anlaşılmaktadır) üzerinde sürdürülen (aslında yüzeyde kalan) tartışmalardaki '*gece bekçisi*-devlet' deyimıyla, işlevleri kamu düzenini korumak ve yasalara saygıyı sağlamak olan devlet anlatılmış oluyor. Bu rejim biçiminde (ki şimdiye dek, en-son varsayım olarak, yalnız kâğıt üstünde yaşamıştır) tarihsel gelişmeye yön verme işinin özel güçlere, 'civile' topluma düştüğüne, bu toplumun da bir anlamda 'Devlet', hatta 'Devlet'in ta kendisi olduğuna kimsecikler parmak basmamaktadır (2003: 322).

Devlete salt egemen sınıfın örgütlü şiddeti olarak bakmayan Gramsci'ye göre "Devlet = siyasal toplum + sivil toplum, yani zorlayıcı bir güce bölünmüş hegemonya" dır (2003: 323). Ekonomik iktidar doğrudan ekonomik zora dayanırken bunu garanti altına almak için devlet siyasal alanda siyasal hâkimiyet kurar. Bunun

zor ve rıza olarak iki alt uğrağı vardır. Toplumsal bütünü kuran, yani ekonomik alanla siyasal alanın denkliliğini sağlayan, kapitalist üretim ilişkilerinin devamını sağlayan şey hegemonik olmasıdır. Toplum ile devlet arasında köprü görevi gören; parlamento, siyasi partiler, yargı hem zor hem rıza yoluyla siyasal hegemonyayı sağlarlar.

Gramsci, tarihsel devrimin özünün üstyapı içerisinde oluştuğundan hareketle ideolojik ve kültürel mücadeleyi destekler. Ona göre, sınıf iktidarının yıkılışında politik ve ideolojik mücadele olmaksızın tek başına ekonomik mücadele etkili olamaz. Mücadele sivil alanda başlamalıdır ve devlet iktidarını kuşatılarak, nesnel temellerinden mahrum bırakılmalıdır. Bu süreçte hegemonya mücadelesini kazanmak isteyen toplumsal sınıf, kendi iktidarının toplumun yararına olacağı inancını, çıkarlarının toplumun ortak çıkarları olduğunu kabul ettirmeli, ortak iradeyi yani özneyi oluşturmalı, meşruiyet zemini sağlamalıdır, çünkü devrim ancak bu şekilde gerçekleşir, kalıcı olur. Aksi takdirde, kitlesel destek sağlanmadıkça devlet ele geçirilemez, geçirilse de kalıcı olmaz, meşruiyet sağlanmaz.

Zorunluluk alanının işleyişini etkisizleştirebilmek, sömürünün gözükmemesini sağlayabilmek için ideolojik özgürleşme sağlanmalıdır. Bu da ekonomik uğraktan politik uğrağı geçiş olarak tanımladığı katharsis, arınma süreci ile mümkündür. Bunu yapacak olan siper/mevzi savaşıdır. Bunu da manevra savaşı izler (Gramsci, 2003). Gramsci'ye göre,

[T]oplumdaki üstyapılar, bir bakıma, çağdaş savaştaki siper sistemlerini andırır. Bu son savaşta, çok şiddetli bir topçu ateşi, düşmanın bütün savunma sistemini yıkacağı

kanısını uyandırıyor. Oysa aslında dış yüzeyini yıkmıştı; hücum anı gelip de saldırganlar ileriye atılınca hala karşı koyma gücünü elinde tutan bir savunma hattıyla karşılaşıyorlardı. Büyük ekonomik bunalımlar olduğu için hücum kalkan kuvvetler, yıldırım hızıyla, zaman ve mekân içinde, örgütlenmiş ve yine bundan ötürü saldırgan bir ruh hali kazanmış değildir; buna karşılık hücum uğrayanların morali bozulmadığı gibi savunma mevzilerinden ayrılmaz, yıkıntılar arasında savaşı sürdürürler, geleceğe güvenlerini kaybetmemişlerdir (2003: 294–295).

Gramsci’de gerek politik özne gerek hegemonik sınıfın eklemlediği ideolojik öğeler zorunlu bir sınıf aidiyetine sahip olmamakla beraber hala bir özcü çekirdeğin mevcudiyeti söz konudur. Laclau ve Mouffe, hegemonya kavrayışlarını geliştirirken Gramsci’nin eklemleme mantığına ve sınır etkilerinin politik merkeziliği fikrine katılmakla beraber Gramsci’nin, hegemonik öznenin kimliğinin, nihai çekirdeğinin eklemlediği alanın dışındaki bir noktadan kurulması fikrine eleştirel yaklaşırlar. Laclau ve Mouffe’un Gramsci esinli ideoloji kavrayışı, Klasik Marksist geleneğe karşıt biçimde ideolojiyi sınıf aidiyetlerinden koparır.

Laclau ve Mouffe, hegemonyaya dair kavrayışlarını şu şekilde belirtirler: “Belli bir tikelliğin, kendisiyle bütünde karşılaştırılmaz bir evrenselliğin temsilini üstüne aldığı bu ilişkiye, hegemonik ilişki diyoruz. Bu ilişkinin evrenselliği, kirlenmiş bir evrenselliktir, çünkü (1) evrensellik ile tikellik arasındaki çözümsüz gerilimde yaşar ve (2) sahip olduğu hegemonik evrensellik işlevi kesin olarak kazanılmış değil, daima tersine çevrilebilir niteliktedir” (2008: 16).

Hegemonyada kurulan ittifaklar, verilen ödünler vardır. Hegemonya farklılıkları eritip, törpülemez, söz konusu olan heterojenliktir ki bu da hegemonyaya gücünü veren faktördür. Hegemonya bir yandan farklılık diğer yandan eşdeğerlilik

mantıklarına dayanır: “Sınırlar ancak, sistematik bir farklılıklar öbeği bu farklılıkların *ötesindeki* bir şeye nazaran *bütünlük* olarak kesilip çıkarılabildiği ölçüde var olur ve bütünlük kendisini ancak bu kesilip çıkarılma yoluyla formasyon olarak oluşturur”. Bir formasyonun kendisini anlamlandırmayı, yani kendisini olduğu haliyle oluşturmayı ancak sınırlılıkları sınırlara dönüştürerek, kendi ötesindeki şeyi kendisinin olmadığı şey olarak kuran bir eşdeğerlikler zinciri oluşturarak başarabilir. Eşdeğerlik mantığı sadece her formasyonun en soyut ve genel var oluş koşuludur. Hegemonik formasyondan söz edebilmek için, çağdaş toplumlara özgü, toplumsal bölünmeyi kuran sınırlılıkların devamlı yer değiştirme süreçleri ve toplumsal ve politik alanların sürekli yeniden tanımlanmasını devreye sokmamız gerekir (Laclau ve Mouffe, 2008: 227). “Hiçbir hegemonik mantık toplumsalın tamamını açıklayamaz ve onun merkezini oluşturamaz, çünkü o takdirde yeni bir dikiş üretilmiş ve hegemonya kavramının kendisi ortadan kalkmış olurdu” (Laclau ve Mouffe, 2008: 225). Hegemonyayı yapı gibi değil, süreç gibi düşünmemizi gerektiren tamamlanamamışlığı ve kısmîliği, hegemonyaya gücünü veren bir diğer etmendir.

Fakat nihai bir anlam sabitliği olamasa bile kısmi sabitleştirmeler olmalıdır. Çünkü farklı olmak, anlamı bozmak için bile bir anlamın varlığını gerektirir. Ve her söylem, söylemsellik alanına egemen olmak, farklılıkların akışını durdurmak, bir merkez tesis etmek üzere bir girişim olarak kurulur. (Laclau ve Mouffe, 2008: 181).

Pozitif niteliklerin sıralanması formasyonun, kimliğin inşasında yeterli olmaz. Kimliğe karşıt olarak oluşturulan bir “öteki” olmalıdır. “Bir formasyon kendisini

ancak negatiflik, bölünme ve antagonizma yoluyla bütünleştirici bir ufuk olarak oluşturabilir” (Laclau ve Mouffe, 2008: 227). “Antagonizma ve dışlama tüm kimlikler için kurucudur. Sayesinde bir (diyalektik-olmayan) olumsuzluk inşa ettiğimiz belli bir sınır yoksa, karşımızda sadece sınırsız bir şekilde dağılmış farklılıklar vardır ve bu durum, farklılıkların sistematik sınırlardan yoksunluğu, farka-dayalı(differential) herhangi bir kimlik inşasını imkansız hale getirecektir. Ama tam da bu işlev, yani farklı kimlikleri antagonistik sınırlar vasıtasıyla kurma işlevi, aynı zamanda, o farklılıkları kararsızlaştıran ve yıkan şeydir de. Çünkü eğer sınır tüm farklılıklara aynı tehdidi yöneltiyorsa, demek ki, onların hepsini, sınır söz konusu olduğu sürece, birbiriyle eşdeğer kılmaktadır, birbiriyle değişebilir aynılar haline getirmektedir” (Laclau, 2000: 28–29).

Bu kuramsal yaklaşımdan hareketle Türkiye’de resmi ideoloji olarak Kemalizmin kendi hegemonyasını kuruluşuna dair çıkarım yapmamız gerekirse, öncelikle belirtmemiz gerekenler şunlardır: Ulus-devletin kuruluş sürecinde, - geçmişte var olmuş olana karşıt bir biçimde- modern, milli, seküler, merkezi devlet-toplum inşası fikri etrafında eşdeğerlikler zinciri kurmayı başaran hegemonik güç Kemalizmdir. Kemalizmce modernleşmek, millileşmek, sekülerleşmek, merkezileşmek Batılılaşmak ile eşdeğer tutulur. Kendini Batı olarak oluşturmak için Doğu’nun her türlü izini yadsımak ve bastırmak zorunluluğundan hareketle Batı kimliği, Doğu kimliğine karşıtlığı içinde oluşur. Doğu kimliği geçmişle de ilişkilendirilmek suretiyle, Batı kimliğinin ötekisi olur. Yani Batı kimliğinin kuruluşu ötekinin, Doğu kimliğinin varlığını aynı anda hem reddeder, hem de gerektirir. Doğu

ile Batı arasında jeolojik bir kırılmanın gerçekleşmesi üzerinden milli kimlik inşa edilir.

Ulus-devletin kuruluş sürecinden bu yana milli kimliğin, milli cemaatle bağlamı içinde kabul edilen çeşitli kimliklere bir arka plan olarak işlev gördüğü milliyetçi proje etrafında bir yığın heterojen öge arasında eşdeğerlikler zinciri kuran hegemonik güç, bütünlüğün temsilini üstlenen kısımlık Kemalizmdir, fakat homojen bir Kemalizmden söz edilemez. Kemalizm, Mustafa Kemal'in söylev ve demeçlerinin problematiği değildir. Mustafa Kemal'in bazı söz ve eylemleri çelişik olmasa da tam anlamıyla uyumsuzluk taşır. "Bizim devlet idaresindeki ana programımız, Cumhuriyet Halk Partisi programıdır. Bunun kapsadığı prensipler, idarede ve siyasette bizi aydınlatıcı ana hatlardır. Fakat, bu prensipleri, gökten indiği sanılan kitapların dogmalarıyla asla bir tutulmamalıdır. Biz, ilhamlarımızı gökten ve gaipten değil, doğrudan doğruya hayattan almış bulunuyoruz (alkışlar). Bizim yolumuzu çizen, içinde yaşadığımız yurt, bağrından çıktığımız Türk milleti ve bir de milletler tarihinin binbir facia ve ızdırap kaydeden yapraklarından çıkardığımız neticelerdir (alkışlar)⁴" ifadelerinden de anlaşılabilirdi üzere pragmatiktir ve kimi zaman faydacılığa ve araççılığa da yaklaşır.

⁴ Atatürk, Mustafa Kemal (1989). Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi. "Beşinci Dönem Üçüncü Toplanma Yılıni Açarken", 1 Kasım 1937. s. 423.

Kemalizmin hegemonyasını kuruşuna kısaca bir göz atacak olursak; ilkin Türkiye’de ulus-inşasının, devlet-inşasının, millet-devlet-parti özdeşliği ile güçlü bir merkezi rejimin kurulmasıyla sonuçlandığını belirtmeliyiz. Çelik’in belirttiği gibi,

1930–1945 arasında mitsel bir uzam olarak ortaya çıkan Kemalizm, Osmanlı İmparatorluğu’nun çöküşünü izleyen yapısal yerinden oluşların sonuçlarını düzeltecek yeni bir düzen anlayışını temsil eder. Önerilen, laik, modern ve Batılı yeni bir Türk kimliğinin yaratılmasına ve Türk ulusunun bölünmemiş, türdeş ve uyumlu bir bütünlük olarak temsiline dayalı bir düzendir. Türdeş toplum mitinin iki işlevi vardır: Tek parti rejimini meşrulaştırma ve bir dizi yapısal yerinden oluşun yazımlanabileceği bir yüzey oluşturma. Temsil edilenle temsil uzamı arasında bir simetri varsayan mit, kendi somut içeriğiyle, yani Kemalist düzenin özgül dayanaklarıyla, genel evrensel düzen ihtiyacı arasındaki uzaklığı yok sayar. Kemalist düzen, düzen ihtiyacını karşılayan, alternatifi olmayan evrensel bir düzene dönüşür. Mit, cumhuriyetle Türk ulusunun doğası (cumhuriyet, Türk ulusunun doğasına en uygun yönetim biçimidir), modern Batı ile Türklük (Türk ulusu, modern batı dünyasında hak ettiği yere kavuşacaktır. Batılılaşma, Türk ulusunun karakterine uygundur), Türk toplumunun sınıfsız doğası ve tek parti rejimi arasında bir dizi eşdeğerlik kurar (2002: 75–76).

Çelik’e göre, devletle ulus arasındaki, temsil edenle edilen arasındaki açıklığı ortadan kaldıran Kemalist mit, her mit gibi, kendi düzen anlayışına evrensel bir değer, evrensel bir doğruluk atfeder ve söylemin hegemonya mücadelesinde temel olan bu stratejiyle içeriğini tanımlar. Kendisiyle vaat ettiği düzen ve doğruluk ilkesi arasındaki açıklığı yok sayarak iktidar taleplerine meşruiyet kazandırır. Bu özdeşlikten meşruiyetini alan milliyetçi seçkinler, oyunun kurallarını belirleme gücüne de sahip olur. Toprak bütünlüğü, kesintisiz ilerleme, toplumsal değişim, milliyetçi seçkinlerin oyunun kurallarını üzerine kurduğu ana temaları oluşturur (2002: 84–89).

1950’li yıllar da ise Çelik’e göre, “Demokrasi miti, yaygın hoşnutsuzlukların ve taleplerin temsil edileceği yeni bir düzey oluştıuruyordu ve Kemalist söylemin kuruluşu sırasında dışarıda bırakılan güçleri ve öğeleri siyasal alana yeniden eklemlmeyi vaat ediyordu. Ancak bu gelişme, Kemalist mitsel uzamın genişlemesiyle sonuçlandı. Kemalizm, demokrasi gösterenini hegemonize ederek kendi söylemsel zincirine eklemeyi başardı” (2002: 89). Başlangıçta Kemalizmin hegemonyasını tehdit eden demokrasi göstereni, Kemalizm tarafından özümlendi, Kemalist mitsel uzam genişleyerek imgelese dönüştü. Demokratik ve modernleşmeci Kemalizm, her nesnenin ortaya çıkışının olabilirlik koşulu olduğı ölçüde bir imgesel oldu (2002: 90).

Yeğen’e göre, 1930’ların Kemalizminin ulusal-popüler bir kolektif istence, tahayyüle denk düşen bir ‘adlandırmalar/çağırmlar’ toplamını örgütleyebilen genel bir entelektüel ve moral önderlik kuramamakla beraber toplumsalı mümkün kılan bir kısım farkı başka bir kısım farka karşı çizilen bir hudut (milli, seküler ve merkezi olmayan bir geçmişe karşı milli, seküler, merkezi bir şimdi) üzerinden eklemlediğini ve buradan hareketle Kemalizmin kuruluşunun hegemonik bir pratiğı içerdiğini söyleyebiliriz. Ayrıca da Kemalizm, ideolojisini sivil toplum alanında karşılık bulacak ve ondan beslenecek bir biçimde tercüme etmeyi hep önemser. Bu uğurda - kurulma ve faaliyet biçimleri yukarıdan aşağı olmakla beraber- profesyonel- kurumsal birimler oluşturulur: Halkevleri, Köy Enstitüleri vb.

1950 sonrasında ise 1930’ların işaret ettiğı kapsamlı bir ıslah ve inşa programından Türkiye modernleşmesinin stratejik hedefi olan genel bir “Batılı-

modern, ulusal, seküler devlet-toplum” fikrine çekilmiş haliyle Kemalizm(Atatürkçülük), sistematik olarak tarif edilmiş bir fikirler setine işaret etmek yerine, Türkiye siyasetinin asgari zeminini tarif eden genel ilkeleri göstermeye başlar. Genel bir siyasi programın başat ideolojik adlandırması olmak yerine, birtakım başka genel ideoloji-programların meşreplerine uygun olarak vurguladıkları, tarif ettikleri, dönüştürdükleri referanslardan birisi olur ve bu asgari zeminde sahne alan bütün siyasi programlar bir kısmıyla Kemalist-Atatürkçü olurlar. Toplumsal rızanın örgütlenmesi üzerinden ve ulusal-popüler tahayyüle denk düşecek bir adlandırmalar/çağrılar toplamı olduğu öne sürülebilecek (1950’lerin “Yeter Söz Milletindir”i, 1960’ların “Büyük, Kalkınan Türkiye”si, 1970’lerin “Halkçı Düzeni”, 1980’lerin “Çağ Atlamacılığı”) programların hiçbirinin başat sabitleyeni Atatürkçülük/Kemalizm değildir. Öte yandan, bu programların tümünün, Batılı-modern, ulusal ve seküler Türkiye fikrinin üzerine yükselmişliği itibarıyla Kemalist olduklarına şüphe yoktur (2002: 56–74). Kemalist söylem diğer söylemlere sızar ve neticede dünya görüşleri çok farklı olan insanlar kendilerine Kemalist diyebilir. Kemalizmin, yani tikelin tikelliği, evrenseli temsil işlevi tarafından yıkılır.

Evrensel boyut “bir eşdeğer talepler kümesini birleştiren boş bir yerden başka bir şey değildir” ve “bu yerin kendine ait bir içeriği yoktur, ancak eşdeğersel taleplerin geçici bir eklemelenişi tarafından biçilmiş bir içeriğe sahiptir”. Evrenselin işlevi “tikel/somut kimlik ve talepleri daha geniş bir eşdeğerlikler zinciri içerisine oturtmak ve bu arada her birine ‘görelî’ bir evrensellik kazandırmak” ve “somut bir talebe evrensel bir temsil işlevi yüklemek şeklinde -yani onu, hem eşdeğerlikler zincirine tutarlı bir yapı kazandıran, hem de bu zinciri sınırsız bir şekilde açık tutan

bir ufuk makamına oturtmak şeklinde”dir. Evrenseli temsil işlevinin özgün kimliğin farka dayalı tikelciliğinin zayıflaması pahasına kazanılmış olması hegemonyanın kararsız ve tehditlere açık hale gelmesi sonucuna yol açar (Laclau, 2000: 30–35).

Buradan hareketle Kemalizmin olabilecek en geniş talepler zincirini temsil ederek, -eklemlenmenin, bir farklılığın diğerinin içinde erimesi anlamına gelmemesinden, eklemlenen öğelerin özgünlüğünü korumasından dolayı- oldukça heterojen olan toplumsal talepleri kavrayabilmek için kendini tikel içerimlerinden sıyrarak zayıfladığını söyleyebiliriz. Çelik’in de belirttiği gibi, Kemalist özne konumu etrafındaki eklemlenmelerin çoğalması, olası bir Kemalist kimlikle diğerleri arasındaki sınırı belirsizleştirir. Kemalizm, çevresinde birleşen eşdeğerliklerin içini boşaltıp gerçek içerikleriyle bağlarını zayıflatır, böylece boş bir gösterene dönüşür. Kendi *yokluğunun* göstergesi olmaya başladığında Kemalizmin konumu belirsiz ve kararsız hale gelir (2002: 90). Boş gösterenlerin, olmayan bir bütünlüğün, bir noksanlığın gösterenleri suretinde boy göstermesini mümkün kılan, belli bir gösterenin kendi özel, farka dayalı gösterileninden arındırılmasıdır. Boş gösterenlerin mevcudiyeti hegemonyanın gerçek şartıdır. (Laclau, 2000: 104–107).

1980’lerden günümüze devam eden süreç Çelik’in de ifade ettiği gibi (2002: 91) ikili bir süreçtir: Kemalizm bir tamlığı ifade etmekten gittikçe uzaklaşmaktadır, bu onun hegemonik konumundaki kaymayı göstermekle beraber bu noktada Kemalist güçlerin tamamen çözüldüğünü iddia edemeyiz; çünkü Kemalizm, köktendinci ve etnik kimliklere karşı özdeşlik formları sunan, ordunun siyasete

müdahalelerinde belirginleşen siyasal projesiyle hegemonyasını yeniden kurma potansiyeline sahip olur.

Toplumsal alandaki talepler topluluğunun hegemonik güç tarafından bir eşdeğerlik ilişkisi içinde eklemelenmesinde ideoloji büyük önem taşır. Bu anlamda da Gramsci'nin hegemonya kavramının ayaklarından birisi olan rızanın sürdürülebilmesinde önemli bir yer işgal eden, hegemonik söylemin taşıyıcılarından sadece biri olan, medya; ortakduyunun (common sense) bakış açısının değiştirilmesi, pekiştirilmesi için önemli bir ideolojik muharebe alanıdır, vüsattır.

Hegemonyayı “farklılığın kaybolması ya da yıkılması değildir. Kolektif iradenin farklılık aracılığıyla inşasıdır. Kaybolmayan farklılıkların eklemelenmesidir” şeklinde açıklayan Hall'e göre de (1998: 83), “Hegemonya, devletin baskıcı yönünün –aynı zamanda kısmen ‘ideoloji yoluyla işleyen’ yasa, polis, ordu– yanı sıra üstyapıya ait failer -aile, eğitim sistemi, kilise, medya ve kültürel kurumlar- aracılığıyla başarılı” (1999b: 223).

Hall'e göre, “İdeolojinin sonuçları belli bir tarihsel konjonktürdeki güçler dengesine, ‘anlamlandırma siyaseti’ne bağlıdır” (1999a: 97). “Anlam toplumsal bir üretimdir, pratiktir. Dünyanın *anlamli kılınması* gerekir. Dil ve simgeleştirme, anlamın üretildiği araçlardır” (1999a: 93). Gerçek ise gerçekliğin belirli bir tarzda kurulmasıdır ve medya, ‘gerçekliği’ yalnızca yeniden üretmez, aynı zamanda tanımlar. Gerçeklik tanımları, tüm bir (geniş anlamda) dilsel pratikler yoluyla desteklenip üretilir ve bu dilsel pratikler aracılığıyla ‘gerçek’in seçilmiş tanımları

temsil edilir. Fakat aktif bir seçme ve sunma, yapılandırma ve biçimlendirme işini ima eden temsil etme (representation), yansıtmadan çok farklı bir nosyondur. “Yalnızca zaten varolan anlamı aktarma değil, ama daha aktif bir, şeylere anlam verme işini ima eder”. Hall bunun daha sonraları ‘anlamlandırma pratiği’ (signifying practice) olarak tanımlanan iş olan anlam pratiği, anlam üretimi olduğunu ve medyanın anlamlandırma faili (agent) olduğunu belirtir. (1999a: 88).

Dilin eklemelenmesindeki temel öge *göstergedir*. Göstergeler anlamın maddi kayıtlarıdır. Göstergeler, basitçe toplumsal fenomenler olmalarından ve maddi gerçekliğin parçası olmalarından ötürü değil, parçası oldukları gerçekliği *kırılmaya uğratma* gibi özgül bir işleve sahip olmalarından ötürü bildirimde bulunurlar. Yapısal dilbilimcilerin göstermiş oldukları gibi, bir gösterge tek yanlı olarak ‘gerçek dünya’daki bir nesnenin ya da olayın yerine geçerek anlam taşımaz. Gösterge, göstergenin gönderme yaptığı şey ve bu şeyin ‘anlamı’ arasında böyle bir saydam, bire-bir ilişki yoktur. Göstergeler özgül bir dil sistemi ya da kodlar dizisi içinde *içsel olarak* birlikte örgütlenme tarzlarından ötürü, nesnel toplumsal dünyadaki şeylerin birlikte ilişkilendirilme tarzını eklemelenmelerinden ötürü anlam bildirir (Hall, 1999b: 217).

Hall, Saussure’nin dilin gerçek dünyayı yansıtan bir ayna olmadığı şeklindeki linguistik yaklaşımından temellenen bu yaklaşımın, belirli bir terim ya da tümcenin anlamının basitçe bunların gönderme yaptıkları gerçek dünyaya bakılarak doğrulandıkları içerik analizini besleyen göndergesel (referential) dil anlayışını tahtından indirdiğini (1999a: 93) belirterek göndergesel dil yaklaşımı ile inşacı dil yaklaşımı arasındaki farkı;

Göndergesel dil yaklaşımında, dilin, ‘gerçekliğin kendisi’nin sunduğu hakikat karşısında saydam olduğu düşünülüyordu –dil yalnızca bu gerçeklikten doğan anlamı alımlayıcıya aktarıyordu. Gerçek dünya, kendisi hakkındaki herhangi bir ifadenin doğruluğunun hem kökeni hem de garantisiydi. Ama uzlaşımsal ya da kurucu

(constructivist) dil teorisinde, gerçeklik, şeylerin anlamlandırılma, tarzının sonucu ya da etkisi olarak kavranmaya başlandı. Bir ifadenin basit bir ampirik ifade olarak kabul edilmesinin ya da ‘okunması’nın altında yatan neden, o ifadenin alımlayan kişilerde bir tür tanıma etkisi (recognition effect) yaratmasıydı. Tanıma etkisini üreten formülleştirme işi, bu pragmatik bilgi çemberinin kapanmasını emniyet altına alıyordu. Ama bu tanıma etkisi sözcüklerin berisindeki gerçekliğin tanınması değil, söylemin örgütlenme tarzının ve aslında ifadenin bağımlı olduğu temel öncüllerin aşikârlığının, sorgulanmaksızın kabul edilişinin bir tür onaylanmasıdır (1999a: 103–104)

şeklinde açıklar. Dilin, özgül anlamların üretildikleri kanal (medium) olarak görülmesinin, anlamın verili olmayıp üretildiği, aynı olaylara farklı türden anlamların atfedilebileceği sonucunun belli olaylar etrafında hangi türden anlamların sistematik ve düzenli olarak inşa edildiği sorusunu ortaya koyduğunu belirtir. Ona göre,

[B]ir anlamın düzenli olarak üretilebilmesi için, bu anlama bir tür güvenilirlik, meşruluk ya da sorgulanmaksızın kabullenirlik sağlanması gerekmektedir. Bunun yolu ise, alternatif anlam inşalarının marjinalleştirilmelerinden, önemsizleştirilmelerinden ya da meşruluklarından arındırılmalarından geçiyordu. [...] Bu noktada iki soru baş gösterdi. Birincisi, başat bir söylem nasıl oluyor da *tek* açıklama olma yetkisini kendi kendisine tanıyor ve alternatif ya da kendisiyle rekabet halindeki tanımlar üzerine koyduğu sınır ya da yasaklamayı sürdürebiliyordu? İkincisi, dünyadaki olayları betimlemekten ve açıklamaktan sorumlu olan kurumlar –bu kurumlar modern toplumlarda kitle iletişim araçlarıdır– nasıl oluyor da başat iletişim sistemlerindeki yeğlenen ya da sınırlandırılan anlamlar silsilesini sürekli kılmayı sağlayabiliyordu? (1999a: 93).

Medyanın var olan toplumsal gerçekliği şu veya bu biçimde aktarmasından ötürü değil, toplumsal gerçekliğin kurulmasında aktif bir rol oynamasından ötürü önemli olması yaklaşımından, kavrayışından hareketle; diyebiliriz ki ideolojinin üretildiği, işlerlik kazandığı ve yerleştiği en önemli alan olan dil gibi medyada

dolayımlama failidir ve dil gibi medyada gerçekliği, parçalayan, sınıflandıran, tanımlayan, inşa eden, anlamlandırma failidir ve medyanın anlam üretimi diğer anlamlandırma faillerinin ifadeleri ve tanımlarıyla birlikte değerlendirilmelidir. Bu süreçte ise seçme, birleştirme, kurgulama stratejisi işler. Ve Hall'e göre ideoloji "seçme ve birleştirme yoluyla bir eşdeğerlikler zinciri kurarak anlamı sabitleme işi"dir (2005: 363).

Medya muhalif olanın görüşlerine asla yer vermemesinden, tek tip düşünce ve inançların taşıyıcısı ve aktarıcısı olmasından dolayı değil, medyada üretilen ideolojik anlamın özgül bir eklemlenmenin ürünü olmasından ve hegemonik bakış açısını, düşünme ve mantık yürütme tarzını benimsemesinden ötürü önemlidir. Medya olayları ve durumları anlaşılır kılmak için birbiriyle çelişen ve tutarsızlık sergileyen öğelere sıklıkla rastlanabilen belli birtakım açıklamalar ve tanımlar yapar, belirli bir yorumlama çerçevesi sunar. Yapılan açıklama ve tanımların farklı durum ve olaylara uyarlanabilir hale gelebilmesi ve onaylanabilir olmasıyla hegemonik anlam pekiştirilir, hegemonik anlamın devamlılığı sağlanır, ayrıca olayların herkesçe tanınan, bilinen veya aşina olunan bir tarzda tanımlanması da ideolojik işleyişin başarılı olmasını sağlar. Medya metinlerinin amacı ideolojik kapanmayı sağlamaktır fakat ideolojik düzeyde mutlak bir kapanma⁵ ve sabitlik mümkün değildir, bu sebeple de aynı medya metni farklı tarzlarda okunabilir, anlam üzerinde bir mücadele söz konusu olabilir. Neticede altı çizilen bir şey varsa bastırılan bir şeyde vardır ki o da bir çatlak bulduğu anda ortaya çıkar.

⁵ "Mutlak" diyoruz çünkü hegemonik anlamların belirli bir göndergesel çerçeve içinde sabitliği söz konusudur. Ancak bu "geçici, istikrarsız bir dengede" kurulu sabitliktir.

Hall'ün de belirttiği üzere, “Kodlama tam da olaylara anlamlar yükleyen kodları seçmek, olayları kendilerine anlam yükleyen göndergesel bir bağlama yerleştirmek demektir (kurmaca kodlar da bu işi yerine getirir; kodlama ‘gerçeklik’ ve doğalcılık kodlarıyla sınırlı değildir)” (1999b: 236). İdeoloji kodlayıcının kasti tercihleriyle değil, kodlama süreci ve kodlama tarzıyla ilgilidir. İdeolojiyi mümkün kılan kurallar, kodifikasyon ve kategoriler bilinçdışı bir şekilde işler (1999a: 100; 1999b: 237).

Hall, kodaçımıyla ilgili üçvarsayımsal konumlanımdan bahsederek anlamlandırma pratiğinde öznenin aktif rolünü vurgular:⁶ Hegemonik konumlanmada: ileti/mesaj, izleyici tarafından, kodlandığı göndergesel çerçeve içinden kodaçımına uğratılır. Müzakereci konumlanmada, kodlayıcı tarafından yapılan baskın tanımların meşruluğu genel olarak kabul edilir ancak kodaçımı sürecinde izleyicinin yerel koşullarından kaynaklanan çeşitli unsurlar da etkili olur. Muhalif konumlanmada ise yeğlenen anlamın bütünlüğü bozulur (2003: 322–326).

Hall’e göre, “Kodaçımları ‘mükemmel bir aktarım yoluyla’ hegemonik çerçeve içinde yapılmadığı anlarda bile, kodaçımlarının büyük bir kısmı, başat kodların sistematik olarak bir *karşı*-hegemonik yoldan kodaçımlanmasından ziyade başat kodlar *içerisindeki* ‘müzakereler’ niteliğine bürünme eğiliminde olacaktır –böylece başat kodlara daha konumsal bir nitelik verilecektir” (1999b: 238). Dolayısıyla da “medyanın yerine getirdiği ideolojik ‘iş’, düzenli ve alışıldık bir şekilde, söylemi

⁶ Burada belirli bir medya metni karşısında ne düşündüğünü, ne yaşadığını, ne hissettiğini rasyonel bir biçimde dile getirebilecek olan bilinçli özne kurgusuna bağlılık göze çarpar.

başat ideolojiler içindeki ana *konumlardan* birini ya da öbürünü dolaysız olarak desteklemek için *altüst etmeye* dayanmaz. Konumların hareket ettikleri ve üzerine ‘mücadeleye girdikleri’ *yapılanmış ideolojik alanı* donatmaya ve alttan alta desteklemeye dayanır” (1999b: 240).

Şimdi hegemonik bakış açısının, düşünme ve mantık yürütme tarzının benimsemesiyle yapılanmış ideolojik alanda, Kürt sorununun, olaylara anlam yükleyen bağlam olan Doğululuk çerçevesi içinde anlamlandırma pratiğinin kodaçımına geçebiliriz.

1.1. Köprü; Batı ve Doğu Arasındaki Kırılmanın Emaresi

Türkiye’de ulus-devletin kuruluş aşamasında, milli kimliğin inşası sürecinde Batı’nın örnek alınmasından, Doğu kimliğinin, Batı kimliğinin ötekisi olmasından hareketle Doğu ile Batı arasında izi silinmeyecek, katı bir ayrışmanın, adeta jeolojik bir kırılmanın gerçekleştiğini, fay hattının oluştuğunu ifade etmiştik. Türkiye’nin, Ahıska’nın belirttiği üzere, “Doğu ile Batı arasında bir sentez ve kaynaşma olabileceği fikrinin Kemalizm düşüncesinde genel olarak hâkim olduğu, bu düşüncenin bugüne değin sürüp geldiği söylenebilir. Ancak Türkiye’nin Doğu ile Batı arasında bir köprü oluşturacağı düşüncesinde ‘kaynaşmak işin sadece bir yanıdır. Köprü benzetmesi birleştirici olduğu kadar ayırıcıdır da. Bu benzetme, bir yandan da Doğu ile Batı arasındaki farkı sürekli olarak yeniden üreten bir sınır çizgisine işaret eder’ ” (2005: 43). Ahıska’ya göre, köprü metaforu Batı ile Doğu’yu buluşturan bir bağlaç değil, Türk kimliğini kurgulayan ontolojik bir figürdür.

“Önemli olan Türkiye’nin Doğu ile Batı arasında bölünmüş olması değil, tam da bu bölünmenin kimliği kurmasıdır” (2009: 1055).

Bu bölünme, jeolojik kırılma; Cumhuriyetle çizilen Doğu sınırına, Doğu’dan, bir anlamda da kendi geçmişinden kopuşa tekabül ettiği gibi içerde yaşanan etnik kimliğe dair sorunlar da bu bölünmenin, kırılmanın etrafında şekillenir. Hasebiyle bu olgunun Kürt sorununu algılamada, açıklamada ve soruna yönelik çözüm arayışlarında kilit bir konumda yer aldığı görülür: Doğu sözcüğünün Kürt sözcüğü ile birebir örtüşmemesine rağmen, Doğu/Doğulu sözcüklerinin popüler kullanımda Kürt’e ve Kürtlüğe dair şeylere işaret edişi, Doğu sözcüğünün Kürt sözcüğünü masseden biçimde kullanımı, Kürt sorunu “Doğululuk” sorunu olarak ele alınışı, bu coğrafyada yaşanan sorunun Kürt sorunu olarak adlandırılmaktan kaçınıldığına, Türkiye’de hegemonik söylemin, etnik kimliğe dair sorunları Doğululuk sorunu olarak massettiğine, Kürt sorununun etno-politik mahiyet arz eden bir toplumsal sorun olduğunun üzerinin örtüldüğüne işaret eder.

Bu duruma örnek oluşturur biçimde *Zaman* gazetesinin 3 Aralık 2007 tarihli baş sayfasında “Doğu ile batıdaki öğrenciler arasında ‘gönül’ köprüsü” başlıklı bir haber yer alır. Başlıktaki “köprü” ifadesini Ahıska’nın belirttiği üzere, köprüünün birleştirici olduğu kadar ayırıcı olmasından hareketle “Doğu ile Batı arasındaki farkı sürekli olarak yeniden üreten bir sınır çizgisi” gibi düşünmek mümkündür. Haberde “Milli Eğitim Bakanlığı ‘Gönülleri Kaynaştırma Operasyonu’ adıyla doğu ve batı illerindeki ilköğretim ve lise öğrencilerini kaynaştıracak” ifadesi kullanılır ve kullanılan bu ifade Doğu ile Batı arasında bir kırılmanın, gönülde bir kırılmanın

olduğunu adeta açık ederek bir “kaynaştırma operasyonu” gerekliliğini dillendirir. Bunun için önerilen de, Doğu ve Güneydoğu illerindeki öğrenciler batı illerine götürülerek tatil “yaptırılacak”, “batıdaki istekli öğrenciler de Van, Kars ve Ağrı gibi doğu illerinde tatil yapabilecek” şeklinde açıklanır. Burada Doğu’ya yönelik ifadedeki emri vaki biçime karşıt biçimde Batı’ya yönelik ifadedeki isteğe bağlı olma durumu dikkat çeker; bu da jeolojik kırılma sonucu Batı’nın üst, Doğu’nun alt katmanda yerini alışına işaret eder.

Haberin devamının yer aldığı sayfa 4’te “Doğudaki öğrenciler batıda, batıdakiler doğuda tatil yapacak” başlığıyla dönemin Milli Eğitim Bakanı Hüseyin Çelik’in amaçlarının doğu ile batıyı kaynaştırmak olarak özetlediği belirtilir. Çelik’in “Türkiye’nin kardeşliğe ihtiyacı var. Doğulunun batılıyı, batılının da doğuluyu tanıma ve bilmeye ihtiyacı var. Birbirlerini tanımayanlar sevemez. Doğudaki çocuklar ‘batıdakiler de benim gibiymiş’ diyecek. Doğu deyince batıdaki insanların aklına haklı olarak terör geliyor. Ama öğrenciler Van’ı, Kars’ı, Antep’i, Iğdır’ı, Ardahan’ı gördükleri zaman, hiç de düşündükleri gibi yerler olmadığını görecek” ifadesine yer verilir. Aktarılan bu ifadedeki kardeşlik ihtiyacı, birbirini bilme, tanıma, ötekinin kendine benzer yanlarını bulmak suretiyle sevmeye ihtiyacı, önyargıların yıkılması ihtiyacı bölünmeye, kırılmaya işaret etmekle birlikte ancak Kürt sorunu ile bağlantılı olarak anlamlandırılabilir ve bu da Doğu ile kastedilenlerin Kürt’e, Kürtlüğe dair şeylere, Doğu ile Batı arasındaki kaynaşma ihtiyacının da Kürt sorununa yönelik çözüm arayışına, yukarıda da ifade ettiğimiz üzere, tekabüliyeti anlamına gelir.

1.2. Kırılmaya Katkıda Bulunan Etmenler: Türk Modernleşmesi ve Batı Düşüncesinin Doğu'ya Bakışının Devralınışı

Osmanlı İmparatorluğu'ndan Türkiye Cumhuriyeti'ne yaşanan modernleşme hareketinin, modernleşmeden kastı Batılılaşmadır. Modernleşmenin, Batılılaşmak ile eşdeğer tutulduğu bu süreçte, olunmak istenen Batı karşısında Doğulu bir konum arz etme durumu ise Batı düşüncesinin Doğu'ya bakışının temel alınmasına, devralınmasına sebep olur. Kendine Batı'nın gözüyle bu bakış, kendi “Doğu”suna “Batı” olarak bakışta da etkisini göstermesi bakımından önemlidir.

Bu modernleşme, Batılılaşma serüveninde, monolitik bir Batı ve nihayet onun temsil ettiği tek bir modernlik varsayılır. Batı'nın kendine özgü tarihsel, kültürel ve siyasal gelişmesinin ürünü olan modernleşme için çaba harcanırken, netice dikkate alınır. Bu neticeyi veren sebepler, Batı gibi olunmak istenirken, Batı'ya karşı bağımsızlığın kazanılmasına odaklanılmak suretiyle, olunmak istenenin gelişim koşulları göz ardı edilir.

Osmanlı İmparatorluğu'nda modernleşme, Batılılaşma hareketinin başlangıcına dair farklı görüşler vardır: Bir görüş Osmanlı İmparatorluğu'nda modernleşme, Batılılaşma hareketini Lâle Devri olarak bilinen III. Ahmet Devri'ne kadar geriye götürürken, bir başkası III. Selim'i, bir başkası Tanzimat'ı (1839–1876) başlangıç noktası olarak ele alır. Başlangıç noktası saptamanın keskinliğinden uzak durmak gerekirse, Osmanlı kurumlarında sistemli bir modernleşmenin yavaşça olsa gerçekleşmeye başlaması sebebiyle genel anlamda 19. yüzyılı Osmanlı

İmparatorluğu’nda modernleşme, Batılılaşma hareketinin yaşandığı bir süreç olarak almak makul görünmektedir.

Osmanlı İmparatorluğu’nun Batı’nın üstünlüğünü savaştaki yenilgileriyle anlaması sebebiyle olacak, modernleşme öncelikle askeri bir perspektifle başlar. 18. yüzyılın başlarında Batı’nın askeri kurumlarının ve silah gücünün, teknolojisinin imparatorluğa getirilmesi çabaları peyda olur. İlerleyen süreç içinde devletin güçlendirilmesine yönelik olarak Batılı ulus-devletin birçok kurumu (eğitim sistemi, yargı mekanizması, idari sistem) bazen özünü yitirmiş olarak da olsa imparatorluğa yerleştiği görülür. Devlet mekanizmasının, adliyenin, eğitimin dünyevileştirilmesi çabaları baş gösterir.

Mardin, Avrupa’nın Aydınlanma Çağı fikirlerinin etkisinin, Türkiye’ye, bu çağın büyük düşünürleri yoluyla değil, Batı’dan alınan yeni müesseselerin zorunlu olarak getirdiği yeni “yaşam değerleri” yoluyla olduğunu belirtir (2001: 18). Bu dönemde ulaşım ve haberleşme sistemindeki gelişmelerle ülkenin bütünleşmesi söz konusu olur ki bunun da modernleşmenin yaygınlaşmasına katkı sağladığı düşünülebilir. Fakat Osmanlı’da, yönetici sınıfın hizmetinde olan haberleşme unsurlarının; kitapların, gazetelerin, telgrafın zamanla diğer sınıflara ulaşmaya başladığı görülmekle beraber, en köklü değişimler üst sınıfların düşünce ve yaşayışlarında görülür (Mardin, 1995: 27). Nitekim modernleşme fikrinin lokomotif, Batıda eğitim gören, milliyetçilik, liberalizm, laiklik ve pozitivizm gibi Avrupa ideolojilerinin etkisinde kalan ve bu fikirleri ülkelerine taşıyan aydınlar, Batı tarzında

kurulan okullardan (Harbiye, Tıbbiye, Askeriye, Mülkiye) mezun olan devrimci bürokratlar olur.

Osmanlı İmparatorluğu'nda modernleşme, Batılılaşma süreci; Şinasi, Namık Kemal, Ziya Paşa gibi aydınların başını çektiği Genç/Yeni Osmanlılar, Osmanlının son dönem ideolojik ve siyasi manzarasına şekil verecek olan Jön-Türkler, İkinci Meşrutiyet ve bir Jön Türk gizli siyasi örgütlenmesi olan İttihat ve Terakki iktidarı çizgisinde vuku bulur ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan sonra Kemalizm ile radikal bir biçim alır, doruğa ulaşır.

Jön Türk ideolojisi/İttihatçılık ve Kemalizm benzer zemin ve eğilimleri paylaşırlar. Cumhuriyet dönemini “tabula rasa” olarak değerlendiren, Cumhuriyet döneminde gerçekleşen reformları Atatürk'ün insani üstünlüklerine bağlayan resmi teze karşın, Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşanan modernleşme, Batılılaşma sürecinin düşünsel mirasının birçok yönden, II. Meşrutiyet ortamında biçimlenmiş olan Jön Türk ideolojisinin devamı niteliğindeki Kemalizm tarafından devralındığı fakat aynı zamanda da bu düşünsel mirasın Kemalizmle beraber yeni bir form aldığı muhakkaktır. Bu durumda Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşanan modernleşme, Batılılaşma sürecine damgasını vuran Jön Türk ideolojisi ile ulus-devlete şeklini veren Kemalist ideoloji karşılaştırılmak suretiyle devralınan düşünsel mirası genel hatlarıyla belirlemek ve bu düşünsel mirasın izlerinin nerelerde belirginleştiğini, silikleştiğini, farklılaştığını göstermek ve böylece de yaşanan bu modernleşme, Batılılaşma süreciyle Türkiye'de hegemonik söylemin kendi “Doğu”suna bakışında etkili olan faktörleri belirlemek gerekir.

İşe devralınan düşünsel mirasın izlerinin silikleştiği, farklılaştığı noktaları belirterek başlayacak olursak evvela belirtilmesi gereken husus; İttihat ve Terakki'nin, asli unsurun Türk olduğu bir Osmanlı İmparatorluğu'na yaşam alanı kazandırmak maksadıyla, Orta Asya'daki Türklerle birleşme arzusuna Kemalizmde rastlanmadığı, Kemalizmin diğer Türklerle ilişkisini kültürel düzlemde, Türk Tarih Tezi ile sürdürdüğüdür. Ayrıca Genç/Yeni Osmanlılar'ın İslamcılığı, İttihat ve Terakki'nin İslam ile arasına mesafe koyamamışlığının aksine Kemalizm -zaman zaman pragmatik kullanımları söz konusu olsa da- Doğu'nun önemli bir ögesi olan İslam ile hesaplaşması belirtilmesi gereken bir başka husustur. Folk-İslama karşı savaş açan Kemalizm, din ile devlet işleri arasındaki ayrılığı değil vesayet ilişkisini anlatan laiklik uygulaması ile Sünni Ortodoks İslamı devletin denetimi altına almaya çalışır. Doğululuğun bir parçası olan İslam görüşünün kuvvetli bir eleştirisinin kendisini öncelikle kadın sorunu konusunda gösterdiği görülür.

Modernleşmeye -sonrasın da buna millileşme de eklenecektir- geç kalmışlık algısının bir sonucu olarak gecikmişliği telafi telaşı, “az zamanda çok iş yapmak” alarmizmi Jön Türk ideolojisinde olduğu gibi Kemalizmde de söz konusudur. Jön Türk ideolojisinin hâkim öğelerinden biri olan; devleti kurtarmak için sürekli teyakkuzda bulunma hali ise Kemalizmde her döneme kendini uyarlayarak -komünizme karşı, bölücülüğe karşı vs.- devam etmesiyle, “öteki”nin hep hain, işbirlikçi olarak nitelendiği bir uzun süreçle, adeta kesintisizlik arz eder.

Bilindiği üzere, Jön Türk ideolojisinin de Kemalist ideolojinin de modernleşmeden kastı Batılılaşmadır. Fakat Batı'nın örnek alınması hususunda Kemalizm koşulsuz, şartsız vurgusuyla devraldığı düşünsel mirasın bir adım önüne geçer. Batılılaşma, modernleşme idealine ulaşmak amacıyla bir dizi reform,⁷ dalgalar halinde peş peşe gerçekleştirilir.

Her iki ideolojinin mensupları da, 19. yüzyılda çok etkili bir düşünce akımı olan pozitivistin etkisi altında kalmaları sebebiyle pozitivist bir dünya görüşüne sahiptirler. Tarihin ileriye doğru gittiği, insanların bu konuda görevleri olduğu fikrini savunurlar. Köker'e göre,

“Aydınlanma düşüncesi içinde bir toplumsal program niteliği kazanan ilerleme fikri, 19. yüzyıl Avrupa'sında iki farklı tarzda ortaya konmuştur. Bunlardan ilki, toplumsal ilerlemeyi bireyin özgür iradesiyle giriştiği eylemler aracılığıyla gerçekleştirme görüşüdür. Bu görüş de, liberal düşüncenin insan doğasına ilişkin “soyut, rasyonel birey” modeline dayandırılmaktadır. İkinci görüş ise, daha çok Aydınlanma düşüncesine bir tepki olarak ortaya çıkan Alman romantiklerinin birey ve toplum ilişkisi hakkındaki görüşlerinin izlerini taşımaktadır. Bu görüş açısından bireyler, somut bir tarih ve kültürü ifade eden toplumsal bütünlüğün parçalarıdır ve toplumsal bütünlük de, bireylerin basit bir toplamından ibaret olmayan, kendi başına ayrı bir varlık niteliğindedir”.

⁷ Saltanatın kaldırılması; Cumhuriyetin ilanı; hilâfetin kaldırılması ve aynı gün -3 Mart 1924- Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile eğitimin devlet denetimine geçişi ve “çağdaştırılması”; tekke ve zaviyelerin kapatılması; “çağdaş” giyim tarzının benimsenmesi sonucu kılık-kıyafette değişimler yapılması; İsviçre medeni kanununun, Mussolini İtalyası'nın ceza kanununun benimsenmesi; Latin alfabesinin kabulü; Batı'nın takvim, saat, ağırlık ve uzunluk ölçülerinin, pazar gününün tatil olarak kabulü; musikinin çalınmasının ve öğretilmesinin yasaklanması, müzikte çoksesliliğin öne çıkarılması ve bu doğrultuda okullardaki müzik derslerinde mandolin ve akordeon öğretilmesi; opera, bale, resim, heykel gibi Batılı sanatların teşviki...

İlerleme bireyleri değil, bireyleri de kendi içinde toplayan ulusal varlığın ilerlemesi olarak anlaşılnca, “üstün ulusal devlet iktidarı” da ilerlemenin asıl itici gücü olur (2003: 207). Bu anlayıştan hareketle gerek Jön Türk ideolojisi gerek Kemalist ideoloji, merkezi devletin toplum içinde itici güç olduğuna inanır.

Jön Türk ideolojisine de Kemalizme de; Sosyal Darwinizmin, Le Bon seçkinciliğinin, Comlar von der Golt’un “Millet-i Müsellâha” adıyla çevrilerek Harbiye öğrencilerine okutulan *Das Volk in Waffen* adlı eserinin; siyasetin tamamen siyasetçilere bırakılamayacağı, ordunun diğer kurumlara göre devletten daha fazla sorumlu olduğu, subayların özel bir sınıf olduğu savlarının sirayeti söz konusudur. Her iki ideoloji de demokratik, anayasal ve parlamenter bir siyasi örgütlenmenin egemen kılınmasını amaçlasa da, devleti kurtarma, ulus-devlet kurma gibi gerekçelerle, toplumun ilerlemesinin temel koşulunun “eşit vatandaşlar” yaratılması değil, entelektüel seçkinlere kulak verilmesi olduğunu düşünmeleri dikkat çeker.

Her şeye kadir “bilim” algısı ile bu düşüncelerine destek sağladıklarından bilim, her iki ideolojinin de merkezinde yer alır. “Dinin avamın ilmi, ilmin havassın dini” olduğu algısı Kemalizmle yerleşiklik kazanır. Köker’in belirttiği üzere, Auguste Comte’un “Üç Hal Yasası” uyarınca teolojik-metafizik-pozitif evrelere bölünmüş bir insanlık tarihi söz konusu olur ve her evre bir inanç ve örgütlenme sistemince belirlenir. Pozitif evrede egemen inanç sistemi “bilim”dir, bir “bilim imanı”nın geçerli olması söz konusudur. Kemalizmin çağdaşlık anlayışı da işte bu çerçevede, temelde “hayatta en hakikî mürşit ilimdir” düsturuna dayandırılır; laiklik,

İslami inanç sisteminin yerine bilimsel inanç ve örgütlenme sisteminin geçirilmesi anlamını kazanır (2003: 168).

Devletin bekası, toplumun ilerlemesi için -araçsal bir biçimde- Batı'nın bilim ve teknolojisinin alınması, akılcı esaslara göre bir düzen kurulması, milletin rüşeymi olarak görülen halkın aydınlatılması amaçlanır. Halkı iyileştirmede eğitimin gücüne inanılır ki burada Jakoben ve Narodnik eğilimin rehberliğinin izi sürülebilir. Bu noktada gerek Aydınlanma düşüncesinin ilerleme fikrine ve merkezi devletin toplum içinde ilerlemenin itici güç olduğuna inanma gerekse halkın aydınlatılmasını amaçlama ve bunun için eğitimin gücüne inanma izleğinin Türkiye'de hegemonik söylemin kendi "Doğu"suna bakışında, içerde yaşanan etnik kimliğe dair bir sorunun Doğululuk sorunu olarak algılanmasında etkili olan faktörler olduğunu belirtmemiz gerekir.

Mardin'e göre, Batı siyasal düşüncesi Osmanlı İmparatorluğu'na Batı'nın büyük siyasal düşünürlerinin eserleri yoluyla değil, Batı'da fizyokratlar olarak bilinen bir kamu idaresi kuramcılarının uzantısı sayılan "kameralizm" yoluyla girer. Kameralizm, aydın despotizminin kuram haline getirilmiş düşüncesidir. Aydın despotizmi ise Avusturya İmparatoru II. Joseph ve Prusya Kralı Büyük Friedrich gibi merkeziyetçi devlet kurucularının o zamanlar için kotarılmış "gelişme" politikasıdır. Aydın despotizminin isteği, ortaçağ kurumlarını -örneğin, loncalar, şehirlerin özel imtiyazları- kaldırarak bunların yerine merkezden idare edilen, bütün birimleri birbirinin eşi bir devlet yapısı kurmaktır. Kameralistlere göre güçlü bir devlet, aynı zamanda güçlü ve problemsiz bir orta sınıfa dayanan bir devlettir (1995: 83). Mardin,

halka önder olma inancında, Osmanlı İmparatorluğu'nda eskiden beri egemen bir avam-havas ayrılığı düşüncesinin mi, yoksa Avrupa'da bu yöne iten gelişmelerin mi etkili olduğunu anlamamanın zor olduğunu belirtir (2001: 306). “Reformcu Osmanlı aydınlarının Batı'yla temasları sonucunda Batı fikirleri onlarda iz bırakmaya başladığı halde bu etkilere şekil veren Osmanlı İmparatorluğu'nun bazı sosyal yapısal özellikleri olmuştur” ifadesiyle ise bu anlama çabasında kapıyı aralar (2001: 308).

Köker'e göre de, tek-parti döneminde gerçekleştirilmiş olan reformlar, Osmanlı'dan miras kalan toplumsal çerçeveyi değiştirmeye yönelik boyutlar içeriyorsa da, bu değiştirme işlemi ile ona temel oluşturan ideolojinin, geleneksellik ile olan yakınlığı, yukarıdan aşağı ve bürokratik niteliği, Kemalizm'in bürokratik-muhafazakâr özelliğinin ağırlığına işaret eder (2003: 229). Zürcher'in belirttiği gibi, II. Meşrutiyet döneminde, anayasayı geri getirme mücadelesi olarak yola çıkan bir hareket (1908'de) iktidara ulaşır, bu iktidarı başkalarıyla çoğulcu ve nispeten özgür bir ortamda (1913'e kadar) belirli bir süre paylaşır ve sonunda kendi iktidar tekeli kurar ve bu iktidar tekeli (1913-1918'de) kökten bir laikleştirme ve modernizasyon programını meclisten zorla ve hızla geçirmede kullanır. Sonra da aynı kalıp, bir ulusal egemenlik hareketinin zafere ulaşması (1922'de), çoğulcu bir aşamadan geçmesi (1925'e kadar) ve sonra bir reform programına girişmiş olan otoriter bir yönetim biçimi kurmasıyla kendini tekrarlar. İttihatçı döneminde Kemalist dönemde otoriter milliyetçi aşamaları, azınlık topluluklarının, ilkinde Ermenilerin ikincisinde Kürtlerin, acımasızca bastırılışlarına da sahne olur (1999: 252).

Sonuç olarak Jön Türkler de, Kemalistler de iktidara geldiklerinde reformları yürütmede otoriter merkezietçi devlet gücünü kullanmak suretiyle statükoyu koruyucu özellikler sergilerler. Kemalist söylemin hegemonyasının inşa edildiği ve kalıcı kılındığı devlet-parti-Kemalizm zdeğliği şeklinde özetlenebilir tek-parti döneminde hayatın her alanını düzenleme iddiasındaki otokratik devlet politikaları, seçkinci modernleğme projeleri, halk için halka rağmen siyasalar uygulanır. Basının ve özellikle de eğitim kurumlarının Kemalist ideolojiyi yaymaya seferber edilmesi; reformları tabana yaymak için Halkevlerinin, Halkodalarının, Ky Enstitüleri’nin devreye girmesi; Türk Ocağı, Türk Kadınlar Birliği gibi tüm sivil toplum kuruluğlarının kapatılarak hepsinin iğlevini Halkevleri’ne yüklenmesi; 1931’de kapatılan Türk Ocakları’nın örgütünü devralan, iğlevi; tiyatro, müzik vs. gibi faaliyetleri yürütmek ve bu faaliyetlere halkın katılımını sağlamak suretiyle halkı “ağdağlağtırmak” olan Halkevleri’nin, tek partinin yeni ideolojik tutumunu sistematik biçimde yaymaya bağlaması siyasete bir toplumsal katılım ve taleplerin karėılanması vasıtasından ziyade bir toplumsal mühendislik olarak yaklağıldığını rnekler.

A. Comte’un hakların değil, vazifelerin ön planda olduğu bir toplumu savunan pozitivizminin “toplumsal dokular”ı ile Durkheim’ın “organik iğblm” ve “kolektif bilinç” gibi toplumsal uyumcu kavramlarından esinle, halkçılık ilkesiyle toplumu sınıfsız, imtiyazsız, kaynağmığ bir kitle, çıkarları eliğmeyen bir bütün olarak ele alan, toplumun trdeğ hale getirilmesini amaçlayan tek-parti rejimi siyasal alanda “sınıfsızlık”tan temellendirilir; buna göre sınıflar yoksa çoğulculuğa da gerek

yoktur. Bunda Jön Türklerin ekonomi felsefesi, Fransız üçüncü cumhuriyetinin resmi ideolojisi olan, çağdaş toplumlarda sınıflar arası bir çatışmanın gerekli olmadığı tezine dayanan solidarizmin (tesanütçülük/dayanışmacılık) etkisi görülür.

Tek-parti rejimi, milli burjuvazinin uluslararası pazarda rekabet gücünün olmayışı sebebiyle İttihat ve Terakki'nin, 19. yüzyıl Alman sanayileşmesinin örnek alındığı “milli iktisat” düşüncesinden, politikalarından feyiz alır. İktisadi alanda, sanayileşmenin ve teknolojik ilerlemenin itici gücü olarak “devlet”e başvurulur. Ticaret ve sanayinin millileştirilmesi, milli bir burjuvazinin oluşturulması, güçlendirilmesi amaçlanır. Bu dönemde özellikle ekonomik rejim, gerek devletçi gerek liberal politika uygulaması, tamamen pragmatik esaslara dayanır. Anti-kapitalist tercih ise hiçbir zaman söz konusu değildir. Nitekim 1923 İzmir İktisat Kongresi ile Batılı ekonomik sisteme bağlı olduğu mesajı verilir. 1930’larda devletçilik adı altında milli kapitalizm yapılır.

Fakat Marksizmin, milliyetçiliğin ve korporatizmin bileşimi olan, Kemalizme doktriner bir içerik kazandırma girişimi olarak sosyalizan bir esin taşıyan Kadro hareketi⁸, Kemalizmin resmi yorumuna karşıt, farklı bir görüş içerisindedir. Hızlı kalkınma için bir araç olarak kullanılan devletçiliği anti-emperyalizm, liberalizm karşıtlığı, Batı aleyhtarlığı şeklinde kavrar, sınıfsız bir toplumun yaratılması için savunur. Türkiye’nin sömürgeleşmiş olmama gibi bir farkının olmasına, ekonomik olarak yarı-sömürge durumuna düşmüş olsa bile sonuçta politik olarak emperyal yapı, imparatorluk olarak varlığını sürdürmüş olmasına ve sömürge ülkelere karşı

⁸ İlk sayısı 1932’de çıkan *Kadro* dergisi etrafında oluşan bir harekettir.

üstün millet olma halinin söz konusu olmasına rağmen Kemalizmin, üçüncü dünyanın uyanışının öncüsü olma, ulusal kurtuluş mücadelelerinin başlatıcısı olma söylemini önemser. Sultan Galiyev'in fikirlerine yakın olan, dünya devrimine giden yolun sömürge ve yarı-sömürge ülkelerdeki ayaklanmalardan geçtiğini, bunun da köylü-asker sovyetine dayanarak olması gerektiğini savunan ama eninde sonunda referansı Batı olan Kadro'nun, Kemalizmin mazlum milletlerin kurtuluşunun habercisi olduğu söylemini önemsemesi dikkat çekici olmakla beraber bu söylemde, üçüncü dünyanın uyanışı, ulusal kurtuluş mücadelelerinin başlayışı düzleminde Türkiye'nin yüceltildiği gözden kaçırılmamalıdır ki bu da Doğu ile araya konan farkın her daim muhafaza edildiğinin göstergesidir.

Kemalizmin kesin formülasyonunu kazandığı, Türkiye'nin siyasal sisteminin tek-parti sistemi olarak resmen ilan edildiği Cumhuriyet Halk Fırkası'nın 1931'deki parti kongresiyle başlayan tek-parti dönemi, demokrasinin kurulmasını kolaylaştırıcı özellikler açısından değerlendirilir, pre-demokratik olarak sunulur.⁹ Bora'nın ifade

⁹ Köker'in belirttiği gibi, 19.yüzyıl tarih felsefesi, Batı toplumlarının geçmiş-şimdiki-gelecek zaman boyutlarındaki evriminin genel yasalarını bulma amacına yönelikken modernleşme kuramı, Batı'nın 1960'lardaki "bugünü"nü idealleştirerek bir anlamda dondurulmuş bir tarih felsefesi niteliğinde ortaya çıkar. Batılı olmayan toplumlardaki değişim süreçlerini açıklamak amacıyla geliştirilen modernleşme kuramı, Batı siyasal sisteminin temel kurumsal ve biçimsel ilkeleri ile demokrasiyi özdeşleştirir. Modernleşme kuramına göre, durağan, bütün, türdeş, Batılı olmayan toplumların değişim süreçlerine müdahale "geleneksel toplum"dan "modern toplum"a geçiş aşamasında gereklidir. Bu toplumlarda modern topluma doğru değişmek yönünde kendiliğinden bir süreç olmadığından, insan eylemi içgüdüsel değil de önceden zihinde tasarlanmış olduğundan, toplumun çoğunluğunu oluşturan ve gelenekselliğini sürdüren kitlelerin, bu süreçte itici bir güç olarak ortaya çıkmaları mümkün değildir. Bir gücün yol göstericiliğine gerek vardır; bu sebeple müdahaleyi "modern devlet"in niteliklerini kavramış olan toplumsal kesimler yapacaktır. Geçiş gerçekleşinceye kadar demokrasi sorununu askıya almak, yani otoriter siyasal rejimlere katlanmak gerekmektedir. Bu noktada; eski, yeni ile zorunlu

ettiği üzere, “Kemalist Cumhuriyetçilik anlayışının demokrasiye bakışı: demokrasi şüphesiz iyi bir şeydir ve olması istenir, fakat Türkiye’de sağlıklı bir demokrasinin koşulları hala oluşmamıştır, olduğu kadarını da cumhuriyete borçluyuz, demokrasi cumhuriyetin bir getirisi, dolayısıyla olduğu kadarıyla bile demokrasiyi korumak için öncelikle cumhuriyeti kollamak gerekir” şeklindedir (2006: 27). “Oysa Cumhuriyetçi ideallere göre Cumhuriyet, ‘bir seferberlik’ bir ibdâ değildir; bir toplumun genel iradesinin kendini ortaya koyabilme ve hep bunu yeniden yapabilme kudretini ve azmini tanımlıyor olmalıdır” (Bora, 2006: 33).

Ulus-devlet inşası sürecine aydınlanmacı despotizm ile damgasını vuran Kemalizm, Rousseau’nun halk egemenliği tezinden etkilenmekle beraber¹⁰, vesayetçi-velayetçi, ikameci -halkın çıkarlarını onun adına savunma, toplumsal özneyi reşit bir aktör olarak görmeme- anlayışını, katılımdan kuşkulanan siyasal

olarak yer değiştirir mi, geleneksellik ve modernlik çatışma içinde olmaktan çok, çoğu kez, birbirini güçlendiren sistemler değil mi soruları gündeme gelir (2003: 11–72).

¹⁰ “Toplumsal sözleşme kuramları genel olarak ikiye ayrılabilir: Birinci grup toplumsal sözleşme kuramlarında devlet, “toplumun” değil, tek tek bireylerin haklarını güvence altına alan bir üstün güç olarak görülmektedir. Burada bireyler, böyle bir güvence için ya tüm haklarını devlete devretmektedirler (Hobbes) ya da devlete yalnızca bireysel haklarını koruma ve kollama yetkisini vermekte ve diğer temel haklarını devletin faaliyet alanının sınırlarını belirleyecek biçimde kendilerinde tutmaktadırlar (Locke). İkinci grup sözleşme kuramlarında ise toplumun kendisini oluşturan bireylerden ayrı ve üstün bir “genel iradesi”nin olduğu, bu iradenin ona ters düşen bireyleri de kapsadığı ve devletin bu genel iradenin somutlaştığı örgütlenme olarak toplumu yönettiği kabul edilmektedir (Rousseau). Kemalizm’in Türk toplumu hakkındaki değerlendirmesinin, “farklılaşmamışlık”, bütünlüşmüşlük terimleriyle ortaya konulmasına ve “millî irade” kavramının kullanılmasına bakarak, Kemalist millî devlet anlayışının Rousseaucu bir temele dayandığı söylenebilir” (Köker, 2003: 155–156).

kültürü sürdürür. Siyaset üstüleştirilen devleti koruma tek siyaset olur.¹¹ Mustafa Kemal Atatürk'ün unvanlarından ikisi olan; “başöğretmen” ve “başkumandan” toplumdan, devletten sorumlu olanın, modernleşme ve Batılılaşmada “ ‘cehalet’ ile ‘savaşın’ ” emareleridir. Bu hususun da Türkiye’de hegemonik söylemin kendi “Doğu”suna, etnik kimliğe dair bir sorun olan Kürt sorununa bakışı konusunda akılda tutulması gerekir.

Modernleşmeye sonradan eklenen millileşmeye geçmeden önce bu süreçte uç veren iki ikileme değinmek gerekir. İlki Batı’ya karşı “özgün olmak” ile “Batı gibi olmak” kıskacından temellenen arzu-nefret, hayranlık-düşmanlık ikilemidir: Avrupa’nın, Osmanlı İmparatorluğu’nun kuruluşundan bu yana çatıştığı taraf olması, Avrupa’nın büyük güçlerinin artan siyasal nüfuzunun imparatorluğun gerilemesinin ve nihayetinde yıkılışının sebebi olarak görülmesi, Batı’nın önyargılı olduğu ve gizli emelleri bulunduğu inancı modernleşme, Batılılaşma sürecinde Batı’nın düşman olarak kodlanmasını kolaylaştırmıştır. Dolayısıyla modernleşme, Batılılaşma taraftarları da modernleşmeyi, Batılılaşmayı eleştirenler kadar modernleşmeyle, Batı’yla, Batı kimliğini oluşturan unsurlarla çelişkili bir tutum içinde olmuşlardır. En iyi dönemin romanlarında gözlenen bu tutum doğru-yanlış Batılılaşma tartışmaları içinde şekillenir.

¹¹ Mardin bunun temelinde yatan sebebi, “Türkler için en önemli siyasî yaratıcılık belirtisi “devlet kurma” olduğu için “devlet”e zeval gelmemesi de en önemli siyasî faaliyet sayılmıştır” şeklinde açıklar (2001: 305).

İkinci ikilem ise ilkiyle bağlantılı olan Türkiye’de modernleşmenin temelinde yatan geleneksel-modern ikilemidir. Modern ve geleneksel arasında asimetrinin, yeni ile eski arasında karşıtlığın varsayılmasıdır. Osmanlı İmparatorluğu’nda gerilemeyi durduracak bir çözüm olarak devreye giren modernleşme, Batılılaşma sürecinde, özellikle de hukuk, idare ve eğitim alanlarında, biri geleneksel, diğeri Batılı olmak üzere ikili bir yapının ortaya çıkmasıyla, Batıcılıkla ilişkilendirilen; materyalizme, ahlaksızlığa karşı İslami değerlerle tanımlanan kültür arasında bir ikiliğin, arada derede kalmışlığın, çatışmanın söz konusu olmasıyla; zaten var olagelen kültürel ikiliğin, halk ile aydın arasında -karşılıklı olarak- hüküm süren güvensizliğin modernleşme, Batılılaşma hareketleriyle artmasıyla, ulus-devletin kuruluşuyla radikal bir biçim alan, doruğa ulaşan süreçle beraber, özünü kaybetme telaşının yaşanmasıyla Batılılaşmanın toplumun kültürel değerleriyle nasıl bir arada bulunacağı temel sorun haline gelir.

Ziya Gökalp’in, Alman sosyolog Tönnies’in görüşlerinden yararlanarak yaptığı izlenimini veren, hars-medeniyet (kültür-uygarlık) ayrımı¹² bu sorunu çözmeye

¹² Chatterjee’nin sömürgecilik karşıtı milliyetçiliğe ilişkin açıklamalarında benzer bir duruma işaret etmesi göze çarpan bir husustur. Chatterjee’ye göre reddetmeye çalıştığı iktidar yapısına denk düşen temsili yapının bilgi çerçevesi içinde akıl yürüten milliyetçi düşünce, kendi egemenlik alanını yaratma adına Batı rasyonel düşüncesinden nelerin seçileceği konusunda ideolojik bir ilke sunabilmek için “maddiyat” ve “maneviyat” arasında bir ayrım yapar (1996: 78–83–143; 2002: 22). Kendi öznelliğini, Batı’dan üstün olduğunu, bu yüzden de bağımsız ve egemen olduğunu düşündüğü kültürün manevi alanına yerleştirir. Fakat bu ıslah edilmiş, yeniden inşa edilmiş, barbarlık ve mantık dışılık suçlamalarına karşı güçlendirilmiş manevi alandır (2002: 212–219). Bu kültürel sentez eylemi ancak fevkalâde kültürlü ve rafine bir zekâ tarafından gerçekleştirilebileceği için seçkincilik (elitizm) kaçınılmaz hale gelir. Bu, Chatterjee’ye göre “entelijensiyanın yönlendireceği, ulusun ise takip edeceği bir ulusal-kültürel yeniden doğuş projesidir” (1996: 143).

yönelik en önemli girişim olması bakımında önem teşkil eder. Ona göre medeniyet, toplumların ortaklaşa kullanabilecekleri teknolojik ve kültürel araçlardan ibarettir. Hars ise, bir halkı belirleyen değerler, inançlar ve kurumların gizli bir örüntüsüdür ve korunması gerekir. Gökalp, Durkheim'in toplumun birey üzerindeki üstünlüğüne ilişkin görüşlerini benimser ancak toplumun yerine milleti koyar. Mardin'e göre de, Gökalp, Durkheim'in sosyolojisine kendi toplumunun ideolojik gözlükleriyle bakar. Durkheim'in önem verdiği işbölümünün yerine çok daha fikirsel bir yapı olan milliyetçiliği geçirir (2002: 150).

Bu bağlamda 19. yüzyılın sonuna kadar modernleşmenin kapsamı dışında tutulan millet kavramının siyasal modernleşmeyle beraber değişimine ve ulus-devletin kuruluşuna göz atmakta fayda vardır: Farklı diller konuşan, farklı etnik kökenden gelen, farklı dinlere, farklı mezheplere mensup insanlardan oluşan Osmanlı İmparatorluğu'nun, siyasal ve toplumsal düşüncesinde millet kavramı, dinsel nitelikte bir kavramdır. 19. yüzyılın sonuna kadar “millet” kavramı modernleşmenin kapsamı dışında tutulur. Millet kavramının sekülerleşme süreci 19. yüzyılın ikinci yarısında aydınlar aracılığıyla yayın mecrasında baş gösterir. Bu da etnik öğelerin ayrılmasının, ayrılıkçı ve otonomist hareketlerin sonucudur. Nitekim bölgesel ayaklanmalar 19. yüzyılda olağan hale gelmiştir.

Ayrılıkçı ve otonomist hareketlere cevap olarak ortaya çıkan akımlar, pedagojik gerekçelerle zikredilegeldiği kadar birbirinden keskin hatlarla ayrılacak akımlar değil; aralarında geçişlilik olan gevşek akımlar olduğu görülür. Lewis'in de belirttiği üzere, “İslamcılık, Osmanlıcılık, Türkçülük arasındaki farklar

her zaman kolaylıkla görülmez. Osmanlılar, aleniyetteki iddialarına rağmen, gayrimüslimlere gerçek bir eşitlik vermeye hazır olmadıklarını açığa vurdular; Türkçüler, savundukları daha büyük Türk ailesinin, İslam dininde olanlarla sınırlı olduğunu açıkladılar ve gerisini bunun dışında bıraktılar” (2000: 349). Bu sebeple de akımlar ancak içi içe geçen fikirler ve süreçlerle ele alınabilir.

Merkezi otoritenin Batılılaşma çabalarına, Tanzimat reformlarına, Batı müdahalesinin önünü açtığı ve bu müdahaleyle Osmanlı İmparatorluğu’nda yabancılara verilen ayrıcalıkların imparatorluğu yıkıma sürükleyeceği gerekçesiyle eleştirel yaklaşan Genç Osmanlıların Osmanlı yurtseverliği, samimiyeti sorgulanabilir olmakla beraber¹³, bütün tebaanın yeni meşruti devlette eşit haklara sahip sadık yurttaşlar haline geleceği düşüncesiyle özetlenilebilir olan Osmanlıcılık ideolojisi 1908 Devrimi’nin resmi ideolojisidir. Balkan Savaşları sonunda gayrimüslimlerin imparatorluktan kopmasıyla Osmanlıcılık iflas ederken II. Abdülhamid döneminin özellikle ikinci yarısında resmi düzeyde İslamcılık uygulamaya konur. Rusya’nın, Slav milliyetçiliği için Ortodoks kilisesine, Avusturyalılar’ın Alman milliyetçiliği için Katolik kilisesine sırtını dayamasına benzer bir biçimde, Osmanlı İmparatorluğu da İslamlaşma sırtını dayama çabasına girer. 1911’de Arnavutlar’ın, 1916’da Arapların imparatorluktan ayrılmaları ile İslamcılığın iflası tescillenir. İttihat ve Terakki Cemiyeti ise Osmanlıcılığı resmen destekliyor gözükmesine rağmen 1908 devriminden önce Osmanlıcılıktan vazgeçer,

¹³ Mardin’e göre, “Jön Türklerin en derin özlemlerinin “hürriyet” olmuş olduğu doğru değildir. Jön Türklerin en derin isteği Osmanlı İmparatorluğu’nun parçalanmasını durdurmaktır. Hürriyet ancak dolayısıyla kendilerini ilgilendiriyordu. Çünkü, hürriyetin ve adaletin egemen olduğu bir rejimde İmparatorluktan kopmak isteyenlerin sayısı azalacaktı” (2001: 301).

İslamcılığa (siyasal çıkarlar gereği olarak faydacı ve sınırlı kullanır), II. Meşrutiyet Dönemi'nde (1908–1918) kültürel bir hareket olarak gelişen Türkçülüğe meyleder. Türkçülüğün kültürel bir hareket olarak gelişimini ise Mardin, 1880'lerde Türkçülük yapmanın tehlikeleri sebebiyle Türkçülüğün lengüistik (dilbilim) kisveye girmesi ve dilbilimin içinden siyaset yapılmasını zorunlu kılması olarak açıklar (2001: 114). Dil sorununun 1880'lerin ortalarına doğru kazandığı önemin, Abdülhamit rejiminde siyasi sorunları dolayısıyla tartışmayı mümkün kılan bir zemin sağlanmasından doğduğunu, bu suretle yüzeyde edebi bir tartışmanın, gerçekte “eski”yle “yeni”nin münakaşası haline geldiğini belirtir (2001: 50).

Jön Türklerin “Türklük” üzerinde durmaları ise bir *mitos* yaratmak isteğinin sonucu değildir, siyasi zorlamaların ürünüdür (Mardin, 2001: 305). Kaybedilen toprakları telafi amacına yönelik Doğu'ya doğru genişleme umudu, Rusya'dan gelen Türklerin de etkisiyle perçinlenir. Nitekim İttihatçıların toplumsal ve kültürel örgütü olan Türk Ocağı, 1911'den itibaren bu politikanın kürsüsü olur. İmparatorluğun nüvesini oluşturan bölgelerin; Makedonya'nın, Arnavutluk'un, Trakya'nın yitimiyle elde kalan Anadolu topraklarındaki farklılıkların mevcudiyeti giderilmeye çalışıldığı görülür. 1847'de idari bir bölge adı olarak konulan ve “vilayet-i sitte” de denilen Kûrdistan adı Vilayet-i Şarkiye olarak değiştirilir. “Doğu” kelimesinin eşanlamlısı olan “Şark”ın Kürt'e ve Kürtlüğe dair şeylere yönelik bu ikameci kullanımı konumuz açısından da bir ilk örnek teşkil eder niteliktedir.

Siyasal modernleşme ile sekülerleşen “millet”¹⁴ esaslı toplumsal örgütlenme biçimi egemen kılınmaya çalışılır, varolmayan, farazi bir varlık oluşturulur: Türk milleti. Konuşulan dilin adının Osmanlıca olduğu, topraksız ya da göçebe anlamına gelen ve yerleşige oranla aşağı bir sınıfa ifade eden “Türk” teriminden, kaba, cahil anlamlarıyla yüklü “etrâk-ı bî-idrak” (idraksız) Türk’ten, ulu Türk’e nasıl geçildi sorusunun cevabı Osmanlı çatı kimliğinin, etnik kimlik olan Türk kimliği ile iç içe geçirilme çabasıdır. Cumhuriyet öncesi dönemde İttihat ve Terakki’nin saygın bir ideologu olan, Cumhuriyet döneminde pek göz önünde olmasa dahi fikri çerçevesi erken Cumhuriyet ideolojisinin çatılmasında etkili olan Ziya Gökalp’in Türk-İslam kimliği çerçevesinde Müslüman toplulukların zaten Türk kimliğine dâhil sayılması durumu da iç içe geçme sürecindeki etkileşimi açığa çıkarır.

Gökalp’in; Batı, Türklük ve İslamiyet sentezine karşın Kemalizm, Türk-Batı öğelerinin sentezine öncelik vermiş ve kültür olarak da Batılılaşmayı hedeflemiş olsa da dinin etnik farklılıkları giderici işlevinden yararlanır. Türkiye’de ulus-devletin kuruluş sürecinde Müslüman yurttaşlar, etnik, dilsel, vb. çeşitli açılardan farklı olsalar bile, Osmanlı millet sisteminin etkisiyle ve de parçalanma korkusuyla Türk kimliğine dâhil edilirler. Nitekim 1923 tarihli Lozan Barış Antlaşması’nda yalnızca gayrimüslimler (tüm gayrimüslimler de değil yalnızca Rum, Ermeni ve Musevi’ler) azınlık olarak tanınır. Oran’ın belirttiği gibi Birinci Dünya Savaşı’nın ertesinde yapılan bütün azınlık koruma antlaşmalarının birinci temel ayırıcı özelliği, dönemin standardını oluşturan “soy, dil, din azınlıkları” ölçütüdür. İşte bu “soy, dil, ve din

¹⁴ Sonradan “ulu” kelimesinden türetilen “ulus”, sekülerleşme sürecinden geçen millet kavramının eşanlamlısı olarak kullanılmaya başlanır.

azınlıkları” terimi, Lozan’da her seferinde “gayrimüslimler” terimiyle değiştirilir (2005: 62).

Etnik temizlik, zoraki göç, nüfus mübadeleleri yardımıyla homojenleşmiş bir siyasi cemaat öngören ulus-devlet modeline geçiş sürecinde gerçekleştirilen 1923–1924 nüfus mübadelesi sırasında da, din milli kimliğin asli unsuru olarak işlev görür. Girit ve kuzeybatı Yunanistan’dan Türkçe bilmeyen Müslümanlar etnik kökenine bakılmaksızın Türkiye’ye getirilirken, Pontus ve Karaman civarında yaşayan anadili Türkçe olan ve Grek alfabesiyle Türkçe yazan Ortodoks Hristiyanlar bütün itirazlarına rağmen Rum kökenli sayılarak gönderilir. Benzer biçimde, Türkçe konuşan Hristiyan Gagavuz Türklerinin ülkeye göç isteği reddedilir. Müslüman oldukları, imparatorluğa isyan etmedikleri, Türk olma ihtimalleri olduğu için Boşnakların ve Bulgar Pomaklarının (Müslüman olan Bulgarlar) Türkiye’ye serbestçe göç etmelerine izin verilir -nitekim Yugoslavya ve Bulgaristan’dan çeşitli dönemler de göçler gelmeye devam edecektir. Yine benzer bir biçimde, Ermenice konuşan Müslüman Hemşinliler Türk kabul edilirken İç Anadolu’nun kırsal kesimlerinde yaşayan Hristiyan Ermeniler, Trakya Yahudileri azınlıkların bulunduğu kozmopolit bir şehir olan İstanbul’a -yağma, tecavüz ve işkence olayları eşliğinde- zorla göç ettirilir.

Bununla beraber Türklük yurttaşlık pratiklerinde de kurucu metinlerde de Janus bir kategoridir: 1924 Anayasası’nın 88. maddesi; “Türkiye ahalisine din ve ırk farkı olmaksızın *vatandaşlık* itibarıyla Türk ıtlak olunur” der. Yeğen’e göre, 1876, 1961 ve 1982 anayasalarında olmayıp da 1924 Anayasası’nda yer alan “”vatandaşlık

itibarıyla” ibaresi, 88. maddenin bu garip lafzı, maddedeki bu fazlalık boşuna değildir; “yasa koyucunun siyasi bir durum olarak Türklükten başka bir Türklük mefhumuna daha sahip olmasıyla ve dahası, bu ikinci ve sahici Türklük fikrinden vazgeçmek istemeyişiyle ilgilidir”. “88. madde tek bir ifadeyle, iki farklı Türklük fikrini anayasal hüküm haline getirmiştir. Hiç şüphesiz birini telaffuz edip, diğerini işaret ederek” (2006: 101–103). 1961 Anayasası’nın ilk maddesi devleti Türkiye devleti ve Türkiye cumhuriyeti olarak tanımlarken, başka pek çok maddede Türk devleti terimi kullanılır. Keza, yurttaşın hak ve yükümlülüklerini tanımlayan maddelerin pek çoğunda “herkes” ya da “vatandaşlar” ibaresini kullanılırken, kamu hizmetine girme ve milletvekili seçilme haklarını düzenleyen maddelerde bir anda “her Türk” ibaresini kullanılmaya başlanır. 1982 Anayasası da benzeri terminolojik tutarsızlıklardan muaf değildir. Bu anayasanın pek çok maddesi (34, 35, 36, 60) “herkes” ibaresini kullanırken, bazı maddelerde (67, 68) “vatandaşlar”, bazılarında ise (70, 72) ise “her Türk” ibaresi kullanılmaktadır (2006: 104–105).

Yeğen’e göre, “Türklük devlet nezdinde kısmen siyasi, zaman zaman etnik, çoğu zamansa kültürel, asimile olunabilir bir haldir. Öte yandan, Türklüğün bu kararsızlığı aynı anda iki şeyi birden göstermektedir: Türklük, Türk-olmayanlara açık bir haldir; ne var ki, bütün Türk-olmayanlara değil” (2006: 109). Müslüman-olmaklık vatandaşlık itibarıyla edinilenden fazla bir Türklüğü başarabilmenin, Türk olabilmenin anahtar unsuru olurken, Müslüman-olmamaklık da Türk olabilmenin önündeki “doğal” engel olur (2006: 110). Tek-parti dönemine ilişkin olarak ideolojik yönden azınlıklara karşı güdülen bir açık düşmanlıktan çok onları yok sayan, varlıklarını “unutan”, arızileştiren, istisnaileştiren bir tutumdan söz edebileceğinden

bahseden ve 1920'ler boyunca siyasal ve düşünsel literatürde azınlık meselesinin pek konu edilmemiş, pek mesele edilmemiş olmasının da bu gözlemi doğruladığını belirten Bora'ya göre de, Türk ve İslam kimlikleri arasındaki geçirgenlik ve tamamlayıcılık, Türk milliyetçiliğinin Müslüman toplulukları adapte etmesine, evlat edinmesine ve Türk kimliğinin onlara bir üst-kimlik olarak giydirilmesine kolaylık sağlayacağı varsayılır. "İslamcılık" siyasetinin iflas ettiğine dair Cumhuriyetin kurucu kadroları arasında var olan mutabakat, İslam'ın müstakil bir kimlik değil, bir kimlik unsuru olarak görülmesini getirir. Boşnak, Arnavut, Çerkez, Laz, Kürt, Arap ve diğer Müslüman etnik topluluklar Türk harsına girmiş veya girmeye amade sayılır (2006: 85–86).

Farklı etnik toplulukları barındıran Osmanlı İmparatorluğu'ndan Anadolu odaklı ulus-devlete geçiş sürecinde Türkiye'nin toplumsal gelişiminin, siyasal ve düşünsel yaşamının temelini oluşturan, yurttaşlık esasına dayalı milliyetçilik ile etnik-kültürel esasa dayalı milliyetçilik arasında salınan Kemalizmde 1930'lu yıllarda etnik köken, yani Türk vurgusunun a  ılarak ırk, yani Turan vurgusu yapıldığı da gözlenir. Bu durum yukarıda değindiğimiz modernleşmenin getirisi ikilemlerle birlikte düşüldüğünde, bu ikilemler sarmalından kurtulmanın aracı olma nazarında anlam kazanır.

  elik'e göre Batılılaşma yoluyla modernleşme düşüncesinin Kemalizmin çekirdeğini oluşturmasına mukabil Kemalizm, "bir ulus ve modernleşmenin gerektirdiği yeni bir insan yaratmayı hedefler. Kendisini, modernleşmiş rasyonel laik siyasal topluluğun oluşturulmasının (alternatifi olmayan) bir aracı olarak sunar.

Toplumun bütününün modernleşmeci Kemalist projeye kendini adanması ulus olabilmenin, bu anlamda milliyetçi olmak da, yurttaş olmanın esas koşulu haline gelir. Bu özdeşlikler zinciri, bir başka sorunu beraberinde getirir: meşruiyet sorunu. Geleneksel olanın kamusal alanda yok sayılması, çabuk ve derin çatışmaları uyandırır. Modernleşme projesinin meşruiyetini sağlama sorunu Kemalistleri, tarihe ve etnik kökenlere dönmeye zorlar” (2002: 85). Yıldız da (2001), ulusal kimliğin dinsel motiflerden (1919–1923) laik, militan seküler döneme (1924–1929) ve oradan da etnik, ırki motiflere kayışını, ulusal topluluğun etniklik etrafında tanımlanmasını, etnisizmin Kemalist ulusçuluğa eklemelenmesini (1929–1938) açıkladığı çalışmada, etnisizmin Kemalist ulusçuluğa eklemelenmesinin dış etkileşimlerle ilintili olmakla beraber sadece bununla açıklanamayacağını belirtir. Yıldız’ın bu duruma ilişkin açıklaması “Kemalist militan laikliğin ferdî ve kolektif kimlik için kapsamlı bir kuşatıcılığa sahip olmakta başarısız kalışı, Kemalist ulusçuluğun etnik-ırkî bir renk kazanmasında itici bir faktör oldu” (2001: 159) şeklindedir. Ona göre “Kemalist ulusçuluğun etnik boyutu, seküler (siyasî-hukukî) boyutu karşısında araçsal bir işleve sahip olmuş, bu durum etnisizmden ırkçılığa kayışı engellemiştir” (2001: 298).

İrkin milli kimliğin asli unsuru haline geldiği bu yıllarda din, mezhep, sınıf, alt kimlik gibi ayrımları gizleyerek tek bir milli kimlik yaratma çabasını somutlayan 1934 Soyadı Kanunu ile isimlerde Türkçeden başka isimlerin kullanılması yasaklanışı ve bunu yoğunlaştırılmış Türkçeleştirme politikasının izlemesi, Rumca, Kürtçe ve Ermenice gibi çeşitli dillerde olan yerleşim yerlerinin isimlerinin Türkçeleştirilişi; 14 Haziran 1934’te çıkarılan İskân Kanununun anadili Türkçe

olmayanları aynı mekân, meslek ve sanatlarda toplanmalarına engel olmayı amaçlayışı, 1938 tarihli Beden Terbiyesi Kanununun, bazı bakımlardan ırk ıslahı politikalarına yer verışı ve öjeniksin Kemalist dönemde uygulanış biçimini gösterışı gibi ırkçı uygulamalar gözlense de, günümüzde, “Öz Türk olmayanların Türk vatanında bir hakkı vardır, o da hizmetçi olmaktır, köle olmaktır” sözüyle ve İslamı gelişmeye engel görerek, Hristiyanlığı resmi din olarak benimsemek gerektiğini savunmasıyla tanınan, hatırlanan Mahmut Esat Bozkurt gibi Kemalizmin bazı teorisyenlerinin etnikçiliği ırkçılığa taşınması söz konusu olsa da, sistematik ırkçılığa kayılmamış olması bu savı doğrular niteliktedir.

Modernleşmenin gerektirdiği şekilde yeni bir millet yaratma, kültür ve milli birliği yaratma sürecinde ikilemlerden kurtulma çabasının hem Doğululuktan kaçınma, Batılı olma ve böylece kimlik yarılmasını ortadan kaldırma çabası hem de Batılı olmanın milli benlikle ilişkilendirilmesi şeklinde vuku buluşu aslında ikilemlerden kurtulmak, ikilemleri aşmak bir yana beslediği, yeniden-ürettiği görülür. Gerçekleştirilecek maddi dil planlamasının önünü açan önemli bir adım olan 1 Kasım 1928’deki alfabe değişikliğini Atatürk’ün, “mazinin hatalarını kökünden temizleme”nin ve “âlem-i medeniyetin yanında olma”nın bir koşuludur şeklinde takdim edişi geçmişle ilişkilendirilen Doğudan kopuşu örnekler. Latin harflerini de “Vatandaşlar, bu notlarım asıl hakiki Türk kelimeleri, Türk harfleriyle yazılmıştır... Bizim ahenktar, zengin lisanımız yeni Türk harfleriyle kendini gösterecektir” (Atatürk, 1989: c.II: 272 “Türk Yazı İnkılâbı Hakkında Konuşma”, 9/10 Ağustos 1928) sözlerinden anlaşıldığı üzere Türk harfleri olarak ilan eder ve bu durum Batı’nın şimdiyle, milli benlikle ilişkilendirilerek özümsemişine örnek teşkil eder.

Selim Sırrı'nın (Tarcan) geleneksel zeybek raksı için geliştirdiği yeni forma ilişkin yorumunun: "Hanımefendiler, beyler! Selim Sırrı Bey, zeybek raksını ihya ederken ona bir şekl-i medeni vermiştir. Bu sanatkâr üstadın eseri hepimiz tarafından kabul edilerek milli ve içtimai hayatımızda yer tutacak kadar tekemmül etmiş, bedii bir şekil almıştır. Artık Avrupalılara: 'Bizim de mükemmel bir raksımız var' diyebiliriz" (Atatürk, 1989: c. II: 240 "İzmir Kız Öğretmen Okulu'nda Bir Konuşma", 13 Ekim 1925) şeklinde oluşu ise "Doğululuktan kopma" fiiliyatının Batı'nın onayına ihtiyacı olduğunu, Batı'ya kendini kanıtlama çabası içinde olunması ise Doğulu konumun muhafaza edildiğini gösterir.

Bu süreçte hem Doğu'yu temsil eden yakın geçmişten kopuş çabasıyla hem de Batılı olmanın uzak geçmişte aslını bulan milli benlikle ilişkilendirilmesiyle hem sıfırdan başlayan hem de kadim tarih söz konusu olur. Hem Cumhuriyet milat olarak konumlandırılır hem de Batılılaşmanın aslında yerli köklere dönüş süreci olduğu, milli benliğin tekrar keşfi olduğu öne sürülür ve bu doğrultuda heterojen kültür mirası inkâr edilerek resmi tarih yazılır.

Bu sürece damgasını vuran Türk Tarih Tezi ile iddia edilen ise hulâsaten, bütün insan uygarlığının beşiği olan Orta Asya'yı bu bölgenin gittikçe kuraklaşması dolayısıyla terk eden beyaz ve Ariyen Türklerin, Asya ve Afrika'nın çeşitli yerlerine göç etmesi sonucunda Çin, Hint ve Orta Doğu uygarlıklarının kurulmuş olduğudur. Bu tezle laisist gerekçelerle Orta Asya'ya, tarih öncesine uzanılarak fantastik bir biçimde İslam öncesi Türk tarihine vurgu yapılarak geçmişle hesaplaşmakla birlikte olunmak istenen Batı karşısında hissedilen aşağılık kompleksinin bir sonucu olan

“milli özgüven şıngalama gereksinimi” de karşılanmaya çabalanır. Batıda Türkleri ikinci sınıf bir ırk grubuna (sarı ırk) koyan çalışmalara karşılık Türk ulusunun beyaz ırka mensup olduğu kanıtlanmaya çalışılır. Bu tez doğrultusunda kafatası ölçümleri, kan grubu sınıflandırmaları, çok sayıda filolojik-tarihi araştırma yapılır. Bu türden araştırmalar resmi görüşleri yansıtan *Ülkü* mecmuasında yayınlanır. Sonuçlar bilim yüceltisi kapsamında eleştiriden uzak tutulmaya çalışılır. Türk Tarih Tezi’nin oluşturulmasında Yunanlıların, Ermenilerin, Kürtlerin bu toprakların otokton halkı oldukları iddiasına yaslanan toprak taleplerinin Sevr belgesinden beri Türkleri rahatsız etmesinin de payı vardır. Türk Tarih Tezi ile Anadolu’nun Türklüğü kanıtlanmaya, Türklerin Anadolu’daki varlığı meşrulaştırılmaya çalışılır.¹⁵ Ayrıca bu tez Türklüğün gurur duyulacak bir şey olduğunu söyleyerek ve Anadolu’da herkesin Türk olduğunu söyleyerek asimilasyona da katkı sağlamayı amaçlar.

Güneş Dil Teorisi de, Türk Tarih Tezi ile uyumlu olarak, insanlığın ilk dilinin Türklerin dilinden türediği, yabancı dillerin köklerinde Türkçenin bulunabileceği iddia eder. Bu doğrultuda Batılı oryantalist yazından (Leon Cahun, Constantin Borzecki) yararlanılır. Güneş Dil Teorisinin ortaya atılmasının sebepleri, sürecin biraz geriye, Türkçenin özleştirilmesi çabalarına götürülmesiyle açıklık kazanır. Türkçenin özleştirilmesi çalışmalarında, Batı dillerinden gelen değil, Doğu dillerinden gelen sözcükler dilden atılır. Arapça ve Farsça kelimeler Doğululuğu ve dolayısıyla geriliği temsil ettiği sebebiyle arılaştırma, halkın kullandığı sözcükleri

¹⁵ Hitit hiyerogliflerinin kısa bir süre sonra Hint-Avrupa ailesinden bir dil olarak tanımlanması da önemli olmaz çünkü artık devreye Güneş Dil Teorisi girer. Bu kuramlar zayıflayıp Hititler artık Türklerin ataları olarak görülmediği zaman ise Türklerin Anadolu’daki varlığını meşrulaştırmak işi 1071 Malazgirt Savaşı’na düşer. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Copeaux, 2000.

derleme, Orta Asya'daki Türki dillerinden sözcük devşirme, sözcük üretme, türetme, bazı Arapça sözcükler vazgeçilemeyecek kadar yerleşmiş oldukları için bazen de bu sözcüklere Türkçe kökler türetilip bu köklerden geldiğini ileri sürme çabaları eşliğinde dilden temizlenmeye çalışılır. Üretilen-türetilen yeni kelimelerin, -men, -man ekleriyle türetilen; öğretmen, okutman... vb. gibi, bir kısmının Avrupa dillerindeki kelimelerle, özellikle de “iktisad”ın yerini alan “ökonomya”, “hars”ın yerini alan “kültür” kelimeleri gibi Fransızcadaki kelimelerle, benzerliği de göze çarpar. 1934 yılında Mustafa Kemal yeni dilde anlaşılmaz birkaç nutuk verirken, halk yeni sözcüklerin bazısını benimser ama eski sözcüklerin kullanımı da devam eder. İşte bu çıkmazdan Güneş Dil Teorisi ile çıkılır ve dilin yaygın kullanılış tarzına geri dönüş yaşanır. Büyük medeniyetlerin Orta Asya'daki Türk ırkından ve bütün dillerinde Türkçeden türediğine ilişkin savlar gurur okşayıcı olmakla beraber milli kimliğin başkasından farklılaşmakla ya da başkasına karşı olmakla anlam kazandığı göz önüne alınırsa, bu durum fark unsurundan feragat edilmesi anlamına da geldiği gözden kaçırılmaması gereken bir noktadır.

Güneş Dil Teorisi ve Türk Tarih Tezi'nin bir yeni sürümü, başka türlü sunumu olan Mavi Anadoluçuluk hareketi ise, Türk kültürünün Anadolu uygarlıklarının mirasını içerdiğini; Batı medeniyetinin beşiğinin Yunanistan değil, Batı kültürünün ve Türk kültürünün esin kaynağı olan İyonya olduğunu; skolâstik, idealist, gerici Eski Yunan'ın, İyonya'nın değerlerini saptırarak kullandığını ve Hristiyan skolâstikinden modern emperyalizme uzanan kötüyü temsil eden Batı'nın olumsuzlukların temelini de buraya dayandığını savunur. Mavi Anadoluçuluğun bu tezlerden farkı, kimi zaman Halikarnas Balıkcısı'nın *Uluç Reis*, *Turgut Reis*

romanlarında olduğu gibi etnisist milliyetçiliğe bir kayış olsa da, genel anlamda Anadolu vurgusu yapması ve etno-kültürel olmamasıdır. Mavi Anadolucular Türk Tarih Tezi’nde söylenmek istenenin kendilerinin söylemeye çalıştığı şey olduğunu söyleyerek tezi meşrulaştırma çabasına da girişirler. Rönesans, hümanizm düşüncesinin politikası olarak doğaya dönmeyi, halka dönmek olarak görürler. Türkiye’de modernleşme sürecindeki izleğin aksine sıradan insana güvenmekle beraber onun ıslah edilmesi gerektiğine dair inancı paylaşırlar ve bunun için yine benzer biçimde, eğitime vurgu yaparlar. Halkın kültür ve folklorunda eski uygarlıkların kültürünü ararlar. Tabii burada odaklanılan halk, Batı’ya temel oluşturma iddiasında olan ülkenin Batısı’ndaki halktır.

1.3. “Doğu” ve “Kürt”ün Sarmallanmasıyla Kürt’ün Doğu İmgesi Üzerinden Öteki Olarak Kuruluşu

9 Ekim 2007 tarihli *Zaman* gazetesinin baş sayfasında yer alan “Teröre karşı kararlılık zirvesi” başlıklı haberin “Şehitlerin 7’si Doğu’dan” alt başlığında 7 askerin Doğu ve Güneydoğu illeri nüfusuna kayıtlı olduğu belirtilir. Diyarbakır şehidinin, köyün en yoksul ailesinin ortanca çocuğu Fetullah Selçuk’un, Kürtçe ağıtlarla son yolculuğuna uğurlandığının, oğluna ağıt yakan acılı anneyi “Ağlama anam, ben de Kürt’üm, ağlayıp da onları sevindirme” diyerek bir binbaşının teselli ettiğinin belirtildiği bu haberin, başlığında kastedilen “Doğu” ifadesinin gerek şehidin Kürtçe ağıtlarla uğurlanmasından, gerekse binbaşının ifadesinden “Kürt’e karşılık geldiğini, Doğu ile Kürt’ün iç içe geçtiğini, birleştini görürüz.

Bununla beraber binbaşının haberde aktarılan ifadesinde yer alan “onlar” ile ifade edilenin Kürtler değil, PKK olması sorunun da Kürt sorunu değil, terör sorunu olarak ele alındığını gösterir. Yani “Kürt” sözcüğü iki şekilde mass edilir; ilkinde Doğu sözcüğünün Kürt sözcüğünü masseden biçimde kullanımının söz konusu olmasıyla, ikincisinde ise sorunun Kürt sorunu olarak değil, terör sorunu olarak görülmesiyle. Sorunu bu şekilde ele alış “Doğu”nun “Kürt”ü massederek “akladığını” gösterse de bu yüzeyde bir aklamadır. Derinlerde ise, ileride değineceğimiz üzere, “Batı/Türk” ile aradaki farkı betimler ve ötekileştirmeyi destekleyici durum arz eder.

Cumhuriyet gazetesinin 28 Ekim 2007 tarihli 6. sayfasında yer alan “Çılgılık, korku ve Güneydoğu” başlıklı haberin başlığında “çılgılık”, “korku” sözcükleriyle fantastik mekân tasvirinin yapılması dikkati çeker. Haberde “PKK, Güneydoğu’daki meslek örgütlerinin dün açıkladığı barış deklarasyonuna bir gün önceden olumsuz yanıt verse de yöre insanı bünyelerine yerleşen travmayı itidal çağrılarıyla alt etmek istiyor. İnsan psikolojisinin, şiddetin kölesi olmaya zorlandığı bir coğrafyada, teröre başkaldırının fitilini ürkererek de olsa ateşlemeye çalışanlar, kardeşin kardeşe vurulması politikasındaki tuzağı dayanak alıyor!” ifadesi yer alır ki bu ifadede de şiddetin hâkim olduğu travmatik mekân “Doğu” ile ürkek, sinik insan tasvirleri ve terörü temsil eden bu mekân ile orada yaşayan insan arasında yapılan ayrışma göze çarpar.

“Son dönemde artan toplumsal tepki PKK’yi¹⁶ askeri operasyonlardan bile daha fazla ürkütmeye başlasa da demokratik ölçüler içerisindeki çıkışların örgüt üzerinde ciddi ve etkin bir dayatmaya dönüşmesi için hem batıda hem de doğudaki yurttaşların daha net, kararlı, duyarlı ve korkusuz olması gerekiyor” ifadesinde kullanılan “Doğu” ve “Batı”daki yurttaş kavramlarının soruna ilişkin belli bir ayrıma, etnik kimliğe, Kürt’e ve Türk’e tekabül ettiği görülebilmekle beraber bu ayrımın, sorunu değerlendirmede bir fark yaratmayacak biçimde ele alınışı, sorunun Kürt sorunu olduğunun reddi anlamına gelir. Fakat haberin devamında PKK’nin eylemlerinin bir müsebbibinin de toplumsal duyarsızlık olduğunun, İstanbul’un merkezinde bile şehit cenazelerinin ancak 2–3 bin kişilik kalabalıkla toprağa verilirken Hakkâri’de, Şırnak’ta terörist cenazelerinin ardından bazen 15–20 bin insanın yürümesinin belirtilmesi, “PKK’liler için açılan taziye çadırlarının miting alanına dönüşmesini salt Güneydoğu’daki gelenekçi feodal ilişkilere bağlamak, teröre, şiddete duyarsız olan çevreleri haklı göstermeye de yetmiyor!” ifadesi reddedilen farkı görünür kılar; Batı, teröre yeterli duyarlılığı göstermeyip, tepki vermemekle eleştirilirken Doğu, teröre destek vermekle eleştirilir.

Doğu’daki bu duruma ilişkin olarak her ne kadar gelenekçi feodal ilişkiler gündeme getirilse de durumu “salt” böyle açıklamanın, bu ciddi soruna Batının tepkisizliğini mazur göstermeyeceği belirtilerek, teyakkuz halini gerektiren sorunun, etnik kimlik sorunu olduğuna, açık olmasa da, işaret edilir. Fakat hemen ardından

¹⁶ Bu kısaltma üzerinde bir anlaşmazlık durumu söz konusudur: Bazı metinlerde PKK’yi, PKK’ye vb. şeklinde bir kullanım söz konusu iken bazılarında PKK’yı, PKK’ya vb. şeklinde bir kullanım söz konusudur. Bu çalışmada bu kısaltma alıntı yapılırken, metinde yer aldığı şekliyle kullanılacak fakat özgün ifadelerde daha doğru bir kullanım olduğunu düşündüğümüz PKK’yi, PKK’ye vb. şeklindeki kullanım tercih edilecektir.

“Yalnızca batıda değil, birkaç gündür dolaştığımız Doğu kentlerinde de insanlar terörün yurttaşlar arasında ekmeye çalıştığı nefret tohumlarının endişesini yaşıyor”. “Tüm bunlara karşın Güneydoğu’nun bazı kentlerinde insanlar teröre karşı kitlesel tepki vermekten ne yazık ki geri duruyor” denir ve bu durum PKK’nin korku ve sindirme politikasına bağlanır. “Terör daha çok batıyı vuruyor ama aynı zamanda en çok da bölge insanını sindiriyor!” denir. Tüm bunlar, çelişkili durumu daha net gözler önüne serer; Batı gibi Doğu’da endişeli fakat tepki vermekten geri duruyor ama bunun sebebi PKK’nin korku ve sindirme politikası lakin daha çok Batıyı vuran terör, Doğu’yu, bölge insanını sindiriyor...

Güneydoğu’daki 91 meslek örgütünün “PKK’yi silahsız hale gelmeye” çağıran deklarasyonunda imzacıların sayısının yetersiz kalmasında da bu endişenin hissedildiği bunun yanı sıra da belki de daha çok toplumsal tepkiyi açık yürekle yansıtamayan yuvarlak cümlelerle süslenmiş deklarasyondan kaynaklandığı ve çok açık olmasa da “PKK’ye silah bırak” demeye getiren örgütlerin, daha çok sınır ötesi operasyon ve toplumsal duyarlılığın düşmanlığa ve ülkenin tamamen bir yangın yerine dönüşebileceği yolundaki kaygıları dillendirmeyi tercih ettiğinin belirtilmesi, soruna farklı bir bakışın mümkün olduğunun reddini ifade eder. Yani deklarasyonu imzalayanların sayısının yetersizliği endişeden, ürkmekten ya da deklarasyonun toplumsal tepkiyi açık yüreklilikle yansıtmamasından değil (ki bu bir önceki sebeple de çelişir, nitekim “varsayılan” toplumsal tepki açık yüreklilikle yansıtılsaydı iddia edilen endişe daha yoğun olmaz mıydı) başka bir sebebinin olabileceği dillendirilmez, dillendirilmek dahi istenmez. Devamında “Ancak ürkek, cılız, net olmasa da Güneydoğu’dan yükselen bu çılgılık PKK’ye önemli bir uyarı niteliği

taşıyor. Terör ülkenin insanları arasında öfke ve nefreti yükseltmeden Kürtlerin cesaretinin, PKK'nin dayattığı şiddet, korku ve sindirme dalgasının önüne geçmesi gerekiyor!” denir. Yukarıda Doğu şeklinde ifade edilenin burada açıkça Kürt olarak belirtilmesi dikkati çeker. Deklarasyonun ülkenin tamamen bir yangın yerine dönüşebileceği yolundaki kaygısının hem sorgulanmayı gerektirdiği hem de bölge insanına ciddi bir sorumluluk yüklediği belirtilir. “Ateşe en yakın olan insanlar, yangından endişe ederken Fırat'ın ve Dicle'nin yanı başlarından geçtiğini niye görmüyor!” denir. Bu ifadelerden anlaşıldığı üzere barış, Kürtlerden beklenir, bu da savaşın sebebinin Kürtler olarak görüldüğü anlamına gelir.

Türkiye’de hegemonik söylemin Kürt sorununu algılama ve açıklama biçimine damgasını vuran “iç oryantalizm”, Doğu/Doğulu sözcüklerinin popüler kullanımda Kürt’e ve Kürtlüğe dair şeylere işaret etmesi Kürt sorununun Doğululuk-Batılılık karşıtlığı ile ilişkilendirilerek açıklanabileceğini temellendirir. Kürt sorununun Doğululuk sorunu olarak ele alınışını mümkün kılan bu sürecin başlangıcına kısaca bir göz atmak gerekirse, işe öncelikle ulaşım, haberleşme gibi denetim araçlarının yetersizliği ve birçok farklılık içeren bir bünyede istense de merkeziyetçi bir yönetim anlayışının mümkün olamaması sebebiyle Osmanlı İmparatorluğu’nun topraklarının büyük bir kısmında padişahın merkezi nüfuzunun önemsiz olduğunu ve Osmanlı İmparatorluğu’nun merkezi nüfuzu yerel yapı aracılığıyla ulaştırdığı, yerel egemenlerin adeta devlet içinde devlet gibi hatırı sayılır bir idari ve siyasi özerkliğe sahip olduğu Kürdistan’da 19. yüzyılda ulaşım ve haberleşmedeki gelişmelerin ve yeni idari yapılanmaların sonucu değişimin uç verdiğini belirterek başlamak gerekir.

Merkezileşme adına II. Mahmut döneminde Kürdistan'da yerel egemenler bastırılır sonra ise bölgede asayiş sağlamaya üzere oluşturulan yerel milislerin başına, bazı aşiret önderlerinin geçirilmesiyle bir ölçüde yetki devrinde bulunulur. Bazı Kürt aşiretleri Hamidiye Alayları denilen Rus Kazak birliklerinden örnek alınmış alaylar şeklinde örgütlendirilir. Jön Türkler Hamidiye alaylarını kaldırır, ancak sonra bunları milis güçleri biçiminde yeniden kurmak zorunda kalır. Bu milis alayları Balkan Savaşı ile I. Dünya Savaşı'na katılır (Zürcher, 1999: 247). Bunun dışında kalan Kürt aşiretlerinin ise Osmanlı merkeziciliği karşısında muhalefete yöneldiği görülür. 1880'de Şeyh Ubeydullah'ın yönettiği ilk önemli şeyh isyanı vuku bulur. 1898 tarihli *Kürdistan* gazetesi, 1918 tarihli *Jin* gazetesi ile kültürel Kürtçülük döneminin yaşandığı söylenebilir. 1908 Meşrutiyet Devrimi'nden sonra, İstanbul'daki Kürt seçkinleri *Kürt Teavün ve Terakki Cemiyeti*'ni kurar. 1912'de İstanbul'daki bazı Kürt öğrenciler, daha belirgin bir milliyetçi eğilime sahip olan *Hevî* (Umut) cemiyetini kurar. 1918 yılında *Kürdistan Teâlî Cemiyeti* kurulur. Sevr anlaşmasının, Kürtlerin özerkliğine, hatta bağımsızlığına kapı aralamasından hareketle milli mücadele sırasında bazı aşiretlerin başkaldırısı olur.

Yeğen (1999: 128), Kürtlerin kurulan ulus-devletin siyasi ve hukuki söyleminden sıyrılıp atılmalarını üç döneme ayırır. Bu dönemleştirmeyi takiben diyebiliriz ki; devlet söyleminin, Kürt sorununa ilişkin, bir dönem için kabul etmekte sakınca görmediği önerme; 1920'lerin öncesinden gelen, vatan savunmasında dayanışmanın önemini vurgulayan, Kürtlerin siyasi ve hukuki haklara sahip bir

kavim oldukları önermesidir.¹⁷ Bruinessen’in belirtmiş olduğu üzere, Kürt aşiretleri ve dini liderlerine gönderdiği çok sayıda mektup ve telgrafında Mustafa Kemal her defasında Kürtler ve Türkler arasındaki dostluğa işaret ederek savaşın Halifelğin korunması için yapıldığını vurgular. Hatta Kemalistler milliyetçi fikirlerden etkilenmiş çok sayıdaki Kürt aydınını kültürel özerklik ve merkezi idareye daha az bağımlılık sözleri vererek kendi saflarına katar (2005: 151). Buna uygun biçimde, Oran’ın belirttiğı üzere (1999: 209–211), Mustafa Kemal 1923 sonuna kadar “Türk” terimini çok az kullanır, genellikle “Türkiye”yi (“Türkiye Halkı”, “Türkiye Milleti”, “Türkiye Ordusu”, “Türkiye genci” vb.) tercih eder.

1924 Anayasası ile birlikte devlet söylemine yerleşen ikinci önerme, Kürtlerin fiziksel mevcudiyetleri kabul edilmekle beraber Kürtlere siyasi ve hukuki haklar tanınamayacağıdır. 1924’te Kürtler, Türk olmaya davet edilir. 1921 Anayasası’nın yerel özerklik tanıyan 11. maddesi kaldırılır. Anayasada devletin resmi dili Türkçe olarak ilan edilir (m.2), Kürtçenin aleni kullanılması ve öğretilmesi yasaklanır. Tevhid-i Tedrisat Kanunu’nun kabulü öğretim dili Kürtçe olan medreselerin de kapanması anlamına gelir. Kemalist iktidar Kurtuluş Savaşı’nın meşruiyet kaynaklarından biri olan hilâfeti kaldırır ve din konusunda özel sahaya tecavüz olarak kabul edilen dayatımlarda bulunur, geleneksel sosyal yapıları kırmaya çalışır, zorunlu askerliği dayatır, iktisadî “millileştirme” amacına yoğunlaşır, sınırları askerileştirir. “22 yaşını bitiren kadın erkek her Türk mebus seçmek hakkını haizdir”

¹⁷ Bkz. Tunçay, Mete (2005). ‘Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Nizamnamesi’, *Türkiye Cumhuriyeti’nde Tek-Parti Yönetimi’nin Kurulması (1923- 1931)*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları. s. 349.

(m.10) ve “Türkçe okuma yazma bilmeyenler mebus intihap olunamazlar” (m.12) gibi Türklüğe gönderme yapılan hükümleri kabul edilir.

1925’te patlak veren Şeyh Sait İsyanı Müslüman olduğu halde Türkçe konuşmayan unsurlara güvensizlik duyulmasına sebep olmuş olacak ki 1926’da toplanan Türk Ocakları Kurultayı’nda en büyük tartışmalar Kürtçenin yasaklanması üzerine yapılır. İsyân sonrasında 25 Şubat 1925’te Doğu vilayetlerinde bir aylık ilan edilen sıkıyönetim 1927 sonuna kadar devam eder. Şeyh Sait isyanının akabinde Bakanlar Kurulu’nun gizli kararı uyarınca toplanan ve Bakanlar Kurulu’na sunulmak üzere bir rapor hazırlayan “Şark Islahat Encümeni” adını taşıyan komitenin hazırladığı “Şark Islahat Planı”nda; sürekli sıkıyönetim, umumî müfettişlik, yerli halka göç, göçmen iskânı, mahkemelerin, bürokrasinin yerli halktan arındırılarak Türkleştirilmesi, Türkçe dışındaki dillerin konuşulmasının yasaklanması, eğitim yoluyla Türkleştirme, askere alınacak Kürtleri muharip olmayan sınıflarda istihdamı, liyakatine bakılmaksızın askerliklerini er olarak yapması (Gayrimüslimler, Çingeneler için de bu uygulama geçerli olmuştur) gibi uygulamalar öngörülür.¹⁸ Takrir-i Sükûn Kanunu kabul edilir (siyasal muhalefete ve muhalif basına karşı da uygulanan, istibdat dönemini getiren bu kanun 1929 yılına kadar yürürlükte kalır). Biri Doğu vilayetleri biri ülkenin geri kalanı için olmak üzere iki İstiklâl Mahkemesi kurulur. Aslında sayısı beş olan Umumî Müfettişlikler, 1927’de kurulan ve Doğu-Güneydoğu Anadolu bölgelerini içine alan Birinci Umumî Müfettişlikle sınırlı kalır. Birinci Umumî Müfettişlik de varlığını 1947’ye kadar sürdürür. Şeyh Sait İsyanı ile

¹⁸ Raporun tamamı için; Bayrak, Mehmet (1993). *Kürtler ve Ulusal Demokratik Mücadeleleri Üstüne Gizli Belgeler-Araştırmalar-Notlar*. Ankara: Özge Yayınları. s. 481- 489.

başlayan 1926–1930 Ağrı isyanı ile devam eden¹⁹ hem asimilasyonist hem de asimilasyona direnenleri dışlayan disimilasyonist pratiklerinin uygulamaya konulduğu bir süreç yaşanır.

1920 sonları ortaya çıkan ve 1930’lu yıllarında egemen olan üçüncü önerme, Kürtlerin bizatihi fiziksel mevcudiyetlerinin inkâr edilmesidir. Bu döneme damgasını vuran tarih ve dil tezleriyle Kürtlerin varlığı reddedilir; Kürtler, dağlı Türkler olur. Kadri Kemal Kop (Sevengil) *Araştırma ve Düşüncelerim. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Türkçesini Etkileyen Faktörler* (1938) isimli 1982’de yeniden basılan²⁰ kitabında Güneş Dil Teorisi’nin yöntemlerini ve sonuçlarını kullanır, Kürtçe söz dağarıyla Hititçe, Urartuca, Keldanice, sözcükler arasında bağlantılar kurarak Kürtlerin ve Türklerin aynı kökten geldikleri sonucuna varır (Copeaux. 2000: 51). Kısacası bu dönemde cemaatin, milletin, vatanın birliğini bozan unsur olan, ülkenin veya bir şehrin sınırında yer alan öteki, yok sayılmak suretiyle bünyeye dâhil edilir. Kürtlerin mevcudiyetinin inkâr edilmesine koşturarak, bundan böyle Kürt sorunu üzerine konuşmalarda Kürt sözcüğü kullanılmaz. Kürt sorununun Doğululuk-Batılılık karşıtlığı ile ilişkilendirilmesinden hareketle bundan sonra Kürt sorununun Doğululuk sorunu olarak ele alınışı, Doğu sözcüğünün Kürt sözcüğünü masseden biçimde kullanımı söz konusu olur.

¹⁹ 1936–1938 Dersim harekâtı ve 1935 tarihli Tunceli Kanunu bu süreç içinde değerlendirilebilmekte, fakat farklı etnik kökenlere sahip olmakla beraber Alevi mezhebinden olan vatandaşların meskûn olduğu Dersim’in farkı ve bu farktan doğan bambaşka faktörlerin, âmillerin şekillendirdiği süreç gözden kaçırılmamalıdır.

²⁰ Basım yılına dikkat edilmelidir. İleriki bölümlerde erken cumhuriyet dönemiyle 12 Eylül askeri darbesi dönemi arasındaki ilişkiye değinilecektir.

Ulus-devletin kuruluş sürecinde, -geçmişte var olmuş olana karşıt bir biçimde-modern, milli, seküler, merkezi devlet-toplum inşası fikriyle, yapılan reformlarla Batıyla yakınlaşmaya çabalanırken ötekileştirilen Doğu ile bağlantı kesilir, Doğu'dan uzaklaşılır. Ancak ötekileştirmek yoluyla kavranabilen Doğu'nun kültürü, değerleri modernleşmenin engeli, hatta karşı tezi olarak görülür. Medeni-barbar, aydın-halk karşıtlığı misali var olan Doğu-Batı karşıtlığı, Kürt-Türk karşıtlığını temellendirir. Bruinessen'in aktardığı üzere (2005: 166) Kürt sorunu hakkındaki görüşlerini İngiliz elçisine anlatan Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü (Aras)'ın, bu devirde artık küçük milletlerin bağımsız var olmalarının mümkün olmaması, özellikle “korkunç geri kalmış” kültürel seviyeleriyle Kürtlerin Türkiye'nin genel yapısı içerisinde erimelerinin de söz konusu olamaması, Kürt yörelerine yerleştirilecek olan medeni ve daha ileri Türklerle ekonomik yaşam savaşı için rekabete girecek yetenekte de olmadıklarından, Amerikan yerlileri gibi soylarının tükenmeye mahkûm oluşu şeklindeki ifadeleri bu algılayış tarzının en bariz dışavurumudur.

Yeğen, ağırlıkla erken cumhuriyet dönemi devlet söyleminde Kürt sorununun algılanışına odaklandığı çalışmasında Kürt meselesinin, devlet söyleminde, etno-politik mahiyet arz eden bir toplumsal sorun değil, “irticayla”, “aşiretlerin ve eşkıyaların modern ve merkezi devlet iktidarına direnciyle”, “başka devletlerin kışkırtmasıyla” ya da “bölgesel geri kalmışlıkla ilgili” bir toplumsal sorun olarak algılandığını (1999: 20) ve Kürt sorununun “irtica”, “eşkıyalık”, “aşiret direnci”, “ecnebi kışkırtması” ya da “bölgesel geri kalmışlık” olarak adlandırılmasının, devletin Kürt sorununu aksettirmeye ya da çarpıtmaya muktedir bir ifade üretme ve kullanma yeteneğiyle donatılmış olmasından değil, aksine Kürt sorununu tarihsel

olarak imkân verilmiş bir dil üzerinden okumak durumunda olmasından kaynaklandığını (1999: 170) belirtir.

Yeğen'e göre Osmanlı/Türk devletlerinin etnik-temelli politik edimleri, merkezileşme ve sekülerleşme gibi görünürde etnik olmayan politik edimlerle bir arada gerçekleşir, benzer bir şekilde, etnik bilinç formları da aşirete dayalı ve dini aidiyetler gibi görünürde etnik olmayan bilinç formlarıyla birarada var olur. Gerek devletin, merkezileştirici idari, siyasi ve iktisadi hamleleri gerekse Kürtlerin beyliklerini, aşiretlerini, hilafeti ve 'sınır-ötesi' ticareti korumak tutumu etno-politik bir içerik arz eder (1999: 260–261). Kürt sorununa yönelik “irtica”, “aşiret”, “eşkıyalık” ve “bölgesel geri kalmışlık” gibi nitelermelere kaynaklık teşkil eden toplumsal dolayimler olarak beylik, şeyh, tarikat, gelenek ve taşranın özerk ekonomisi, Kürt etno-politik kimliğinin kuruluşunu mümkün kılan toplumsal uzamın kurucu unsurları olduklarından, devletin Kürtler üzerinde ya da Kürtlerle meskûn bölgelerde uyguladığı tahribatı irtica, aşiret ve eşkıyaya yönelik bir tahribat olarak sunması, Kürt etno-politik kimliğine yönelik tahribatı gizlemek şöyle dursun, bizzat Kürtlüğün kurulduğu toplumsal uzama yönelik topyekûn taarruzu hikâye eder (1999: 25).

Tüm bunlar şeyh önderliğinde gelişen toplumsal hareketlenmeleri; 1923'te kurulan *Azadî* cemiyetinin, 31 Mart isyanını yönlendiren Nakşibendî tarikatının, çok etkin bir mensubu olan Palu'lu Şeyh Sait (1925) önderliğinde çıkardığı isyanın kolayca şeriatla ilişkilendirilebilmesini; 1 Haziran 1960'da, bölgede etkili olan toprak ağalarından, aşiret reislerinden, şeyhlerden ve Kürt milliyetçisi olduğundan

şüphelenilen 485 kişinin tutuklanarak Sivas-Kabakyazı’da açık arazide kurulan bir kampa kapatılması olayına ilişkin olarak Milli Birlik Komitesi adına yapılan açıklamalarda, gazetelerde yazdırılan yazılarda “ağalık, şeyhlik düzeninin yıkılması”na vurgu yapılmasını; sonrasında da 55 Kürt ağasının, beyinin sürgüne tâbi tutulmasını açıklar.

1.4. Batı/Türk Kimliğinin Meşruiyet Zemini Olarak “Medenileştirme” Misyonu

Ötesindeki şeyi kendisinin olmadığı şey olarak kuran bir eşdeğerlikler zinciri oluşturmak suretiyle, ötekini dışlama eylemi üzerinden, bağlamın, kimliğin kendini kurmasının mümkün olabilmesinden hareketle, Kürt coğrafyası olarak kastedilen Doğu, Türk coğrafyası olarak kastedilen, coğrafi-kültürel bir tanım olan Batı’da, Batı için üretilir, temsil edilir; Doğu adına konuşulur.²¹ Batı olarak Türklük, olmak istediği Batı karşısında Doğulu bir konumda olmanın getirdiği, kendini sürekli kendi Batısına kanıtlamak zorunluluğunun hissiyatı içinde hem Doğulu hem Batılı olma çelişkisi yaşar. Batının gözüyle kendini inceler, Batı’nın bakışında kendini tanımaya ve tanımlamaya çalışır.²²

²¹ Burada söz konusu olan gerçek ve kurgu arasındaki bir ayrım değildir -zaten öznelerden tamamen bağımsız bir dışsal gerçeklik yoktur. “Oryantalist söylemde temsil edilen Doğu ile ‘gerçek’ Doğu’nun farklı olduğunu iddia etmek ve oryantalizm dışında bir Doğulu/yerli konumunun olduğunu varsaymak oryantalizmin Batı ile Doğu arasında dayattığı ayrımı yeniden üretir” (Yeğenoğlu, 2003: 157). Burada söz konusu olan gerçeğin kendisi haline gelen kurgudur.

²² Bu anlamda konuya psikanaliz yöntemiyle, fantezi olarak bakmak da ilginç olabilir.

Bu çelişkiden kurtulmak, kendini onarmak için kendi Doğu'sunu yaratır. Kendinde olanı yansıtmak suretiyle, Kürt kimliğini oryantalize ederek katharsis olanağı sağlar. Said'den (2001) esinle diyebiliriz ki, Türklük olarak Batı'nın kendisini edebin, aklın, düzenin, temizliğin, medeniyetin ve iktidarın yeri olarak tanımlaması için akıldışı, düzensiz, kirli, şehvi, barbar ve edilgin olanı kendi dışındaymış gibi temsil etmesi, sınırın dışına atması gerekir. İçeride anlamı, düzeni korumanın yolu, dışarısının olumsuz bir biçimde, bir tehdit unsuru olarak temsil edilmesidir. Dışarısı, bu anlamda içeriğin bir vechesidir. Batı kimliğinin kuruluşu ötekinin, Doğu kimliğinin varlığını aynı anda hem reddeder, hem de gerektirir.

Bu durum milli kimliği “öteki”den ayırt eden sınıra açıklık kazandırır. Kendisini aklın, hümanizmin, medeniyetin temsilcisi olarak sunan, temel öğelerini sekülerliğin, laikliğin oluşturduğu Kemalist modernleşme tasarısı, hegemonik proje, ülkenin modernleşmeye direnen karanlık yüzü olarak gördüğü ötekiyi, yani Doğu olarak Kürt'ü, kendine benzetmeyi onu insani bir seviyeye yükseltme olarak görür: 1930 Ağrı isyanını tasvir eden “Bunların alelade hayvanlar gibi basit sevk-i tabiilerle işleyen his ve dimağlarının tezahürleri, ne kadar kaba hatta abdalca düşündüklerini gösteriyor... Çiğ eti biraz bulgurla karıştırıp öylece yiyen bu adamların Afrika vahşilerinden ve Yamyamlarından hiç farkı yoktur (“Temizlik başladı: Zeylan deresindekiler tamamen imha edildi,”²³ ifadesinin örneklediği üzere Doğu'nun, Batı'da medenileşmenin, modernleşmenin tamamlandığı fakat Doğu'da bunun olmadığı söyleminden hareketle söylemsel olarak inşa edilmesi ile hegemonik

²³ *Cumhuriyet*, 13 Temmuz 1930. s. 4, aktaran Yıldız, 2001: 243

söylem olarak Kemalizmin merkezi özne konumunu oluşturan, Batı/Türk kimliği modern, Batılı, ilerici, akılcı, insani, üstün olarak medenileştirici işlev görür.

Aydınlanma projesinin akıl, gerçek yüceltisini, ilerleme rüyasını rehber edinen, olunan bir durum değil, tamamlanmamış ve hiçbir zaman tamamlanamayacak bir süreç olarak, Batı/Türk kimliğinin fikri arka planını ve meşruiyet zeminini bu “medenileştirme misyonu” oluşturur. Batılı/Türk özne hükümler öznedir fakat Batılı özne tabî ki homojen değildir. Batılı konumlarından kaynaklı bir ortaklık söz konusudur. “Birey, Batılılaştırma sürecine tabi kılınması sayesinde ve kendini ‘Batı’ addedilen bir kültüre ait olma fantezisi içinde hayal ederek Batılı hale gelir ve Batılı yapılır. Ancak bu hayali kurgu basitçe kişisel veya bireysel bir edim olmayıp, nesnel ve dışsal olarak işleyen bir süreçtir” (Yeğenoğlu, 2003: 12–13).

Zaman gazetesinin 1 Kasım 2007 tarihli 5. sayfasındaki “Dağlıca’da eğitim, öğretmenlerin fedakârlıklarıyla sürüyor” başlıklı haberde “Hakkârî’nin Yüksekova ilçesi Dağlıca mevkiinde meydana gelen hain saldırı sonrasında bölgede operasyonlar devam ederken; Mehmetçik Basın İlköğretim Okulu’ndaki öğretmen ve öğrenciler terör olaylarından dolayı tedirginlik içinde eğitim ve öğretimlerini sürdürüyor” denir. Okulun sık çatışmaların yaşandığı, yoldan geçen araçların mayına basarak parçalandığı ve askeri birliklerin operasyon düzenlediği alanın tam ortasında yer aldığı belirtilerek terörün, eğitime vurduğu darbeye dikkat çekilir. “29 Ekim Cumhuriyet Bayramı kutlamalarında barış ve kardeşlik için beyaz güvercinlerin uçurulduğu okulda görev yapan öğretmenler ise halkla kaynaşmış durumda. Öğrencilerinin üşütüp hasta olmamaları için internetten kışlık giysi yardımı

çağrısında bulunan gözüpek öğretmenlerin bu fedakârlığına bölge insanı da aynı duyarlılıkla cevap veriyor. Köylüyle sürekli bir araya gelen öğretmenler, okullaşma oranında başarının gelmesini sağlamış. Öğrencilerin yarısının kız olması ise öğretmenlerin çok sevilmesiyle gerçekleşmiş” ifadesine yer verilmek suretiyle fedakârlığa muhtaç bu bölgede, “bölge insanı”yla kaynaşmayı ve onları kız çocuklarını okutmaları için ikna etmeyi başarabilen öğretmen imgesi yüceltilir, örnek gösterilir.²⁴ Okulun Mehmetçik ile gazetecilerin yardımıyla faaliyete geçtiği ve öğrencilerin bölgedeki çatışmalardan olumsuz etkilendiği “Bölgede devam eden operasyonlardan dolayı çok korktuklarını ifade eden minik öğrenciler, terörü lanetlediklerini söylüyor” ifadeleriyle belirtilir.

“Son günlerde yaşanan olumsuz tablo karşısında tedirginliklerini öğrencilere yansıtmayan kahraman öğretmenler ise cehaletin bölge insanı üzerindeki etkisini öğrencilerinin yardımıyla atacaklarına inanıyor. Okuldaki tüm öğrenciler, ileride çok sevdikleri öğretmenlerinin mesleğini yapmak istiyor” ifadelerinden de anlaşılacağı üzere öğretmenlerin tüm fedakârlıkları cehalet ile savaş adınadır (bu savaşta olma durumu haberde öğretmenlerin “gözüpek”, “kahraman” olarak nitelenmesine de açıklık getirir), ve minik öğrencilerinin gelecekte öğretmenlik mesleğini yapmak istemeleri cehalet ile savaşın dolayısıyla da terörle savaşın kazanılmasının, medenileştirme görevinin başarıyla tamamlanmasının işareti olarak görülür. Nitekim haberin Türk bayraklarını sallayan öğrencilerin arasından mavi önlüklü iki

²⁴ Buna benzer biçimde haberde, Esendere Beldesi İlköğretim Okulu’nda öğretmenlerin inşaat halindeki okulda hem eğitim verdiği hem hademelerin maaşlarını ödediği, yeri geldiğinde duvar sıvası için harç bile taşıdığı da belirtilir.

öğrencinin beyaz güvercin uçuş fotoğrafı ile birlikte verilişi de bu durumu örnekler.

Öğretmenlerden babası emekli asker olan 23 yaşındaki İzmirli Tuğba Arayıcı'nın üniversiteyi bitirdikten sonra Doğu'da görev yapmak için gönüllü oluşunun, kendi isteğiyle rehber öğretmen olarak görev yapmasının, özverisinin meslektaşları ve köylüler tarafından takdirle karşılandığının belirtildiği ve babasının görevi sebebiyle 1996'da Kars'ın Sarıkamış ilçesinde bulunduğu ve bu sebeple özellikle Doğu'da görev yapmak için istekli olduğunu ifade edişinin yer verildiği haberde; savaşın silahlı ayağını temsil eden “asker baba”nın emekliliğiyle bayrağı adeta devralan, Batılı ama aynı zamanda babasının görevi sebebiyle Doğu ile tanışık genç kadının, bir kadına uygun biçimde, savaşın silahsız mücadele ayağında şevkle göreve atılması eğitime ve öğretmene verilen önemini sebebini açıklayıcı, mücadele durumuna işaret edici niteliktedir.

Hürriyet gazetesinin 24 Kasım 2007 tarihli ilk sayfasındaki “Şırnak'taki Çalikuşu” başlıklı haberde ve bu haberin “Adı Nazlı kendi değil” başlığıyla sayfa 20'deki devamında, Edirne'de doğan, İstanbul'da büyüyen, Kocaeli'nde okuyan, Kocaeli'nin ötesini de hiç görmeyen Nazlı Arıburnu'nun Şırnak'ta 15 haneli bir köyde öğretmenlik yaptığı, 35 öğrenci okuttuğu, olağanüstü saygı gördüğü, diğer öğretmenlere “Korkmayın, buraya gelin” dediği belirtilir. Ve “Reşat Nuri Güntekin'in Çalikuşu romanındaki genç Feride öğretmen gibi, Anadolu'da eğitim vermekten mutlu” benzetmesi yapılarak Türkiye'nin modernleşme, Batılılaşma

sürecinde cehaletle savaşıma, cahil halkın aydınlatılması ve bu süreçte eğitimin gücüne inanma izleğine işaret edilir.

Şırnak'a atandığında ailesinin ve yakın çevresinin çok üzüldüğü, korka korka geldiği bilgisinin verilmesi Doğu'nun tedirgin edici, tekinsiz mekân olarak algılanışına işaret etmesi bakımından önem taşır. "Ama öğrencilerini, bakışlarını görünce her şey değişti. Kendisine o kadar ihtiyaçları vardı ki, bırakamayacağını anladı. Köy halkı çok içten, konukseverdi. İETT'den emekli babası ile annesi, kızlarının yanında 20 gün kaldıktan sonra gönülleri rahat, İstanbul'a döndü" ifadesi ile de muhtaç Doğu, o muhtaca karşılık olan fedakâr öğretmen imgesi yeniden üretilir. Haberde kullanılan iki fotoğrafta bu duruma dikkat çeker niteliktedir. Fotoğrafın birinde öğretmenin sobalı bir sınıfta öğrencilerine ders anlatışı görüntüsüyle Doğu'daki zor şartlara (bu zor şartların sebepleri üzerinde durulmaz, var olan durum Doğu'nun "Doğu" olmasından kaynaklı olmazsa olmazı gibi algılanır), diğesinde ise öğretmenin bir erkek öğrencinin elini kavramış yazı yazdırışıyla, erilliği işe yaramayan çocuk Doğu'nun, yol göstericiye muhtaçlığına işaret edilir.

Öğretmenin yoksul oldukları halde evlerinde ne varsa bölüşüklerini, 4 yaşındaki çocukların bildikleri Türkçe kelimelerle hoş geldin dediği ifadelerine yer verilmek suretiyle konuksever olduğu şeklinde iyi bir temsiline rastlanan Doğu'nun, bu iyi temsilinin de Doğu'ya atfedilegelen bir özellik olması dikkat çekicidir. "Ülkenin batısındaki kültürünü Tepeliye taşıırken, doğu kültürünü İstanbul'a tanıtmaktan mutlu" ifadesi ile Doğu ile Batı arasındaki farka işaret edilirken;

Batı'daki kültürün Doğu'ya "taşınması", Doğu'daki kültürün ise sadece Batı'ya "tanıtılması" farkı Batı'nın Doğu'yu kendine benzetme amacı bakımından dikkat çekicidir.

Okula kayıt zamanında bazı ailelerin 5 yaşındaki çocuklarını bile getirdiğinin, okuma yazma bilmeyen genç kızların kurs açılmasını istediğinin, zaten kız öğrencilerinin daha fazla olduğunun belirtilmesiyle ve haberde öğretmenin etrafında ağırlıklı kız öğrencilerin bulunduğu bir fotoğrafın yer alışıyla Batı'daki çağdaşlık seviyesinin Doğu'ya taşınmasının eğitimle olacağına dair inanç tazelenir. Batı'nın Doğu'ya bakışını yansıtan ve Kürt'ün Doğu imgesi üzerinden öteki olarak kurulduğu bu haberde, öğretmenin aktarılan "Tek öğretmenim, beş sınıfı ben okutuyorum. Ama hiç yakınmıyorum" sözü Batı'nın Doğu adına konuşmasına örnek teşkil eder. Var olan durum Doğu'nun "Doğu" olmasından kaynaklı olmazsa olmazı gibi algılandığından, Doğu'nun bu durumdan yakınıp yakınmamasının önem arz etmemesi dikkat çekici bir başka unsurdur.

II. DÜZENLEME, RASYONELLEŞTİRME ÇABASINA KARŞILIK GELEN İDEOLOJİK BİR ÇERÇEVE; DOĞULULUK ÇERÇEVESİ

Türkiye’de, Kemalizmin ideolojik hegemonyasını kurduğu, ulus-devletin kuruluş aşamasında, milli kimliğin inşası sürecinde Batı’nın örnek alınması, Doğu kimliğinin, Batı kimliğinin ötekisi olması, “Kürt”ünde “Doğu”yla sarmallanmasıyla erken cumhuriyet döneminden günümüze, hegemonik söylemin Kürt sorununu algılama ve açıklama biçimi, dönem dönem bazı değişiklikler ve farklılıklar göstermekle beraber, temel olarak “modern olmama veya modern öncesi olma” ithamıyla oluşturulan “Doğululuk çerçevesi”ne hapsedilir, sabitlenir, olan biten her şey bu çerçevenin sınırları dâhilinde anlamlandırılır. Kürt’ün Doğu ile sarmallanması Kürt sorununun etnik kimlik sorunu olduğunu massederken, sorunu anlamlandırmak için gerekli çerçeveyi de sunar.

Bir düzenleme, rasyonelleştirme çabasına karşılık gelen, ideolojik bir çerçeve olan Doğululuk çerçevesinin kenarları, Doğululuk çerçevesini gerekçelendiren söylem yüzeyleri “askeri, siyasal, ekonomik, toplumsal-kültürel” olarak belirlenebilir. Çünkü Doğululuk çerçevesi bu unsurlar arasında ilişki kurmak için gerekli olan unsurlar ve kurallar çerçevesi sunar. Doğululuk çerçevesinin kenarlarının, doğululuk çerçevesini gerekçelendiren söylem yüzeylerinin “askeri, siyasal, ekonomik, toplumsal-kültürel” olarak belirlenebilmesinden hareketle de Kürt sorununun “güvenlik”, “kalkınma”, “nüfus”, “eğitim” “feodal yapı” vs. sorunu olarak algılanmasının ve açıklanmasının Doğululuk çerçevesinin çeşitli kenarlarını oluşturmaktan öteye geçemediği söylenebilir. Bu çerçeve içinde soruna toplumsal

mühendislik açısından yaklaşılır, sorunun çözümü için kendine benzetme amaç edinilir.

Cumhuriyet gazetesinin 21 Kasım 2007 tarihli 7. sayısında yer alan “Çocuklar açlıktan bayılıyor” başlıklı haberde “TBMM Başkanı Köksal Toptan’ın, DTP milletvekillerini gerçek gündemle ilgilenmeye çağırırken dikkat çektiği Diyarbakır’ın Bağlar beldesi yoksulluk, işsizlik, mutsuzluk ve göç sorunlarıyla boğuşuyor” denir. Yanı başındaki semtlerle arasında dağlar kadar fark bulunan semtin eskiden bağ evlerinin bulunduğu, kentin varsıllarının buradaki evlerde yazlarını geçirdiği bir yer olduğu, 1970’li yıllarla birlikte bu özelliğini yitirip günümüzün sancılı yerleşim yerlerinden biri olduğu belirtilir. “Geçmiş yıllarda Hizbullah’ın yoksul gençleri elde ettiği, karanlık izbe sokaklarında hemen her gün faili meçhul cinayetlerin işlendiği, gecenin ilerleyen saatlerinde adı konulmamış sokağa çıkma yasağının fiilen yürürlükte olduğu semtte, yaşam her geçen gün bir öncekini aratıyor.” “Çatışmaların yarattığı göç dalgasıyla nüfusu katlanan, sıvasız gecekondular, apartmanlar, araçların giremeyeceği kadar dar sokaklarla çarpık kentleşmenin tüm çarpıklığıyla görüldüğü beldenin sakinleri umutlarını yitirmiş durumda. Beldede öğretmenlik yapanların ağzından, hemen her gün açlıktan bayılan küçücük çocukların öykülerini duyuyorsunuz” ifadelerinde oryantalist coğrafya, egzotik, fantastik mekân tasvirleri göze çarpar.

Muradiye Mahallesi Muhtarı ile beldenin sorunları üzerine yapılan konuşmaya yer verilen haberde, okumak için çöp toplamak zorunda olan çocukların olduğu belirtilir. Çöp toplayan bir çocuğun fotoğrafının da kullanıldığı haberde beldenin en

önemli sorununun işsizlik olduğu belirtilirken hane başına düşen çocuk sayısının 7'nin üzerinde olduğu bilgisinin verilmesi bir nüfus sorununun olduğuna da işaret eder. Gerçek gündemin yoksulluk, işsizlik, nüfus ve göç olarak belirtilmesi ise sorunun Doğululuk çerçevesi içinde tanımlandığını gösterir.

Zaman gazetesinin 10 Ekim 2007 tarihli 13. sayfasında yer alan haberin başlığı olan “Güneydoğu’ya şefkat eli uzandıkça terör azıyor” ifadesinde, “şefkat eli” âciz olana uzatılan el anlamlarıyla yüklü olarak aciz olma durumuna işaret eder. Terör diye adlandırılan sorun ise bu acizyet durumundan faydalanma ve değişmesini istememe durumu olarak sunulur. Haberde hükümetin iki yıl önce hazırlanan eylem planını hızlandırmayı amaçladığı; eylem planında kız öğrencilerin eğitime kazandırılması, altyapı eksikliklerinin giderilmesi, bölge halkının ihtiyaçlarının karşılanması, turizmin teşvik edilmesinin yer aldığı belirtilir. 61 maddelik “terörle mücadele eylem planı”nın son gelişmelerin ardından daha da önem kazandığı ifade edilir. “Terörle Mücadele Eylem Planı’nda PKK’ya karşı silahlı mücadelenin yanı sıra uzun vadeye yayılmış ‘silahsız önlemler’ ”in öngörüldüğünün, ekonomik ve sosyal içerikli tedbirlerin ağırlığı oluşturduğu planda eğitim, sağlık, spor, göç, istihdam ve dini konularda yürütülecek faaliyetlerin anlatıldığının belirtildiği bu haberin, içeriğinde açıklanan ve sorunun Doğululuk çerçevesi içinden tanımlanmasını ve çözüm üretilmesini örnekleyen hükümetin terörle mücadele eylem planı ile örtüşme içinde olduğu görülür.

Benzer biçimde *Zaman* gazetesinin 13 Aralık 2007 tarihli baş sayfasında yer alan “Ekonomik ve sosyal paket Doğu’da yaraları sarıyor” başlıklı haberde de

“Hükümet ve Silahlı Kuvvetler, bir yandan teröristle mücadele ederken, diğer yandan halkın gönlünü kazanacak adımlar atıyor” denir ve “devlet-millet kaynaşması adına” büyük mesafeler alındığı belirtilir -burada gerek “halkın gönlünü kazanmak” için adımlar atılmasının gerek “devlet-millet kaynaşması” adına büyük mesafeler alınmasının bir kırılma durumuna, başlıkta da yer aldığı üzere Doğu’da bir yara durumuna işaret ettiği gözden kaçırılmamalıdır. Bu olumlu tablonun temellerinin 29 Aralık 2005’te MGK’ya verilen Terörle Mücadele Eylem Planı ile atıldığı, terör tehdidinin ortadan kaldırılması amacıyla “topyekûn mücadele” kararı alınırken “bölgelerarası gelişmişlik farkının giderilmesi”nin benimsenmesinden hareketle uzun vadeye yayılan silahsız önlemlerin, eğitim, sağlık, spor, istihdam, göç ve dini alanda yürütülecek faaliyetlerin tek tek tespit edildiği ve iki yıllık uygulamaların sonucunun rapor edildiğinde de raporda “bölgedeki vatandaşın kazanılmasına” yönelik adımların netice verdiği dikkat çekildiği ifadeleri “bölgelerarası gelişmişlik farkının giderilmesi”nin benimsenmesinden olacak sorunun ve çözümünün Doğululuk çerçevesi içinde tanımlandığını gösterir.

Haberin yan tarafında bir çerçeve içinde iki yılda atılan adımların; Köy-Des projesi kapsamında bölgeye maddi yardım gönderilmesi, yol, içme suyu çalışmalarının yapılması, eğitim kurumu açılması, diyanet görevlisi, öğretmen, sağlık görevlisi tayin edilmesi, Doğu’ya atanan kamu görevlilerinin çevreye uyum eğitiminden geçirilmesi (Doğu’nun, Kürt’e işaret edişi ve zaten uyumunda bu yüzden gerekli görülüşü gözden kaçırılmamalı), küçük ve büyükbaş hayvan dağıtılması, iş olanağı sağlanması şeklinde belirtilmesi de Doğululuk çerçevesinin işleyişini ayrıntılandırır.

Haberin devamının yer aldığı sayfa 16’da “Sosyal paket, Doğu’da yaraları sarıyor” başlığı altında yer alan “Özellikle terör örgütünün halk üzerindeki propagandasını kırarak adımlar atıldığı; tüm alanlarla ilgili bölgeye ‘pozitif bir ayrımcılık’ yapıldığı dikkatlerden kaçmıyor” ifadesinde Doğu’nun yine Kürt’e işaret edişi göze çarpar. Abdullah Gül’ün Cumhurbaşkanı olduktan sonra ilk gezisini Van, Hakkâri, Siirt, Şırnak ve Diyarbakır’a yapması, Başbakan Erdoğan’ın da bölge illerini sık sık ziyaret etmesi, bölgede görev yapan askeri yetkililerin kimi zaman halkın etkinliklerine katılarak birlikte halay çekmeleri bu kapsamda değerlendirilir. Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral İlker Başbuğ’un dağa çıkışı önleyemediklerinden, sivil halkı kazanacak açılımlara ihtiyaç olduğundan söz edişi aktarılır.

“Sadece bu yıl 17 bin öğretmen atandı” altbaşlığı ile de ilk sayfada çerçeve içinde belirtilenler ayrıntılandırılır ve bunlara yenileri eklenir ki bunlardan bir tanesi; milli bilincin artırılması için binlerce öğrencinin Çanakkale, Bilecik gibi illere yapılan okul gezilerine gönderildiğidir. Hem sivil halkı kazanma ihtiyacı hem de bu geziler arttırılması gereken, eksik bir milli bilince; milli bilinç sorununa işaret eder. Bu işaret ediş Kürt sorununun Doğululuk sorunu olarak ele alınmasıyla, milli mücadele döneminde Türk modernleşmesinde olmuş olana benzer biçimde, milli bilinç eksikliğini tamamlama, birliğe ulaşma hedefini ve tabî ki mevcut yarılma durumunu anlaşılır kılar.

Görüldüğü üzere ideolojik bir çerçeve olan Doğululuk çerçevesi ile basın, bilme talebine cevap üretir. Doğu kelimesinin Kürt'ü massetmesine benzer biçimde Doğululuk çerçevesi de sorunu, Doğululuk sorunu olarak kodlayarak etnik bir sorun olduğunu masseder. Kürt sorunu Doğululuk çerçevesini gerekçelendiren söylem yüzeyleri ile eklemlendirilir. Doğululuk çerçevesinin ürettiği kavramsal repertuardan yararlanılır. Sorunu bu şekilde formüleştirmek ise hegemonyayı korur; Doğululuk çerçevesi ile mevcut yapı doğallaştırılır, sabit kılınır.

Siyasi zeminde yer alan faillerin, Kürt sorununa bakarken, hegemonik söylemin vektörlerinden birine, Doğululuk çerçevesinin kenarlarını, Doğululuk çerçevesini gerekçelendiren söylem yüzeylerini oluşturan “siyasal, askeri, ekonomik, toplumsal/kültürel” unsurlardan birine ağırlık vermekten öteye geçememeleri sebebiyle de failer arasındaki mücadele, bu unsurlardan hangi birinin Kürt sorununu algılama ve açıklamada üst unsur; yani daha vurgulu, başat olacağından ibaret olur. Buna bağlı olarak da, yukarıda homojen bir seyir izlemediğini ifade ettiğimiz, Kürt sorununun algılanma ve açıklanma biçimlerinin dönemsel değişiklikler, farklılıklar gösterdiği gözlenir. Anlamsal alanı sınırlandıran ideolojik işleyiş olarak “Doğu” ve “Kürt” ün sarmallanmasının süreç içinde nasıl bir görünüm aldığına, günümüze nasıl intikal ettiğine bakmak Kürt sorununu anlamak bakımından gereklidir.

2.1. Doğululuk Çerçevesini Gerekçelendiren Söylem Yüzeyleri

2.1.1. Askeri Söylem Yüzeyi

Ulus-devletin kurulması sonrasında Şeyh Sait İsyanı ile başlayan 1926–1930 Ağrı ile devam süreçte, zaman zaman disimilasyonist çoğu zaman şiddetlenerek devam eden asimilasyonist politikalar, askeri müdahaleler Kürt sorununun çözümüne yönelik olarak başat rol oynar. 1950’lerle “geri kalmış bölge” söyleminin hâkim olmasına karşın 27 Mayıs 1960 askeri darbesi ile Kürt sorununa bakış, “geri kalmış bölge” söyleminin selefi olan söyleme geri dönüş yaşar.

Türkiye’de ulus-devletin kuruluş, milli kimliğin inşası sürecine benzer biçimde devletin kurtulmasına, birliğine, bütünlüğüne odaklanıldığı 12 Eylül 1980 askeri darbesi döneminde de askeri müdahaleler, zecrî uygulamalar Kürt sorununun çözümüne yönelik olarak başat rol oynar. Bu iki süreçte Kürt sorununa bakışın, sorunun çözümüne yönelik politikaların oldukça benzer olduğu görülür. Gerek Türkiye’de ulus devletin kuruluş, milli kimliğin inşası sürecinin gerekse 1980’lerde hâkim olan atmosferin; parçalanma, bölünme kaygısının en üst derecede hissedildiği zamansal dilimler olması ise zaman zaman disimilasyonist, çoğu zaman şiddetlenerek devam eden asimilasyonist politikaların, askeri müdahalelerin Kürt sorununun çözümüne yönelik olarak başat rol oynaması durumunu açıklar niteliktedir.

1980 askeri darbesi ile yaratılan ve 1990'lı yıllara dek süregelen baskı ortamı, ağır insan hakları ihlalleri, sivillere yönelik saldırılar, faili meçhul cinayetler, kayıplar Kürtler arasında güçlü bir tepkiye yol açar, Kürtlerin ayrı kimlik talebini güçlendirir. Şiddet ve karşı-şiddet sarmalının hâkim olduğu bu dönemde sorunun, 1978'de kurulan ve tedricen yükselen PKK'ye karşı koyacak teçhizatın eksikliği ile istihbarat servisleri, ordu ve polis arasındaki eşgüdümün noksanlığı olarak görülmesiyle 1987 yılında 25.10.1983 tarih ve 2935 sayılı Olağanüstü Hâl Yasası ile 1978'den beri süren sıkıyönetim sürekli kılınır. Sonradan çoğu yetkisi yavaş yavaş askeri yetkililere geçecek olan Olağanüstü Hâl Bölge Valiliği kurulur. Doğu'da, ifade edilmemek istendiği şekliyle Kürdistan'da, uzunca yıllar sürecek olan bu olağanüstü hâl uygulaması ifade edilegeldiği üzere ülkenin Doğu'sunda başka Batı'sında başka hukukun uygulanmasıyla hukuk ikileşmesine sebep olur.

1986'dan itibaren Hamidiye alaylarına benzer bir köy koruculuk sistemi yaygın olarak kullanılmaya başlanır. Zorunlu iskân siyasetinin yeni bir biçimi olan, 1980'lerin sonunda başlayıp 1990'lar da hız kazanan köy boşaltma vasıtasıyla uygulanan, zorunlu göç siyasetine başvurulmakta tereddüt edilmez. Kürt halkı ya korucu olmak ya da köyü boşaltmak seçeneklerinden birini seçmek zorunda bırakılır. Takrir-i Sükûn benzeri Terörle Mücadele Yasası ve İstiklâl mahkemesileşmiş Devlet Güvenlik Mahkemeleri/DGM varlık kazanır.

1991–1993 döneminde iç savaş hâlini alan sorunun çözümüne, savaşın sonucuna ulaşmaya dair ümitler tükenirken, 1999 yılında Abdullah Öcalan'ın tutuklanması ile adeta savaşın sonucunun ilan edilmesi, sorunun asayiş sorunu olarak

algılanmasını ve askeri müdahalelerle çözüme ulaşılacağı inancını kuvvetlendirir. İlerleyen süreçte savaşın ivme kazanması ve 1991–1993 dönemini andıran bir olay olan Dağlıca Baskını ile zirve yapması sonucu sorununun başladığı yere geri dönme izlenimi vermesiyle, ilerde değineceğimiz gibi, kırılmanın yanı sıra genel anlamda devamlılık durumu da varlık gösterir.

Hürriyet gazetesinin 22 Ekim 2007 tarihli baş sayfasında manşetten verilen “32 terörist ölü 12 askerimiz şehit” ifadesi “alçak pusuya anında cevap” ifadesiyle misillemeyi, rekabeti andırır şekilde verilir. Hemen yan tarafta ise elinde silah, koşar vaziyette bir asker fotoğrafı yer alır. Tüm bunlar sorunun askeri nitelikli bir sorun olarak algılandığını gösterir. Bu çatışma haberi büyük harflerle ve büyük puntolarla yazılan “ARKANIZDAYIZ” başlığı ile ayrıntılandırılır. “Sınırımızdaki çatışma haberi, sabah saatlerinde tüm ulusta bomba etkisi yarattı. Türk halkı, ordusu ve Meclis’inin arkasında kenetlendi” denir. Bayraklarla sokağa dökülmüş insan topluluğunun fotoğrafına yer verilir. Bu durum sorunun askeri nitelikli olarak algılanmasına mukabil tehdit, tehlike motifi eşliğinde birlik-beraberliğin vurgulanma ihtiyacının duyulmasına işaret eder.

Cumhuriyet gazetesinin 23 Ekim 2007 tarihli 6. sayfasında yer alan “AKP ciddiyetini anlamadı” başlıklı haberde “AKP iktidarında terör yeniden tırmanışa geçerken Doğu ve Güneydoğu’da 1990’lı yıllara geri dönüldü” denir ve iktidarın terörle mücadele konusunda etkili politika izlemediği belirtilir. “Askerin dönem dönem ısrarla gündeme getirdiği terörle mücadeledeki eksiklikleri görmezden gelen iktidar, kamuoyundan gelen baskı sonucu çıkardığı sınır ötesi operasyon tezkeresinde

de isteksiz davrandı” şeklindeki sorunu askeri bir sorun olarak gören, çözümünü de asker direktiflerine bağlayan, sorunun çözümsüzlük noktasına da siyasi iktidarı yerleştiren ifadeye yer verilir. Askeri yetkililerin birçok kez terörle mücadelede yapılması gereken yasal düzenlemelere vurgu yaptığı fakat hükümetin somut adım atmadığı belirtilir. Devletin güvenlik konusundaki karar alma geleneklerini değiştirmesi, ABD, Türkiye ve Irak arasında oluşturulan Terörle Mücadele Özel Temsilciliğinin işlevsiz kalması eleştirilir.

Hürriyet gazetesinin 30 Ekim 2007 tarihli 19. sayfasında yer alan “Sorun sınırın kendisi” başlıklı haberde ise “Türkiye Irak sınırının dağlık yapısının teröre elverişliği New York Times Gazetesi tarafından gözler önüne serildi”. “Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral İlker Başbuğ’un, ‘Sınırın yapısı yüzde 100 kontrolü engelliyor’ sözüyle ifade ettiği bu güvenlik zafiyetinin önüne geçilmesi ancak sınır çizgisinin daha ilerisinde önlem almakla mümkün gözüküyor” ifadeleri ile sorunun coğrafi-askeri sebebine, iç ve dış kaynaklar referans gösterilerek, dikkat çekilir. “Türkiye’nin Kuzey Irak harekâtı yapmakta en büyük amacı, düzlükteki bölücü örgüt kamplarını yok ederek teröristleri eylem yapamaz hale getirmek ve kurulacak karakolla sınır boyunu kontrol altına alarak sızmaları önlemek. PKK’nın lider kadrosunun da bulunduğu Kuzey Irak’taki en büyük karargâhının ve kamplarının Türkiye’ye 90 kilometre uzaklıktaki Kandil Dağı’nda olduğu biliniyor. *Hürriyet*’e konuşan askeri kaynaklar, Kuzey Irak’a yapılacak bir askeri operasyonun geçici çözüm sağlayacağını, asıl çözümün Irak yönetimi ile anlaşmaya vararak sınırda değişiklik yapılması olduğunu savunuyorlar” denilerek coğrafyadan kaynaklı bu sorunun çözümüne işaret edilir.

Bu durum 1926'da Ağrı Dağı yamaçlarında patlak veren, dört yıl süren, 1930 Ağrı Dağı İsyanı olarak anılan isyanı akıllara getirir. Xoybun rgtnn Taşnaksutyun ittifakıyla gerçekleştirdiği, SSCB'nin yardımıyla bastırılan bu isyan sırasında isyancıların, kurtulmak için İran'a geçerek kullandıkları K.Ağrı Dağı, önce fiilen sonra hukuken 1932'de Türkiye sınırlarına dâhil edilir, karşılığında İran'a başka toprak verilir. Sınır değişikliğine sebep olan bu isyan bastırıldığı zaman önderler idam edilir, çok sayıda Kürt tehcir edilir ve zorla ülkenin batısına yerleştirilir. Bu isyanı akıllara getiren sınır değişikliği talebi, tekerrür eden bir algılama kalıbının da dışa vurumudur.

Sorunun askeri nitelikli olarak algılanmasına bir örnek de *Hürriyet* gazetesinin 24 Kasım 2007 tarihli 12. sayfasında yer alır. "Asker, PKK'nın lider kadrosunu 15 bin dolarlık özel tfekte vuracak" başlıklı, silahlı bir asker görüntüsü eşliğinde verilen haberde Genelkurmay Başkanlığı'nın Güneydoğu ve Kuzey Irak'ın derin vadilerle bölünmüş yüksek dağlık arazisinde PKK gruplarını ve özellikle de lider kadrosunu etkisiz hale getirmek için özel keskin nişancı tüfeği getirttiği ifade edilir. Bu silahın özellikleri sayıp dökülür ve Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Güneydoğu'da yaygın olarak Kanas olarak bilinen keskin nişancı tüfeğini kullandığı belirtilir ve bu tüfeğin dezavantajları belirtilerek, yeni getirilen tfekte karşılaştırmaya tâbi tutulur. "Türk malı tüfekler yolda" alt başlığındaki haberde ise Türk malı keskin nişancı tüfeğine ilişkin çalışmalar aktarılır ve özellikleri verilir.

Sorunun çözümünü misilleme yapmakta, sınır ötesi operasyon gerçekleştirmekte, sınır değişikliği yapmakta, silahları yenilemekte, asker direktiflerine uygun davranmakta görme ise nihayetinde, sorunu askeri nitelikli bir sorun olarak görmenin şaşmaz neferlerini oluşturur.

2.1.2. Siyasal Söylem Yüzeyi

Kürt sorununun algılanma ve açıklanmasında her daim dış mihraklar, yabancı kışkırtması söylemi etkili olur. Kimi zaman düşman komşu ülkelere, kimi zaman ABD'ye, kimi zaman Avrupa ülkelerine kışkırtıcılık rolü atfedilir. 1960 anayasasının Demokrat Parti'nin sahip olduğu türden bir iktidar tekeli engellemek maksadıyla hak ve özgürlükleri genişletmesinden Türkiye'deki sol hareketin fayda sağlaması ve 1960'larda ve 1970'lerde Kürt hareketinin, sol hareket içinde varlık göstermesi sebebiyle Kürt sorunun milli bir ideoloji olmayan komünizmle irtibatlandırılarak algılanması da dış mihraklar, yabancı kışkırtması söyleminin devamlılığına katkıda bulunur.

Canefe'nin, "Görünen yabancı -namı diğer düşman- ile görünmeyen öteki arasında ki fark şudur ki, görünen yabancından birlik halinde bir 'biz' görüntüsüne gidilebilirken, görünmeyen öteki siyasi cemaatin tahayyül edilen homojenliğine uzun vadeli ve içsel bir tehdit teşkil eder. Birinin üzerinde itinayla durulurken diğeri ile uğraşma biçimi, genellikle reddetme şeklinde tezahür eder" (2007: 14) ifadesi bu duruma açıklık kazandırması açısından önemlidir. Sorunun yabancı kışkırtması

olarak, dış mihraklardan kaynaklanan bir sorun olarak algılanması ve açıklanması, Kürt sorunu olduğunun reddedildiğini, siyasi cemaatin tahayyül edilen homojenliğine uzun vadeli ve içsel tehdidin bertaraf edilmeye çalışıldığını gösterir.

Zaman gazetesinin, 20 Ekim 2007 tarihli baş sayfasında yer alan “Avrupa basını PKK’ya bir türlü ‘terörist’ demiyor” başlıklı haberde Avrupa basınında PKK’ya terörist denmemesine, militanların programlara bile misafir edilmesine tepki gösterilmesi, bir gerginlik durumunda hemen yabancı elinin işaret edilmesine örnek teşkil eder. Akabinde “Güneydoğu DTP’den somut projeler bekliyor” başlıklı haberde “Demokratik Toplum Partisi’nin Güneydoğu’daki problemlerin çözümü için somut bir proje üretmemesi, yöre insanının tepkisini çekiyor. Partinin, bölücü örgütlerle arasına mesafe koymaması da eleştiriliyor” denir. Sivil toplum kuruluşlarının, bölgedeki şiddeti dışlayan ve bölge halkının terörle ilgisi olmadığı şeklindeki ifadelerine yer verilerek “yabancı eli” vurgusu güçlendirilir.

Bazen de net olarak ifade edilmeyen bazı gizil güçlerden bahsedilir. *Zaman* gazetesinin 22 Ekim 2007 tarihli baş sayfasında yer alan haber bu türden bir duruma örnektir. “Sınırdaki terör yuvalarına bomba yağıyor, ABD süre istedi” başlıklı haberin “Terörün hedefi ne?” alt başlığında Türkiye’yi zora sokmak isteyen şer şebekesinin olduğu, bazı güçlerin örgütü kullandığı, PKK’nın Türk-Kürt çatışmasını istediği, demokratikleşmeyi engellemek isteyenlerin de başka bir aktör olduğu, tezkere kararının fiili müdahaleye dönüşmesini amaçlayan görüşlerin olduğu, Türkiye ile ABD’yi karşı karşıya getirmek için provakasyon yapıldığı ifade edilir.

Cumhuriyet gazetesinin 23 Ekim 2007 tarihli baş sayfasında ise bir fotoğraf ve fotoğrafta “Mehmetçiğin katili Amerika” yazılı döviz, Atatürk posterleri ve bolca Türk bayrağı yer alır. Doğrudan hedef belirten bu fotoğrafın altındaki açıklama “Terör ve destekçilerine tepki” şeklindedir ve birçok demokratik sivil toplum kuruluşunun (ki bunlar arasında CHP, ÇYDD, ADD, İstanbul Kadın Kuruluşları Birliği, Türkiye Gençlik Birliği ismi belirtilenlerdir) İstanbul’da yaptığı mitingde konuşmacıların “etnik ayrımcılığa ve Türkiye üzerinde oynanan oyunlara karşı duracaklarını” belirttikleri ifade edilir.

Fotoğrafın altında “Kuzey Irak’ın temel gereksinim maddelerinin çoğunu karşılıyoruz” açıklamasıyla verilen “Türkiye’den besleniyorlar” başlıklı bir haber yer alır. Başlıktaki “beslenme” ifadesi gereksinim maddelerini karşılama anlamına gelmekle beraber, aynı zamanda bir parazitlik durumuna da işaret eder. Haberde “AKP’nin önde gelen isimlerinin bölgesel Kürt yönetimi lideri Mesud Barzani ve ailesi ile yakın ticari ilişkileri bulunmasından dolayı Kuzey Irak’a yönelik ekonomik yaptırım uygulanamıyor” denilerek sorun siyasal iktidarın çıkar ilişkileri ve dış düşmanlar odaklı anlamlandırılır. Kuzey Irak’ın elektrik ihtiyacının da Türkiye tarafından sağlandığı ve Türkiye’nin elektriği kendi vatandaşına daha pahalı satarken onlara ucuz sattığı belirtilir ve haberin devamının yer aldığı sayfa 7’de; “Irak’ın kuzeyindeki bölgesel Kürt yönetimi Türkiye’nin sağladığı destekle ayakta durabiliyor” ifadesiyle, başlığa ilişkin olarak belirttiğimiz parazitlik durumuna işaret edilir ve yardıma muhtaç olan ama iyiliği de kötülükle karşılık veren düşman imgesi oluşturulur.

“Barzani PKK’yi kullanıyor” başlığıyla yer alan haberde ise Ankara’da Barzani’nin Büyük Kürdistan hayalini gerçekleştirmek için terör kartını Türkiye’ye yönelik olarak kullandığı değerlendirmelerinin öne çıktığı belirtilir. “Edinilen bilgilere göre bölgeden gelen istihbaratlar, Türkiye’ye sızan gruplar içinde Barzani’nin istihbarat elemanlarının bulunduğunu da gösterdi. Aynı istihbaratlara göre Türk askerine fazla sayıda kayıp verdiren saldırıları yapan PKK militanlarını yönetenler arasında, ABD’nin geçen yıllarda “özel kuvvet eğitimi” verdiği Kürt peşmergeler de yer aldı. Peşmergeler, PKK’li teröristlere kendi karakollarında ve Türkiye sınırına yakın bölgelerdeki mezra ve köylerde barınma olanağı da sağlarken, Barzani’nin söz konusu peşmergeler aracılığı ile ilk elden bilgi aldığı gibi, eylemlerin dozunu da denetim altında tuttuğu belirtildi” denilerek dış düşman vurgusu yapılır. Barzani’nin AKP’nin sınır ötesi operasyon için yeşil ışık yakmayacağını hesabını yaptığı ve gerek ABD’nin gerekse AB ve bölge ülkelerinin sınır ötesi operasyon yerine “diyalog” çağrısında bulunmasının, Kürt lideri PKK’nin daha etkin olarak kullanılması politikasında cesaretlendirdiği şeklindeki ifadelerle de dış düşman yelpazesi genişletilirken siyasi iktidar da içerdeki işbirlikçi olarak sunulur.

Benzer biçimde “AB, PKK’yi değil orduyu hedef alıyor” başlıklı haberde de Avrupa ülkeleri ve ABD’nin PKK’yi terör örgütleri listelerine almalarına karşın uygulamada farklı davrandıkları, Irak hükümetinin PKK’ye karşı harekete geçmesini isteyen ABD’nin Türkiye’nin Kuzey Irak’ta bir hareket düzenlemesini istemediği, AB’nin ise örgütün Avrupa ülkelerindeki faaliyetlerini engellemediği, askeri operasyonları eleştirerek siyasi çözümün zorlanması gerektiğini söylediği belirtilir.

Cumhuriyet gazetesinin 25 Ekim 2007 tarihli 5. sayfasında yer alan “Karanlık ilişkiler ağı” başlıklı haberde ise “Terör örgütüne kol kanat geren Kürt lider Mesud Barzani ve ailesi, Mersin-Erbil güzergâhını, Ortadoğu’nun en önemli kaçakçılık merkezi durumuna getirdi” denir. Geniş kapsamlı kaçakçılık faaliyetlerinin Körfez Savaşı ile başladığının, Kürt bölgesinin Çekiç Güç koruması altına alınmasından sonra kaçakçılığın daha da geliştiğinin, Barzani ailesinin kazandığı paralarla Türkiye’den arazi satın aldığı ve son olarak AKP’liler ile ortaklıklar kurduklarının ve bu kaçakçılık faaliyetinin gelirinin bir kısmının PKK’ye haraç olarak verildiğinin ifade edildiği bu haberde Barzani ailesinin kaçakçılıktan kazandığı paralarla Türkiye’den arazi satın alması, ülkeyi ele geçirme çabası anlamında önemli görülüp altı çizilirken AKP’lilerle ortaklıklar kurmalarının belirtilmesi de içindeki işbirlikçiyi işaret eder ve son olarak da gelirin bir kısmının PKK’ye gidişi belirtilerek ülkenin içinde bulunduğu tehlike vurgulanır.

Hemen altta “Kaçakçılığın merkezinde PKK var” başlığının “ABD şirketlerinden destek” açıklamasıyla verildiği bir haber yer alır. Türkiye üzerinden Irak’ın kuzeyine yönelik kaçakçılığın merkezinde terör örgütü PKK’nin yer aldığı ve Gümrük Teftiş Kurulu ile Avrupa Yolsuzlukla Mücadele Birimi’nin birlikte yürüttüğü çalışmanın ABD merkezli şirketlerin Irak’taki kaçakçılık faaliyeti ve PKK’ye finans desteğini ortaya çıkardığı belirtilir. Yani daha büyük bir dış düşmana işaret edilmek suretiyle durumun vahameti ortaya konur.

Hürriyet gazetesinin 25 Ekim 2007 tarihli baş sayfasında cinsiyetçi imasıyla dikkati çeken “Ortadoğu’nun dansözleri” manşeti yer alır. Burada dansöz kelimesi kadına, sözünün eri olmayana, cüretkâr, mert olmayıp duruma göre tavır değiştirene işaret eder. Bu manşet silahlı bir Türk askerinin, erin, merdin fotoğrafı ve onun silahının namlusunun olduğu istikamete Barzani’nin fotoğrafı yerleştirilerek verilir. Manşetin altında yer alan ifadeler; “Talabani, Irak Cumhurbaşkanı... Barzani, Kuzey Irak’ta aşiret reisi... Meclisimizin ve ordumuzun kararlı tutumunu hala anlamazlıktan geliyorlar... Ortadoğu’nun dansözleri, kan üzerinde oyun oynuyorlar. Ancak Türkiye kararlı; uyumuyor, eylem bekliyor” şeklindedir ve bu ifadeler, sorunun kan üzerinde oyun oynayan femme fatale dansözlerle, sınırın dışıyla ilgili olarak algılandığını gösterir.

Talabani’nin birkaç gün önce “Hiçbir Kürt’ü Türkiye’ye teslim etmeyiz. Hatta bir kediye bile” diye “diklendiği” ama sonra “PKK’ya mensup kişilerin iadesini dışlamıyorum” dediği belirtilir. Kırmızı yazı ile bunun yeterli olmadığı ve uyutmaya yönelik olduğu ifade edilir. Sonra Talabani’nin, PKK liderlerinin Kürt şehirlerinde değil, Kandil’de olduğu ve onların Türkiye’ye tesliminin mümkün olmadığını defalarca söyledikleri ifadesine yer verilir ve kırmızı yazı ile “Nitekim “dönek yüzünü” yine gösterdi”. “Ancak kararlılığını ortaya koyan Türkiye’yle oyun oynanmayacağına hala farkında değil” ifadelerine yer verilerek diklenmeye, erkek olmaya çalışan ama başarısız olan, nihayetinde bir “dönek” olan Talabani’ye karşı, Türkiye’nin kararlılığı, mertliği, erkekliği vurgulanır. “PKK’yı terör örgütü olarak görmüyoruz” diyen Barzani’nin sonrasında “PKK’nın topraklarımızı üs olarak kullanmasını kabul etmiyoruz” şeklindeki ifadelerine yer verilir. Kırmızı yazıyla

“Teröristleri topraklarından hemen atacağına, ‘kabul etmiyoruz’ demenin yeterli olacağını sanıyor” ifadesi kullanılarak Barzani’nin “yumuşaklığına” vurgu yapılır.

Bu haberin altında yer alan “Bombalayıp Dönüyorlar” başlıklı haber, savaş uçağı fotoğrafı eşliğinde verilir. Türk ordusunun, sınır ötesi operasyon hazırlıklarını tamamlayıp eli tetikte beklediğı, F-16’ların ve kobra helikopterlerin belirlenen hedeflere bomba yağdırdığı belirtilir. “Bu kez derslerini aldılar” alt başlığı ile karakol basmaya çalışan PKK’ya mehmetçiğın bu kez darbe indirdiğının ifade edilir. Böylece dış kaynaklı bu sorunun çözümünün askeri yöntemlerde olduğuna işaret edilir.

Cumhuriyet gazetesinin 29 Ekim 2007 tarihli baş sayfasında yer alan “PKK içinde yabancılar var” başlıklı haberde, batılı gazetecilerin Kuzey Irak’taki Kandil Dağı’na elini kolunu sallayarak giderek PKK’lilerle görüştüğü belirtilir. PKK’lilerin arasında yabancıların da olduğunun belirtildiğine, PKK kampına giden yolu Irak askerlerinin tarif ettiğine dair bir haber aktarılır. Benzer biçimde *Cumhuriyet* gazetesinin 6 Kasım 2007 tarihli 8. sayfasında yer alan “PKK Kampında Alman hemşire” başlıklı haberde Kuzey Irak’taki bölgesel Kürt yönetiminin ulaşamadığı Kandil Dağı’ndaki PKK kampının yabancı gazetecilerin uğrak yeri haline geldiğı, kampa giren Alman Devlet Televizyonu ARD’nin kampta yaralı teröristlere ve bunların yanı sıra komşu köylerdeki hasta çocuklara bakan bir Alman hemşireyi görüntülediğı belirtilir. Şefkat gösteren kadın anlamlarıyla yüklü “hemşire” figürü ile işin içindeki yabancı parmağının boyutları gözler önüne serilmeye çalışılırken bu sinsice ve kışkırtıcı şefkatten duyulan rahatsızlık vurgulanır. “Alman kadın terörist,

Türkiye'nin olası operasyonu durumunda bölgedeki sivillerinde etkileneceğini iddia etti", "Programda, PKK'nin ve son siyasi gelişmeler ve gerginliğin yaşanmaması halinde kamuoyunda unutulmaya yüz tuttuğu öne sürüldü" ifadelerindeki "iddia etti", "öne sürüldü" şeklindeki mesafeliliğin aksine, ARD'nin "PKK terörist veya değil, her durumda yapayalnız kaldılar. 23 yıl süren savaşta Kürtler için pek de bir şeye ulaşamadılar" ifadesi koyu biçimde belirtilmek suretiyle vurgulanmak istenir, benimsenir. Devamında da "örgütün Türkiye ile bir savaşı 'son fırsat' olarak değerlendirmiş olabileceği belirtildi" ifadesiyle sorunun dış destekli "örgüt" ve "Türkiye" arasındaki bir sorun olduğuna ve "son fırsat" ifadesinden anlaşılaçağı üzere Türkiye'nin üstün olduğu ve sona yaklaşmış duruma dikkat çekilir.

Cumhuriyet gazetesinin 29 Kasım 2007 tarihli baş sayfasında yer alan "ABD Planı uygulamada" başlıklı haberde ise "Son günlerdeki gelişmeler, geçen yıl Temmuz sayısında ABD Silahlı Kuvvetleri dergisinde yayınlanan ve Ortadoğu'da sınırların yeniden çizilmesini öngören planın uygulanmaya başladığını gösteriyor. ABD'nin Kürt açılımı, Kuzey Irak'ta meydana gelen gelişmeler ve Türkiye'ye yönelik dayatmalar planın uygulama aşamasında olduğunu kanıtlıyor" ifadesiyle durumun vahametinin altı çizilir. Türkiye topraklarının bir kısmının "Özgür Kürdistan" sınırı içinde kaldığı bir haritaya yer verilir ki bu harita bölünme, parçalanma hissiyatının yoğunluğunu yansıtır.

Hürriyet gazetesinin 18 Aralık 2007 tarihli 18. sayfasında yer alan "Hainlerin tek dostu kalmadı" başlıklı haberde bir savaş uçağının fotoğrafının hemen üstünde "Dünya, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Kuzey Irak'taki terörist inlerine karşı

gerçekleştirdiği son dönemlerin en kapsamlı hava harekâtına son derece makul bir tepki verdi. AB’den ABD’ye, Danimarka’dan Rusya’ya birçok lke, Türkiye’nin kendisini savunma hakkı olduğunu, teröre karşı işbirliği için Türkiye’nin yanında olduklarını açıkladı” ifadesine yer verilerek g kazanma, güçlü olma durumuna işaret edilir. Dünyadan gelen tepkiler ayrıntılandırılarak bu kanı desteklenir. Kışkırtıcılık rolü atfedilen faillerin, Türkiye’den taraf olmasının g kazanma olarak algılanıp, sevinç halesi içinde sunulması bakımından önem arz eden bu haberin içeriğinde “Irak’taki merkezi yönetimle Kuzeydeki Kürt kadrolarından yükselen seslerin dışında, uluslararası topluluk, sabrı taşan Türkiye’nin harekâtını anlayışla karşıladığını gösteren mesajlar verdi” ifadesiyle hâlihazırda mevcut kışkırtıcılık rolnstlenene işaret edilmeden de geçilmez.

“Tam isabet sağlandı” başlığı altında operasyona ilişkin Genelkurmay’ın açıklamalarının adeta bir film, roman gibi yer aldığı haberde Genelkurmay Başkanlığı’nın savaş uaklarının PKK kamplarına düzenlediği hava saldırısının görüntülerini dağıttığı belirtilir. Güçlü olma durumunun uluslararası topluluğun desteğinin yanı sıra askeri gten de kaynaklandığını hatırlatan “Hedeflerin tam isabetle vurulduğunu gösteren görüntüler, Birinci ve İkinci Körfez Savaşı’nda, ABD Hava Kuvvetleri’nin hedefleri imha ederken çektiği görüntüleri hatırlattı. Hedefleri belirleyen bir uaktan çekilen görüntülerde, kamp alanında koğuşları andıran bir bina, hedefin tam ortasında yer alıyor. Birkaç saniye sonra soldan gelen bir füze bu yapıyı havaya uçuruyor” ifadelerine yer verilir. Haberde videoda yer alan görüntünün anlatıldığı bu olaya ilişkin olduğu düşünülen iki fotoğrafa da yer verilir.

“ ‘Casuslar’ lazerle jetlere hedef verdi” başlıklı haberde de önceki haberlerle uyumlu olarak “Türk Silahlı Kuvvetleri’nin (TSK) önceki gün Kandil Dağı ve Irak’ın kuzeyindeki diğer PKK unsurlarına yönelik harekâtında, Türkiye ile ABD arasında kurulan Ortak İstihbarat Merkezi (Joint Intelligence Center) hedefleri belirlemede önemli rol oynadı” denir. “Bu arada Türk jetlerinin gece harekâtı olmasına rağmen, tanker uçaklardan başarılı şekilde yakıt ikmali yapmaları, askeri çevrelerde takdirle karşılandı” ifadesi yer alır.

Türkiye’nin gücünü vurgulayan bir haber de “Barzani, korkak kabadayı” başlığıyla yer alır. Tezkerenin çıktığı ilk günlerde Türkiye’ye sert cevap verileceği tehditlerini savuran tavrından eser olmadığı, sınır bölgesindeki peşmergeleri çektiği belirtilen Barzani’nin ABD’den ahlaki ve görev değerlerini gözden geçirmesini istediklerini, ABD’nin haberi olmaksızın operasyon yapılamayacağını çünkü bölgenin hava saha sorumlusunun ABD’de bulunduğunu söylediği ve operasyonda sivil halkın zarar gördüğünü “iddia ettiği” belirtilir.

Analize tâbi tutulan bu metinlerde, nesil farkından hiç etkilenmeyen “dış düşmanlar” ve onların işbirlikçisi “iç düşmanlar” söyleminin, kışkırtıcılık rolü atfedilen faillerin değişebilmesinin mümkünlüğüyle beraber, yeniden-üretildiği görülür. İçerde homojenliğin sağlanması adına bir farklılığın, eksiğin, kusurun olduğunun kabullenilmemesi dolayısıyla sorun ağırlıkla sınır ötesinde cereyan eden, halkın katılmadığı eylemler olarak sunulur, dış mihrakların işbirlikçisi iç düşman olan PKK’nin bir şekilde yok edilmesi ve PKK’nin yasal temsilcisi konumunda olan

partilerin, kapatılan HEP, ÖZDEP, DEP, HADEP, DEHAP, DTP sıralamasının işaret ettiği üzere, bir şekilde susturulması olarak kodlanır.

2.1.3. Ekonomik Söylem Yüzeyi

Kürt sorununun ekonomik bir sorun olduğu algısı ve açıklamasına giriş yapmadan önce olgunun gelişme seyrine kısaca değinecek olursak Yeğen’in de belirtmiş olduğu gibi devlet söyleminde 1950’lerle birlikte belirgin bir yarılmının gerçekleştiğini belirterek başlamak gerekir. Bu dönemde “geri kalmış bölge” söylemi hâkim olur. Kürt sorununun, tasfiye edilmesi gereken bir toplumsallığa dair kalıntı olarak algılanması ve sunulmasının yerine, çözülmesi gereken bir sosyal mesele olarak algılanması ve sunulması geçer. Bundan böyle Kürtlerin yaşadığı bölgelerdeki toplumsal rahatsızlık, bu bölgelerin iktisadi ve sosyal geri kalmışlığına gönderme yapılarak okunur. 1950’lerle beraber bu yarılmının gerçekleşmesinin sebebi; 1920’leri ve 1930’ları meşgul eden sorunun askeri ve politik bütünleşme sorunu olmasına karşın 1950’lerle birlikte ekonomik bütünleşme sorununun öne çıkmasıdır (1999: 159–161). Mareşal Fevzi Çakmak’ın güvenlik endişesiyle, ülkenin “Doğu”suna ekonomik yatırım yapılmasını önlemesi de 1920’leri ve 1930’ları meşgul eden sorunun, 1950’lerle birlikte öne çıkan ekonomik bütünleşme sorununun aksine, askeri ve politik bütünleşme sorunu olduğuna işaret eder.

Fakat 1950’ler tam bir yarılmadan ziyade bir kararsızlık durumunun söz konusu olduğu dönemdir. Yarılmının gerçekleştiğine dair ilk izlenim olan, 1943’te “casusluk yaptıkları” gerekçesiyle 33 Kürdü kurşuna dizdiren General Mustafa

Muğlalı'nın Demokrat Parti iktidarı döneminde yargılanarak hüküm giymesini, 1959'da, Irak'taki Molla Mustafa Barzani'nin General Kasım'dan elde ettiği özerkliğin etkisiyle Kürtlerin kıpırdanışının sonucunun 49'lar Tevkifatı oluşunun izlemesi bu kararsızlık durumuna dikkat çeker. Nihayetinde de 27 Mayıs 1960 askeri darbesi ile Kürt sorununa bakış, Türkiye'de ulus devletin inşası sürecinde hâkim olan bakışa döner.

Burada gözden kaçırılmaması gereken bir nokta da “bölgesel geri kalmışlık” söyleminin, bir yanıyla devlet söylemindeki bir yarılma durumuna, bir başka yanıyla ise bir devamlılık durumuna işaret etmesidir. Yeğen'in belirttiği üzere Kürt sorununu, siyasetin daha toplumsal bir nitelik kazanması dolayısıyla, ortadan kaldırılması gereken, geçmişe dair bir kalıntı olmaktan ziyade, çözülmesi gereken toplumsal bir sorun olarak yeniden kurması itibarıyla devlet söyleminde bir yarılmanın işareti olarak okunabilecek “bölgesel geri kalmışlık” söylemi, Kürt sorununun etno-politik mahiyetini tanımaktan uzak durmak konusundaki “tutarlılığı” nedeniyle ise geleneksel devlet söylemi içerisindeki bir devamlılık durumunun işareti olarak değerlendirilebilir (1999: 159–160).

Bölgesel geri kalmışlık söylemi ilk olarak popülist sağ bir söylem içerisinde hayat bulur. Söylemin “ortanın solu”nun içerisinde yer bulmasıyla da “ortanın solu”nun ve popülist sağın bu meseleye ilişkin kullandıkları dil arasında önemli bir fark göze çarpar: 1950'lerde Kürt sorununun devlet söyleminde “bölgesel geri kalmışlık meselesi” olarak yeniden kurulmasına atıfla Demirel'in başbakanlığındaki sağ hükümetler sorunu tarif etmek için “geri kalmış bölge” kavramını kullanırken, II.

Ecevit hükümeti “ihmal edilmiş bölge” kavramını kullanır. 1980’lerin Özal hükümetleri ise, cumhuriyet hükümetlerinin siyasi sorumluluğunu tümüyle inkâr edecek bir kavramı, “kalkınmada öncelikli yöreler” kavramını tercih eder (1999: 162 dipnot).

Kürt sorununun ekonomik bir sorun olduğu inancı Fırat ve Dicle nehirleri üzerinde barajlar kompleksi öngören Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) ile yerleşikleşir. Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) bünyesinde 1971 yılında kurulmuş olan Kalkınmada Öncelikli Yöreler Başkanlığı (KÖYB) çeşitli sosyo-ekonomik ölçütlere göre içinde Doğu illerinin ağırlıklı yer aldığı, Türkiye’nin en geri kalmış 28 ilini tespit ederek, bunların planlı kalkınma projeleri kapsamında ele alınmalarını projelere bağlar.

Bu anlamda *Zaman* gazetesinin 5 Ekim 2007 tarihli 10. sayfasında yer alan “GAP’a özel teşvik yolda” başlıklı, GAP’ın sadece ekonomik değil, sosyal, siyasi ve kültürel değişimlerin uygulanabileceği kritik projelerden biri olduğu dile getiren haber, GAP’a yüklenen anlamları somutlar niteliktedir. Benzer biçimde *Zaman* gazetesinin 19 Ekim 2007 tarihli baş sayfasında yer alan “Güneydoğu’ya yatırım seferberliği” başlıklı haberde “Bugüne kadar terörle mücadeleyi sadece askeri tedbirlerle yürüten Türkiye, şimdi yeni bir strateji geliştiriyor” ifadesi yer alır. Bu terörle mücadele stratejisinin Güneydoğu ekonomisini canlandırmak için geliştirildiği belirtilir. “Bu çerçevede atılacak ilk iki adım somutlaştı: Güneydoğu Anadolu Projesi’ni hızla tamamlamak ve bölgeyi cazibe merkezi haline getirmek” ifadesini kullanan bir anlamda da eskiyi yeni gibi sunan bu haberin yan tarafında

çerçeve içinde cazip yatırım alanları, Adıyaman, Batman, Diyarbakır, Mardin, Siirt, Şırnak, Şanlıurfa illeri sıralanır.

Hürriyet gazetesinin 22 Ekim 2007 tarihli 31. sayfasında yer alan haberin başlığı ise “OHAL olağanüstü kalkınma bölgesi olsun, terör bitsin” şeklindedir. Burada “Ohal bölgesi” ifadesi bölgeye ilişkin farklı bir tanım olarak dikkat çeker. Haberin içeriğinde TOBB Hazır Giyim Meclisi Başkanı’nın Olağanüstü Hâl (OHAL) kapsamında bulunmuş 11 ilin Olağanüstü Kalkınma Bölgesi olarak ilan edilmesi, bölgeye bölgeden sorumlu bir bakan atanması önerisi belirtilir. “Terör sorununun çözümüne ekonomik ve siyasal destek böylece sağlanabilir. Her şeyi silahlı kuvvetlerden beklemekle, aydınların yaptığı ideolojik açıklamalarla sorun çözülüyor” ifadesi aktarılır. Aktarılan bu ifadede askeri çözümü baki, olmazsa olmaz kılma, ekonomik çözümü askeri çözüme destek olarak sunma durumu göze çarpar. Olağanüstü kalkınma programının ardından, eğitim programı uygulanması gerektiğini de vurguladığı belirtilir. Güneydoğu’daki feodal yapının insanları ezdiğine dikkat çeken başkanın “Kır çiçekleri ya büyük şehirlerde varoşları dolduruyor, itilip kakılıyor ya da birileri alıp onları dağa götürüyor. Çünkü karınları aç” ifadesine yer verilir. Türkiye’nin işlemeyen teşvik politikası için sektörel kümelenme ve bölgesel kalkınma sağlayan bir teşvik modeli önerdiği ve kümelenme modelini benimsediği için teşvik alan diğer şehirlere ciddi fark atan Adıyaman’da iş, aş sağlandığı için terör de olmadığı, hatta görücü usulünün aşıldığı, yaşadıkları sosyal ortamda eş bulduklarını belirttiği ifade edilir. Bu ifadeler terör sorununun yanı sıra genel anlamda bir sosyal sorunun, düzeltilmesi gereken bir yanlışın olduğuna dair algıyı, inancı da gözler önüne serer.

Hürriyet gazetesinin 23 Ekim 2007 tarihli 10. sayfasında yer alan “Hakkâri, terörü tarımla yenecek” başlıklı haberde de “Hakkâri Marka Ürünleri Fuarı” kapsamında düzenlenen bir panelde Hakkâri’nin büyük bir tarımsal potansiyeli bulunduğunu söyleyen Hakkâri valisinin dünyada terörün bir sektör haline geldiğini belirttiği, “terör sektörü az gelişmiş ülkelerin, mazlum ve mağdur ülkelerin daha fazla gelişmesini, eğitim düzeyinin yükselmesini istemiyor. Çünkü eğitimsizlikten, geri kalmışlıktan besleniyor. Üretimin olduğu yerde adalet vardır, olgunluk vardır, uzlaşma vardır” sözlerine yer verilir. Bir önceki haberde değindiğimiz gibi bu haberde de terör sorununun çözümü için “Doğu”ya iktisadi yatırım önceliği tanıma gündeme gelirken, bunun yanı sıra eğitimsizlik, geri kalmışlık durumuna işaret edilmek suretiyle genel anlamda “Doğu”nun sorunlu oluşuna dikkat çekilir.

2.1.4. Toplumsal/Kültürel Söylem Yüzeyi

Hegemonik söylemin Kürt sorununu gelenekle, aşiret ve şeyhlik düzeniyle ilişkili olarak ele aldığından ve bu durumun Yeğen (1999: 25) tarafından, Kürtlüğün kurulduğu uzama göndermede bulunulması olarak yorumlandığından bahsetmiştik. Fakat günümüzde geleneğin, aşiret, şeyhlik düzeninin Kürtlüğün kurulduğu uzama göndermede bulunma durumunun geçerliliğinin sorgulanma gerekliliği doğmuş olmasına rağmen sorunu gelenekle, feodal düzenle ve bu düzenin getirdiği yaşam biçimiyle, çağdaş yaşama ayak diremeyle, eğitimsizlikle ilişkili olarak algılama ve açıklamada anakronik bir ısrarın söz konusu olduğu söylenebilir.

Zaman gazetesinin 18 Kasım 2007 tarihli 4. sayfasında yer alan “Doğu’daki eğitim seferberliği terör örgütünün planlarını bozdu” başlıklı haberde “Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) öncülüğünde Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde yoğunlaşan okullaşma kampanyaları, PKK’nın ‘gençleri dağa çekme’ planlarını bozdu” ifadesi kullanılır. Milli Eğitim Bakanlığı’nın öncülük ettiği “Haydi Kızlar Okula Kampanyası” kapsamında kız çocuklarının eğitime kazandırıldığı, yüksek öğretimde de üniversitelerin açılmasıyla önemli bir atılım gerçekleştirildiği belirtilir. “Eğitim atağı ile bugüne kadar ‘eğitimsizlik’ avantajını kullanarak gençleri kandıran terör örgütünün işleri bozuldu” denilerek Doğu ve Güneydoğu’da eğitim imkânlarının artmasıyla doğru orantılı olarak PKK’ya katılımın azalmasının terör örgütünün elebaşlarını kaygılandırıldığı ifade edilir. Bu ifadelerden hareketle haberde sorunun eğitimsizlikten kaynaklandığı, eğitim atağı ile, kız çocuklarının eğitime kazandırılması ile sorunun çözüme kavuşacağı anlayışının hâkim olduğunu söyleyebiliriz.

Zaman gazetesinin 8 Ekim 2007 tarihli 6. sayfasında yer alan “Terör yüzünden okuyamayan gence ilköğretimi bitiremeden celp geldi” başlıklı haberde ise 1990–2000 yıllarında Doğu ve Güneydoğu’da terör olaylarının köy okullarının kapanmasına sebep olup eğitime darbe vurduğu ve aradan yıllar geçtikten sonra okulların tekrar açıldığı, eğitime ara veren gençlerin tekrar okula kaydolduğu, yaşları ilerleyen öğrencilerin askere çağrılmasıyla eğitimlerinin tehlikeye girdiği belirtilir. Terörün nedeni olarak gündeme gelen eğitimsizliğin, terörün sonucu olarak sunulduğu, terörün eğitim sorununa yol açtığının belirtildiği bu haberde, hem sebebin hem sonucun yükünün omuzlardan atıldığını görürüz.

Cumhuriyet gazetesinin 9 Kasım 2007 tarihli 15. sayfasında yer alan “ ‘Söyleyin Anama Ağlamasın!’ ” başlıklı haberde ise Mehmet Faraç’ın “törenin gerisindeki ataerkil aşiret düzenini” sorgulayan “Söyleyin Anama Ağlamasın”ın da “töre ve namus cinayetlerine, bu vahşete bu kez anaların gözünden” bakıldığı belirtilir. “Yazar analizleriyle namus ve töre cinayetlerinin “inanç, gelenek, güç” zincirinin halkalarından beslendiğini gösteriyor. Din, ahlak kurallarını ortaya çıkarıyor, gelenekler, ahlakla şekilleniyor. Töre ise aşiretçilikle ayakta duruyor. Gücün kimde olduğunu sormak bile abes! Elbet erkeklerde! Aşiretlerde de öyle, Meclis’te de! Çözüm aranan sorunun merkezinde ataerkil erkek egemen bir yapının kuralları ve dayatmaları işliyor!” ifadesinde töre ve namus cinayeti ayrımının yapılmasına karşın, sorunun genel anlamda töre cinayeti olarak algılandığı görülür. Meclis’te bu vahşetin nedenleri ve önlem belirlenmesi için 2005’te kurulan komisyonun çoğunluğunun erkeklerden oluşmasına yazarın “çünkü Doğu kadını törelerin kısılcına alan feodalitenin önderleri ve temsilcileri Meclis’tedir ve komisyonu onlar belirlemiştir” şeklindeki açıklaması ve o dönemde “Doğu’daki” 108 milletvekilinin yüzde 70’inin aşiret mensubu oluşunun koyu ile yazılarak belirtilmesi de sorunun sadece Doğu’da yaşanan bir sorun olarak ele alındığını yansıtır. Bu kavrayıştan hareketle, yazara göre baskı unsurunun yalnızca aşiret örgütlenmesi olmadığı, siyasal gücün arkasında da feodal ilişkiler olduğu, komisyonun çalışmalarını tamamlayıp rapor yazma aşamasına geldiğinde iktidar milletvekillerinin siyasi rant uğruna gerçek faili gizlemeye çalıştığı ifade edilir.

Yazarın “cehaletin, geri kalmışlığın, yoksulluğun, bağınazlığın” törenin ve feodal ilişkilerin bereketli toprağı olduğu ifadesine ve geri kalmışlığın ve terör olaylarının devlet ve hükümetlerin geçmiş 50 yılda uyguladığı ihmallerin sonucu olduğu ve bu ihmalin günümüzde de hem törede hem terörde intikamını aldığı ifadesine yer verilir. Burada törenin ve feodal ilişkilerin sebebi olan geri kalmışlıkla terör olaylarının bir arada ele alındığı ve her ikisinin sebebinin devlet ve hükümetlerin “ihmalleri” şeklinde açıklandığı görülür. İhmal ile kast edilen ise medenileşmenin götürülmemesidir ve buradan hareketle de her iki sorunun da günümüzde aldığı biçim “intikam” gibi gayri medeni kabul edilen bir biçimle açıklanır. Yazarın “Töre ve namus cinayetlerinde kızların dilinden düşmeyen “Söyleyin anama ağlamasın” sözlerini hiç kuşkusuz çatışmalarda ölen her çocuk en az bir kez içinden geçirmiş, söylemeye fırsat bulmuş ya da bulamamıştır...”²⁵ sözlerine yer verilmek suretiyle de töre ve terör birlikte ele alınarak, geri kalmışlığın temel göstergelerinden biri olarak kadın sorunu Kürt sorununun bir parçası olarak tanımlanır. Bu durum Kürt sorununun eski ile mücadele ögesi üzerinden kurgulanmasına olanak tanır.

²⁵ Haberin ilk paragrafında yer alan şu ifadeleri ise konumuz dışına çıkma kaygısıyla yorumsuz aktarıyoruz: “Suçu, kabahati yoktur. Evden kaçmamıştır, sevdiğine varmamıştır, kimsenin hakkını yememiştir, kimsenin malını çalmamıştır, kimseye kahrpelik, saygısızlık, terbiyesizlik etmemiştir. Ezilmiştir, horlanmıştır, çocuk yaşındayken ya da hemen sonra görmediği, bilmediği, sevmediği bir erkeğe verilmiştir. Belki berdel, belki satılmış, belki değiş tokuş ama mutlak bir “mal” olarak verilmiştir... Sonra günün birinde, değil isyan etmek, “Ama neden” diye soracak, sorgulayacak olsa vurulur, boğulur, kafası taşla ezilir, kafasına namlu dayanır, nehre atılır, bir ipin ucunda sallandırılır, intihara zorlanır... Suçu, kabahati olsa olsa kadın olmaktır, kız çocuğu olmaktır... Ondan geriye, son söz olarak, “Söyleyin anama, ağlamasın!” sözleri kalır”.

Cumhuriyet gazetesinin 19 Kasım 2007 tarihli 15. sayfasında yer alan “Feodaliteden ‘törerizm’e” başlıklı haberde de “Söyleyin Anama Ağlamasın” kitabında feodalite ve gericilikten kaynaklanan ve töre cinayetlerine yol açan mekanizmanın “törerizm” olarak nitelendiği belirtilir. “Terörizm’e yaptığı gönderme ile “törerizm” nitelemesi bir önceki habere ilişkin yaptığımız değerlendirmeyi tekrar ettirici niteliktedir. Ayrıca “Doğu” kelimesinin, bu çalışmada öne sürüldüğü şekildeki kullanımlarıyla dikkati çeken “Kitapta töre cinayetlerinin ardındaki gerekçeler derinlemesine sorgulanıyor. Doğu kadını baskı altında tutan töre olgusuyla ilgili bütün sorulara yanıt veriliyor” ifadesi yer alır. Yazarın “Töre Kısıcında Kadın” kitabıyla Doğu kadınının sorunlarını ülke gündemine taşıdığı fakat son bir kaç yıldır bu konunun popüler kültür malzemesi olmasıyla “Doğu Yakasında Yeni Bir Şey Yok” kitabı ile bu otantizmin ve duygu sömürsünün bölgedeki sorununun çözümüne hiçbir katkı sağlamadığını gözler önüne serdiği ve bu kitapta törenin bir başka boyutu olan kan davalarını anlattığı, terörizm gerçeğini Güneydoğu’da PKK ve Hizbullah’tan sonra üçüncü bir bela olarak nitelediği belirtilir.

2.2. Çerçevenin Dışında Bırakılan

Çerçeve çizmek bazı şeyleri dışarıda bırakmaktır. Doğululuk çerçevesi de Kürt sorununun etno-politik mahiyet arz eden bir toplumsal sorun olduğunu dışlamak suretiyle Kürt sorununun etno-politik mahiyet arz eden bir toplumsal sorun olduğunun üzerini örter. Homojenleşmiş bir siyasi cemaati öngören ulus-devletin kuruluş sürecinde, siyasal modernleşmeyle beraber Osmanlı çatı kimliğinin, etnik

kimlik olan Türk kimliği ile iç içe geçmesiyle şekillenen millet kavramının Müslüman toplulukları Türk kimliğine dâhil etmesi durumu, halkçılık ilkesiyle toplumu sınıfsız, imtiyazsız, kaynaşmış bir kitle, çıkarları çelişmeyen bir bütün olarak ele alan, toplumun türdeş hale getirilmesini amaçlayan tek-parti rejimi ve etnik topluluklara dair sorunları dış kaynaklı telkinler olarak yorumlama geleneği bu dışlamada payı olan etmenlerdir.

Bununla beraber, Müslüman toplulukların Türk kimliğine dâhil edilmesi durumunun, 12 Eylül 1980 askeri darbesi sonrasında karşıtlıkları ve bölünmüşlükleri giderme açısından uygulanabilir en güçlü ideolojik ve siyasal proje olarak ortaya çıkan ve toplumsal alanda belirli bir güç kazanarak hegemonikleşmeye yönelen, yarı-resmi bir ideoloji olan Türk-İslam sentezi ile kuvvetlendirilmesiyle karşılaşılır. 1970 yılında kurulan Aydınlar Ocağı tarafından oluşturulan Türk-İslam sentezi doktrininin Bora'nın ve Can'ın (1999: 176) belirttiği gibi, resmi ideolojiye eklemelenmesi ve bu ideolojinin asli gözeticisi olan ordu nezdinde kabul görmesi bakımından çarpıcı bir olay, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu tarafından resmi kültür politikasının çerçevesini çizmek için önerilmiş olmasıdır. Türk Dil Kurumu ve Türk Tarih Kurumu'nun yerine kurulan Yüksek Kurum, Haziran 1986'da hazırladığı "Kültür unsurlarının ve Kültür Politikalarının Tespitinde Uygulanacak Yöntem, Görev ve Sorumluluklar" başlıklı raporda, Atatürkçülüğü "Türk-İslam sentez kültürünü Batı kültürü ile yeni bir senteze yöneltme hareketi" olarak tanımlar. Dinin, milleti bütünleştirici bir unsur olduğu kaydedilir.

Türk-İslam sentezinin bütün iddiası, iki temel ögesi, Türkçülük ve İslamcılık arasındaki uyum ve birleşme ve kısmen Batı karşıtlığıdır. Bu kısmen Batı karşıtlığı ulus-devletin kuruluş süreciyle olan benzerliğine zıt bir kırılmaya, farka işaret eder. Aydınlar Ocağı, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü -1961’de kurulur- ve aylık yayın organı *Türk Kültürü*, *Türkiye* gazetesi bu ideolojinin en önemli taşıyıcılarıdır. Türk-İslam sentezi ideolojisi, Türki cumhuriyetlerin bağımsızlık kazanmasının verdiği özgüvenin etkisiyle, tarih tezlerinin devamı niteliği arz eder. *Türk Kültürü* dergisi de Kürtlerin Türklüğünü kanıtlamak, işin içindeki yabancı parmağını ortaya çıkarmak çabasına girişir.

Bruinessen’in belirttiği üzere, silahlı kuvvetler, 1980’de yönetime el koyduklarında, Kemalist devleti tehdit eden üç tehlike görür: Komünizm, Kürt ayrılıkçılığı ve İslami Radikalizm. Bu durumda daha önce yasaklanmış olan ılımlı İslamcı faaliyetleri yasallaştırmak ve hatta desteklemek, ilk iki tehlikeye karşı savaşmada ve üçüncüsünün radikalleşmesini önlemede en etkili bir yol olarak görünür (Bruinessen, 2005: 46). Askeri yönetim, dini toplumun birliğini, bütünlüğünü sağlamaya dönük bir motif olarak değerlendiren yaklaşımı benimser. İslam, Anayasanın 136. maddesinde de belirtildiği gibi “milletçe dayanışma ve bütünleşme misyonu”na hizmet edecek bir etmen olarak resmi ideolojiye transfer edilir. Darbenin Generali Kenan Evren’in Kemalist ilkeleri ve Kuran ayetlerini beraber andığı itaati, düzeni, birlikteliği vurgulayan demeçleri de bu bağlamda anlam kazanır. PKK’nin panzehiri olarak Hizbullah’ın devletin hoşgörüsüne mazhar oluşunun da en radikal tutum ve uygulamalarından biri olarak kendini gösterdiği bu dönem, Kemalizm yerine Atatürkçü düşüncenin kullanılışıyla, ideolojiden çok

kurucunun kişiliğine gönderme yapan 1980 darbesinin neo-Kemalizmi'nin 28 Şubat (1997) sürecinde İslamcılığa tepkisiyle düşüşe geçer.

İnsan hakları ve demokratik özgürlükler alanında ciddi ihlallerin yaşandığı 1980 darbesinden sonra, Kürt kimliğinin ifade biçimlerini baskı altına alma yoğunlaşır. Zaten var olan, Kürt dili üzerindeki baskılar şiddetlenerek devam eder. 1982 Anayasası'nın 42. maddesi, milletler arası anlaşma hükümleri saklı kalmak üzere, eğitim kurumlarında Türk vatandaşlarına Türkçeden başka bir dilin anadil olarak öğretilmesini yasaklar. 1983 yılında çıkarılan ve 1991 yılında kaldırılan 2932 sayılı yasanın maddesi “Türk devleti tarafından tanınmış bulunan devletlerin (*Irak'ın kuzeyinde olası bir Kürdistan ustalıkla bertaraf edilir*) birinci resmi dilleri dışındaki herhangi bir dille düşüncelerin açıklanması (*gözden kaçırmamamız gereken bir nokta: Irak'ın ikinci resmi dili Kürtçedir*), yayılması ve yayınlanmasını” yasaklar. Türkçeyi kamusal yaşamda kullanılabilecek tek dil olarak gören hükümlere başka yasalarda da rastlanır. Terörle Mücadele Kanunu, Polis Vazife ve Salahiyetleri Kanunu, Türkiye Radyo ve Televizyon Kanunu, Dernekler Kanunu, Siyasi Partiler Kanunu gibi önemli yasalarda “etnik ve dilsel farklılıklara dayanan azınlıkların var olduğunu ileri sürmek yoluyla azınlık yaratmak” şiddetle cezalandırılır.

Bu bağlamda Kürt sorununun etno-politik mahiyet arz eden bir toplumsal sorun olduğunu dışlama durumuna örnek olabilecek *Zaman* gazetesinin 3 Ekim 2007 tarihli 5. sayfasında yer alan “Cep numaramı gazetede yayınlattım arayan hiç kimse terörden bahsetmedi” başlıklı haberde “Şırnak'ın Beytüşşebap ilçesindeki terör saldırısı bölgede yaşanan şiddeti yeniden birinci gündem maddesi haline getirdi.

Yıllardır şiddetin ağır yükünü taşıyan halk, terörün adını bile anmamakta kararlı gözüküyor” ifadesi yer alır. Diyarbakır valisinin “Burada gündeme gelen terörün halkla bir bağı yok” ifadesine ve valinin cep numarasını gazetelerde yayınlattığı ve arayanların terörden bahsetmediğine, milletin ihtiyacının başka olduğu ifadelerine yer verilir. Valinin temel ihtiyacın eğitim olduğuna dikkat çektiği ve başta eğitim, sağlık, kültür, ekonomi ve diğer tüm altyapı hizmetlerini öncelikli gündem olarak belirlediklerini ifade ettiği belirtilir. “Halkın içindeyim, dolaşıyorum. Asayiş konusunda tedbir talebi var. Beni arayan vatandaş Diyarbakırspor’un durumundan bahsediyor. Kendi çocuğunun eğitiminden bahsediyor. Artık terörle gündeme gelmeme konusunda hem yönetici olarak bizler hem de halkımız kararlı” dediği ve son olarak da valinin Kürt konferansının Diyarbakır’da yapılmasına konuşulan şeylerin vatandaşın gündeminde olmaması sebebiyle tepki gösterdiği belirtilir.

Doğruluk çerçevesinin işleyişinin ayan beyan olduğu bu haberde terör ve ona karşı birlik içinde olan “bölge halkı” ve devlet kutuplaşması söz konusu olduğu gibi “bölge, bölge halkı” gibi ifadelerin kullanımından ve Diyarbakır valisinin Kürt konferansına gösterdiği tepkiden de çıkarabileceğimiz üzere sorunun asla bir Kürt sorunu olmadığına dair güçlü bir beyan söz konusudur. Cep numarasını kriter alan Diyarbakır valisinin görüşlerine yer verilen bu haberde, seçimle işbaşına gelen belediye başkanı yerine atanan valinin görüşlerine yer verilmesi de dikkat çekici bir husustur.

Hürriyet gazetesinin 26 Ekim 2007 tarihli baş sayfasında ise “30 cesetle inlerine döndüler” manşetinde baloncuk içinde “Hainler tokadı yedi” ifadesi

kullanılır. Bölgeye mühimmat taşıyan askeri konvoyların ve kırsal alanda eli tetikte askerlerin fotoğraflarının yer aldığı haberde dünkü haberin Genelkurmayca açıklanan ayrıntılarına yer verilir ki bu da askeri soruna askeri çözüm düsturuna uygun bir durumdur.

Bu gazetenin 20. sayfasında yer alan “Mehmetçiğe sıcacık destek” haberi bir askere çay ikram eden yöre halkının ve askeri kamyonun geçişi sırasında selam duran üç erkek çocuğun, geleceğin askerlerinin fotoğrafı eşliğinde verilir. Şırnak’ta operasyona giden ve yol güvenlik kontrolü yapan askerlerin, sınırın sıfır noktasındaki görev yerlerine giden askeri araçların köylerdeki çocukların ilgi odağı olduğu belirtilir, “Zaman zaman askerlerin bisküvi ve çikolata vererek yanlarından geçtiği çocuklarda Mehmetçiğe asker selamı veriyor” ifadesi kullanır. Çocukların göreve giden askerlerle ekmeğini paylaştığı, çevredeki evlerden demli çayların evin gençleriyle askerlere yollandığı bununda mehmetçiğe moral olduğu belirtilir. 21. sayfada yani hemen yan sayfada “Günün pankartı” başlıklı haberde Türk bayraklarının ve “Türk-Kürt Birane” yazılı bir dövizin dikkati çektiği bir fotoğraf yer alır. Dağlıca’daki saldırıya duyulan öfkenin 5. gününde de sürdüğü Van, İzmit, Konya, Malatya, Bodrum ve Şanlıurfa’nın Birecik ilçesinde onbinlerce vatandaşın PKK’yı lanetlediği belirtilir. Van’daki gösteride Kürtçe “Türk-Kürt birane (kardeştir)” yazılı pankartın dikkat çektiği belirtilir.

Cumhuriyet gazetesinin 30 Ekim 2007 tarihli 7. sayfasında yer alan “Tüm Türkiye kenetlendi” başlıklı haberde de benzer bir duruma rastlanır. Cumhuriyet’in 84. yıldönümü kutlamalarına terörün lanetlenmesinin damga vurduğunun belirtildiği,

Türkiye'nin her yerindeki kutlamalara ilişkin bilginin verildiği haberde Diyarbakır'da kitlenin terörü lanetlemesine komutanların alkışlarıyla destek vermesine, Van'daki törende de öğrencilerin sık sık terörü lanetleyen sloganlar atmasına ve Hakkâri, Ağrı, Gaziantep, Şanlıurfa'daki kutlamalara yer verilir. Birlik, beraberlik, kardeşlik vurgusu ile sorunu, Kürt sorunu olarak görme reddedilirken; tamlık, bütünlük, homojenlik durumu sağlanmaya çalışılır.

Zaman gazetesinin 21 Aralık 2007 tarihli baş sayfasında “Doğu’da kardeşlik tablosu” başlıklı haber “Doğu”dan dört fotoğraf eşliğinde verilir: bunlardan ilki çocukların ve yardım alan-veren erkeklerin bulunduğu bir odanın içinde samimi bir ortamı yansıtan, kardeşlik -tabî ki erkek kardeşlik- vurgusu yapan bir fotoğraftır. İkincisi, hasta ve yaşlı bir kadının başucunda yardıma koşanların bulunduğu bir fotoğraftır ve yardım edilenin Doğu, edenin ise Batı olmasından hareketle hasta ve yaşlı, yardıma muhtaç kadının Doğu’yu temsil ettiği söylenebilir. Buna benzer olarak üçüncü fotoğrafta da yaşlı bir kadına, Doğu’ya yardım uzatan iki genç erkek, yani Batı yer alır. Dördüncü fotoğrafta da çocuklu bir kadına yardımı uzatan erkek yer alır ki bu fotoğraflarda yardım alanın hep kadın, verenin ise hep erkek olması yardıma muhtaç Doğu’nun kadına, kudretli, muktedir Batı’nın erkeğe tekabüliyetini örnekler.

Haberin devamının yer aldığı sayfa 5’te “Bu kardeşliği kimse bozamaz” başlığı altında Kimse Yok mu Derneği gönüllüsü olarak kurbanlarını Doğu ve Güneydoğu’da kesen hayırseverlerin en az bir geceyi bölgede geçirdiği, misafirlerini otellerde bırakmayan yöre halkının onları evinde ağırladıkları, misafirperverlikten etkilenen iş adamlarının bundan sonraki bayramları da bölge de geçirmek

istediklerini dile getirişleri yer alır. Burada Doğu'nun "misafirperver" şeklinde, Doğu'ya atfedilegeldiği gibi, iyi bir temsilinin mevcudiyeti göze çarpar. Misafirlerin talebi üzerine yere serilen kahvaltıda çaylar yudumlanırken evsahipliği yapan bir Diyarbakırlı'nın hem kendini hem de Diyarbakır'ı anlatmaya başladığı ifade edilir ve bu evsahibinin dedelerinin birinin Çanakkale'de bir diğerinin Galiçya'da ötekisinin ise Yemen'de şehit düştüğünü, yanında işçi olarak çalışan bir kimsenin ailesinin yoksulluğunu anlattığı belirtilir ve sonra doğu ile batı insanların kardeş olduğunu, bazı odakların bölgedeki çocukları kandırıp dağa çıkardığını ifade etmesi verilir. Burada misafirlerin yer sofrasında yeme talebiyle ötekinin yaşam biçimini hor görmediği vurgulanır,²⁶ karşı tarafın ise tarih birliğine dikkat çeken ifadeleriyle Doğu ve Batı insanların kardeşliği vurgulanır. Bu kardeşlik vurgusunu bazı odakların kardeşliği bozma çabasına yönelik ifadenin izlemesi ise Doğu ile Batı'nın, Kürt ve Türk'e işaret edişini örnekler. Bugüne kadar sadece birinci derece akrabalarının evinde misafir olduğunu ifade eden misafir işadamının artık birinci derece akraba gibi yakın olduklarını, Diyarbakırlılara çocuklarına sahip çıkma sözü verdiği ifade edilir. Haber, kahvaltıdan sonra terasa çıkılıp beyaz güvercinlere yem verildiği "Barış, dostluk ve kardeşliğin sembolü güvercinler gerçek dost ve kardeşlerin elinden yem yiyor" ifadesi ile son bulur. Burada kardeşliğin bir eşitlik ilişkisi olmadığı, yardıma muhtaç Doğu karşısında, üstün bir Batı olmasıyla statü farkı içeren bir ilişki olduğu göze çarpar.

²⁶ Burada Doğu'nun otantik mekân olarak tahayyül edildiği de gözden kaçırılmaması gereken bir başka noktadır. Benzer şekilde Zaman gazetesinin 22 Aralık 2007 tarihli 5. sayfasında yer alan "Bir dahaki bayramda yine Doğu'dayız" başlıklı haberde kullanılan fotoğrafta, uzunca ve zengin yer sofrasının etrafında bir araya gelen erkekleri görürüz.

Zaman gazetesinin 29 Ekim 2007 tarihli 20. sayfasında yer alan “Soruna çözüm bulunsun, çocuklarımız ölmesin” başlıklı haberde ise oğlu askerde olan aileler ile çocukları PKK’ya katılan ailelerin söyleminin paralellik gösterdiği, her ikisinin de barış istediği ama Batı illerinde, Karadeniz’de, İç Anadolu’da “hatta” bazı Doğu illerinde baskın olarak dile getirilen, sokaklarda dillendirilen taleplerin Diyarbakır’da sessizlik ve içe kapanmışlıkla kendini gösterdiği belirtilir. Burada tarafların barış istemi ile kastettiklerinin arasında olası bir farka değinilmeden taraflardan birinin barış isteminden çıkarılan anlam egemen kılınır ve buradan hareketle Diyarbakır’daki sessizlik, içe kapanma olarak algılanıp, açıklanarak ortaya çıkan tezat aşılmaya çalışılır.

Diyarbakır’da hem halkın hem de sivil toplum örgütlerinin şikâyetinin ise medya üzerine olduğunun belirtilmesinden sonra “Türkiye’nin batısına göre haber yapılması, olaya kimsenin bölge halkı gözüyle bakmak istememesi eleştiriliyor” ifadesinin yer alması, haberin girişinde “Batı”nın ve “Doğu”nun kullanımların coğrafi niteliğinin baskın olmasına karşın bu coğrafi anlamı aşan bir anlamın bu kavramlara her daim içkin olduğunu gösterir. Coğrafi anlamı aşan bu anlam da Batı ile Doğu arasındaki kırılmaya işaret eder. Nitekim Batıya göre haber yapılmasının, olaylara “bölge halkı”nın gözüyle bakılmak istenmemesinin eleştirilmesi bu kırılmayı ve bunun beraberinde getirdiği bakış açısı farklılığını örnekler.

Bu haberin hemen altında yer alan “Şehit analarını en iyi biz anlarız” başlıklı haberde oğlu PKK’ya katılan bir annenin “Türk annelerinin de haykırması gerekiyor bu acılar dinsin diye” dediği belirtilir. “Türk anneleri” ifadesinden yaşanan sorunun

Türkler ve Kürtler arasında bir sorun olduğu ve PKK'nın Kürt tarafını temsil ettiği anlamının çıkarılması bir yana, aktarılan bu ifade, tarafların barış istemi ile kastettiklerinin farklı olduğunu örneklemesi açısından önem taşır. Bu farktan doğan bir tutarsızlık da göze çarpar; bir önceki haberde faal olan Batıya karşın bu haberde aktarılan ifadeye göre sessiz kalan Batı'dır.

Benzer biçimde *Cumhuriyet* gazetesinin 23 Ekim 2007 tarihli 8. sayfasında yer alan “Teröristlerin tuzağı” başlıklı haberdeki “Dağlıca bölgesinde 12 askerin şehit edilmesi batı kentlerinde infiale yol açarken, Güneydoğu'da hâkim olan endişeyi de doruğa çıkarıyor. Bölge insanının terörden kaynaklanan yılgınlığı artıyor, çaresizlik ancak suskunlukla dışa vuruluyor” ifadesinde Batı kentlerindeki infialin, Doğu kentlerindeki endişeye karşılık olduğunun, suskunluğunda çaresizlik ve yılgınlıktan kaynaklandığının belirtilmesi suretiyle Doğu edilgin kılınarak Doğu ile Batı arasındaki fark reddedilir. PKK'nın, iki peşmerge liderin siyasi çözüm çağrısına sarıldığı ve “Kuzey Irak'taki kukla devlet ile DTP arasında çıkış bulmaya” çalıştığı, onların muhatap kabul edilmesini istediği, Dağlıca'daki saldırı sonrasında 8 askerin kaçırılmasının amacının hava operasyonlarından etkilenmemek, siyasi çıkarlarında baskı unsuru olarak kullanmak olduğu, bu durumun aslında örgütün nasıl bir çaresizlik içinde olduğunu gösterdiği, aynı zamanda “uluslararası kamuoyuna bölgede bir savaş olduğu izlenimi de” verilmeye çalışıldığı ve örgütün 200'den fazla militanla saldırı gerçekleştirerek güçlü ve organize olduğunu vurgulamaya çalıştığı belirtilerek sorun terör düzleminde ele alınır. Haberin ay-yıldız motifinin işlendiği bir dağ yüzeyinin önünden geçen askeri sevkıyatın fotoğrafıyla birlikte verilmesi de sorunu terör düzleminde ele alarak farkı silme çabasını özetler niteliktedir.

Fakat toplumsal hafızamıza kazınan bazı açıklamalar süreç içinde Kürt realitesinin belirli aralıklarla tanındığını gösterir: Aralık 1991’de dönemin başbakan yardımcısı Erdal İnönü, Kürt vatandaşlarının kültürel kimliğinin tanınması çağrısında bulunur. Mart 1992’de, dönemin DYP-SHP koalisyonu başbakanı Süleyman Demirel, Türkiye’de bir Kürt realitesini tanıdığını açıkça ilan eder. Kürt sorununun en iyi çözümünün Kürtleri ülkenin Batı kesimlerine göçe teşvik olduğunu savunan dönemin Cumhurbaşkanı Turgut Özal, Nisan 1992’de Kürtçe radyo-televizyon programları yapılmasını, Kürtçenin okullarda ikinci dil olarak öğretilmesini önerir. Nisan 1993’teki SHP Kongresinde, Kürtçe eğitim, Kürtçe radyo-televizyon, Kürt kökenli vatandaşların ifade özgürlüğü hakkını savunan bir öncelikli hedefler listesi açıklanır. DYP genel başkanı Tansu Çiller Ekim 1993’te Bask modelini gündeme getirir fakat hemen sonra fikir değiştirir. 1994’te ise Kürtçe eğitim ve yayına yeşil ışık yakar. ANAP genel başkanı Mesut Yılmaz, Mart 1995’de, okullarda seçmeli ders olarak Kürtçe öğretimini destekler. Kürtçe yayın yapan özel televizyonların kurulmasına arka çıkar.

Çoğu zaman dönemsel çıkarlar sebebiyle yapılan bu açıklamaların, geride bırakılan toplumsal, siyasal süreçte çözüme katkı sağlayamadığı, soruna ilişkin olarak kullanılan lûgatta değişikliğin olamadığı görülür. Günümüzde de hegemonik söylemin nokta-î nazarında sorun; unutulmanın-bastırılmanın adeta kuvvetli bir geri dönüşü olan PKK’nin bir şekilde yok edilmesi ve PKK’nin yasal temsilcisi konumunda olan partilerin bir şekilde susturulması sorunu olarak kodlanmaya devam

eder. Kürt sorunu olarak adlandırılanın bir etnik kimlik hareketi olduğu kabullenilmez. Fakat hegemonik anlam ebedi değildir, karşıtını tamamen ezemez.

2.3. Çerçevenin İçinden Dışarı Uzanan Çekingen ve Öfkeli Bakış

Savaşın ivme kazandığı, başladığı yere geri dönme izlenimi verdiği süreçte zirve noktasında yer alan Dağlıca baskını ile basında, Kürt sorununun Doğululuk sorunu olarak ele alınması hususunda hem bir devamlılığın hem de bir kırılmanın olduğu göze çarpar. Dağlıca baskını var olan bir çelişkiyi üst perdeden açığa vurur.

Kürtlere karşı siyasal ve toplumsal tepkinin üst perdeden dillendirildiği mitinglerin, “Batı”da şehit cenazeleri vesilesiyle gösterilen şiddetli sivil tepkinin ve bu tepkinin süreklilik arz ediş biçimi olarak bayrak asma fiilinin gerçekleştiği, yakalarda Atatürk ve Türk bayrağı rozetlerinin taşındığı, Kemalizmin tabana yayılmasının göstergesi olarak okuyacağımız bu süreçte “çerçevenin içinden” dışarı uzanan çekingen ve öfkeli bir bakış söz konusu olur. Bu sürecin gelişiminde, 27 Nisan 2007’de Genelkurmay Başkanlığı’nca yayınlanan bildirideki “Cumhuriyetimizin kurucusu ulu önder Atatürk’ün, ‘Ne mutlu Türküm diyene!’ anlayışına karşı çıkan herkes Türkiye Cumhuriyeti’nin düşmanıdır ve öyle kalacaktır” ifadesi; 8 Haziran 2007’de yayınlanan bildiride ise “kitlesel karşı koyma refleksini gösterme”²⁷ çağrısında bulunulması sorunun baş muhatabı olarak görülen askerin bakış açısını yansıtmaları bakımından anlamlıdır.

²⁷ Bkz. <http://www.tsk.mil.tr>

Söz konusu duruma Kürt hareketinin kitleselleşmesiyle artık sorunu çerçevenin içine sığdırma zorluğunun baş göstermesinin, sorununun doğurduğu sonuçların eskiden olduğu gibi “Doğu” ile sınırlı kalmayıp büyük göç dalgalarının etkisiyle “Batı”da da her an hissedilebilir şekil alışının etkili olduğu söylenebilir. Sonrasında çerçevenin dışına taşan somut manada bazı ödünlerin verildiği çekingen ve Kürtlere yönelik sivil şiddet olaylarının yaşandığı öfkeli sürecin gelişimi de bu bakıştan hareketle anlamlandırılabilir.

Cumhuriyet gazetesinin 11 Ekim 2007 tarihli 6. sayfasında yer alan “Hedef hangi PKK?” başlıklı haberde; hükümetin terörle mücadelede Kandil’e odaklanırken sosyal gerçekleri göz ardı ettiği belirtilir. “Sınır ötesindeki örgüt yuvalarını dağıtmak PKK’nin tamamen yok olacağı anlamına gelmiyor. Terörist cenazelerine katılımlar, intifada provalarındaki tepkiler PKK’nin milis örgütlenmesinin, militan yapılanmasının çok önüne geçtiğini gösteriyor”. “TSK birliklerinin 10 yıldır yürüttüğü Toplumsal Destek Çalışmaları’nın siyasi otoritece benimsenmesi ve terörist yetiştiren bataklıkların kurutulmasının öncelik olması gerekiyor” denir. Bir yandan sorunun tamamen askeri yöntemlerle çözülemeyeceği belirtilirken bir yandan da siyasi otoritelerin TSK’ya destek vermemesi sorunun kaynağı olarak gösterilerek sosyal alanda bile çözüm odağı olarak TSK adres gösterilir.

Toplumda terörün kökünün kazınmasına yönelik beklentilerin sınır ötesi operasyona odaklandığı, sınırın dışındaki tehdidin, yurtiçindeki lojistik ve milis yapılanmasından kaynaklanan tehlikenin gerisinde kaldığı belirtilir. “PKK’ye yönelik her operasyonda çökertilen sığınaklara yüzlerce ton yaşam malzemesi ve

cephanenin kimler tarafından nasıl ve ne zaman ulaştırıldığı sorgulanmıyor”, “Sınırdan rahatlıkla geçirilen silahlar ve tonlarca patlayıcının büyük kentlere nasıl ulaştırıldığı, bomba düzenekleriyle nasıl ve nerede bir araya getirildiği, lojistik görevlilerinin uzun süre nerede barındığı da düşünülüyor” denilerek verilen toplumsal desteğe dikkat çekilir. PKK’nin liselerden, üniversitelere, mahallelerden, köylere yoğun bir milis yapılanması sürdürdüğü, Öcalan’ın İmralı’dan yaptığı çağrıların bölgede yankı bulduğu, yayın organları ve televizyonlar aracılığıyla 7’den 70’e insanlara örgütsel bilinç aşılandığı belirtilir ve “kadınlar legal ve illegal tüm eylem ve etkinliklerde öne çıkarılıyor”, “PKK gerçeği siyasal bir hak ve kurtuluş hareketi olarak ısrarla dikte ediliyor” denilerek bu durumun tabandan kaynaklanmadığı, tepeden inme olduğu da akabinde eklenir. “Türkiye’nin dört bir yanında şehit cenazeleri 3–5 bin kişilik kitlelerce toprağa verilirken, Güneydoğu’da PKK’nin çağrısıyla zaman zaman 15–40 bin arasında insan örgüt flamalarının sarıldığı tabutların peşinde zılgıt ve sloganlarla yürüyor. Köylerde, kent kırsallarında kurulan cenaze çadırlarını binlerce kişi ziyaret ediyor. Bu tabloyu, sadece Nakşi-feodal zihniyetin törensel taziyesi olarak algılamak gülünç kalıyor. Cenazelerde fatihaların ardından yaşlı kadınlarla okula gitmemiş dedeler siyasallaşmış PKK’nin ezberlettiği dersleri mırıldanıyor” denir. Doğu ile Batı, Kürt ile Türk arasında soruna bakıştaki fark, farkı inkâr etmeye yönelik gelgitler de olmasına rağmen, açıkça beyan edilir. Bu durumu “sadece” Nakşî-feodal zihniyetle açıklamanın yetersizliği belirtilerek Doğululuk çerçevesinin dışına işaret edilirken, öldürülen teröristlerin ve dağdaki militanların “yüz binlerce kişiye varan akrabalarının devlete kan davası yürüttüğü ise halen anlaşılamıyor” ifadesi ile çerçevenin dışına bakışın, içerden

uzanan bir bakış olduğu ve dışarının da içerinin bakış açısıyla değerlendirilmekten kurtulamadığı görülür.

“Tüm bunlara karşın TSK başta 300 bin insanın iş aradığı, 30 bin çocuğun sokaklarda çalıştığı Diyarbakır olmak üzere kan ve şiddetten yılmış doğu kentlerinde ‘Toplumsal Gelişime Destek Faaliyetleri’yle terörün beslenebileceği bataklıkları kurutmaya çalışıyor” ifadesi ile sorunun sebebinin kan ve şiddetten yılmış “Doğu” kentlerindeki işsizlikle ilişkili olan terör sorunu olarak ele alınmasının, çözümü için terörün beslenebileceği bataklıkları kurutma çabasındaki TSK faaliyetlerinin işaret edilmesinin ise Doğululuk erevesine dönüş anlamına geldiği söylenebilir. “Komandolar dağdaki teröristle çatışırken, tabip askerler onların belki de köylerdeki analarına babalarına ilaç dağıtıyor, camileri, okulları onarıyor, gençler terörün kucağına düşmesin diye SS hazırlık kursları düzenliyor. Askerler bunları yaparken ülkesine bağlı, sağduyulu milyonlarca Kürt kökenli yurttaşın da desteğini alıyor” diye de eklenerek sorunun Kürt sorunu değil, terör sorunu olduğu vurgulanır ve çerçevenin içine kapanma tamamlanır.

Ne var ki sayfanın hemen altında bir parkta cep telefonundan Kürtçe şarkı dinleyen birinin PKK sempatizanı olduğu gerekçesiyle bir grup tarafından linç edilmek istenmesinin haberinin “Kürtçe şarkıya linç girişimi” başlığıyla yer alışı, terör ve Kürt sözcüklerinin de birbirine eklemlenmiş olduğunu, birbirinden farklı, uzak anlamlar içermediğini gösterir. Bu durum sorunun terör sorunundan fazlası olduğuna işaret ederek, tam bir kapanmanın gerçekleşmesini engelleyen bir açık oluşturur.

Cumhuriyet gazetesinin 25 Ekim 2007 tarihli 7. sayfasında yer alan “PKK denge kaybediyor” başlıklı haberde ise Türkiye’de teröre karşı öfke sokaklara yayılırken, PKK’nin faaliyetlerinin yaşandığı Diyarbakır, Siirt, Batman, Hakkâri ve Şırnak’ta ne yazık ki suskunluk durumunun hâkim olduğu belirtilerek sebebi açıklanmasa da, bir kırılmaya işaret edilir.

Zaman gazetesinin 12 Aralık 2007 tarihli 14. sayfasında yer alan haberin başlığı olan “Devlet, Doğu’ya el uzatınca halkın gönlünü kazandı” ifadesinden, Kürt coğrafyası olarak kastedilen Doğu’nun durumunun acizlik durumu olarak, bu acizlik durumundan kaynaklanan sorunun müsebbibinin de el uzatmayanlar, yani önceki yönetimler olarak görüldüğü, sorunun çözümünün de el uzatma, gönül kırıklığı olanın gönlünü alma olarak algılandığı anlaşılır. Haberde, terörün son yıllarda canlandırılmaya çalışıldığı Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da son yıllarda artan yatırımların, Köy-Des Projesinin, eğitim yardımlarının sosyal yapıda büyük bir dönüşüme yol açtığının belirtilmesi, devletin, maddi ve manevi yatırımlarla bölge halkını kazanırken, terör örgütünün her geçen gün kan kaybettiğinin, örgütün, tehditle yardım topladığının, istediği zaman esnafa tehditle kepenk indirtebildiğinin ama artık bu gücünün olmadığına, bunda halkın örgütün gerçek yüzünü görmesinin de payı olduğunun ifade edilmesi sorunun Doğululuk çerçevesi içinde algılandığını göstermekle beraber halkın, artık geçmişte kalsa da, örgüte destek verdiğine ilişkin çerçevenin dışına çıkan ifadeler dikkat çeker. “Bölge halkı, ayrılıkçı fikirlerin kan ve gözyaşından başka bir şey getirmediğini 30 yıldır bizzat yaşayarak gördü. Terör örgütünün aslında bölgenin gelişmesini istemediğini, bundan nemalandığını anladı.

PKK'nın sosyalist, yöneticilerinin ateist olduğunun fark edilmesi de halkın desteğini çekmesinde önemli bir faktör" ifadesindeki "akıllanan halk" kavrayışı geçmişe dair olsa da çerçevenin içinden dışarı uzanan bu bakışı örnekler.

"İktidar partisi hizmetlerinin karşılığını sandıktan oylarını katlayarak aldı". "Terörle arasına mesafe koymaya yanaşmayan DTP ise iddialı olduğu seçimlerde hayal kırıklığına uğradı. Bu sonuçta daha çok ideolojik kavgalarla gündeme gelen DTP'li belediye başkanlarının halka hizmet götürmemesi de etkili oldu. Bugün bölgenin nabzını tutan herkes geçmişle kıyaslandığında büyük bir gelişmeden ve iyiye gidişten söz ediyor. Durumu gözlemleyen isimlerin başında seçmenleriyle sürekli diyalogda olan milletvekilleri geliyor. Bölge milletvekilleri, 'vatandaşın artık PKK'yla arasına kesin bir mesafe koyduğu' görüşünde. Vekillerin bir ortak kanaati de şu: 'Hiçbir Kürt ayrı bir devlet kurulmasını istemiyor.' Kürt kökenli vekiller, Başbakan Tayyip Erdoğan'ın 'Pişmanlık Yasası'nı çağrıştıran yaklaşımını da yerinde görüyor" ifadelerinden eskinin, yani sorunun etnik bir sorun olduğunun reddinin, eskiden böyleydi ama değişti şeklindeki -ki bu değişiminde eskinin öngördüğü çözümler çerçevesinde olduğu anlaşılır- yeni bir sunumunu işaret eder. Gerek sorunun algılanmasında ve açıklanmasında gerekse çözümünde içe kapanan döngüsel bir sürecin işlediği göze çarpar.

Zaman gazetesinin 30 Aralık 2007 tarihli 4. sayfasında yer alan "Kış geldi, Doğu'da kaçak elektrik kullanımı arttı" başlıklı haberde ise kışla birlikte Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde kaçak elektrik kullanımında artış yaşandığı ifade edilir. Burada art anlamlarıyla Doğu, bölünmenin failidir, suça mehilin, kötülüğün,

sütü/kanı bozukların mekânıdır. Bu kriminalize edişte ülkenin modernleşmeye direnen karanlık yüzü olarak Kürt'ün ırki geriliğine dair imalarla yüklü stereotipleştirme süreci ile tırmanan ırkçılığa kayışın işaretleri gözlenebilir.

Bölünme faili olma riski taşıyan diğer gruplar, çatışma söz konusu olmadığı sürece sis perdesi arkasında iken Kürt imgesi Türkiye'de millet, vatandaşlık sorunsallarının somutlandığı düzlemlerden biridir. Bu düzlemde Kürt sorunu Doğululuk sorunu olarak ele alınıp bütünleşme amaçlanır, talep edilirken çoğulculuğa kulaklar tıkanır.

Doğululuk çerçevesinin içinden dışarı uzanan çekingen bakışla, sorunun çözümü için kültürel alanda ve insan hakları alanında azar azar ödünler verilse de “biz beraber nasıl da güzel yaşıyorduk” pürüzsüzlüğüne sarılınarak yitip gider görülen birliğe, bütünlüğe ağıt yakılır. Verilen ödünlere sert baskılar eşlik eder. Bu da çerçevenin içinden dışarı uzanan bu çekingen bakışın aynı zamanda öfkeli bir bakış olduğunu gösterir.

SONUÇ:

Bu çalışmada ortaya konan bilgi ve bulguların ışığında, deneyimlendirilen Dağlıca baskını sürecinde Kürt sorununu algılama ve açıklamada basında ön plana çıkanın, yeğlenenin, benimsenenin; -bu çalışmada içinde yapıldığı koşulları açıklamaya çalıştığımız- Kürt sorununun Doğululuk-Batılılık karşıtlığı üzerinden anlamlandırılması; arka plana atılanın, dışlananın ise Kürt sorununun etno-politik mahiyet arz eden bir toplumsal sorun olduğunun tespiti zor değildir. Doğu ve Kürt gösterenlerinin Kürt sorunuyla bağlantılı olarak birleşmesi, iç içe geçmesi ve bu birleşmenin süreklilik arz etmesi söz konusudur.

Bu tespitlerden hareketle basının, Kürt sorununa yaklaşımında kendi dilini ve gerçekliğini kurmaktan ziyade, modernleşmenin öznesi silahlı kuvvetler başta olmak üzere, siyasi partiler, sivil toplum kuruluşları gibi öteki faillerle benzer zemin ve eğilimleri paylaştığı, iktidar ilişkilerinin, gelenekselin, yerleşik olanın etkisiyle, hegemonik söylemin oryantalist bakışını temsil ettiği söylenebilir. Yani basın Kemalist ideolojinin, ideolojik açıdan hegemonyasının üretiminde, yeniden üretiminde önemli bir ideolojik aygıt durumundadır.

İncelemeye tabi tutulan gazetelerde aynı ideolojik öğelerin, farklı söylemlerin, farklı ideolojik görüşlerin eklem yerlerini, ortak söylemsel dayanaklarını; Doğululuk çerçevesine hapsolmanın oluşturduğu ve böylece aynı ideolojik öğelerin farklı söylemler içinde eklemenebildiği görülür. Basının ideolojik ifade kalıplarını ve

açıklama tarzlarının telaffuzunu mümkün kılan dayanak, uzlaşı Kürt sorununun Doğululuk sorunu olarak algılanması, anlamlandırılması, Doğululuk çerçevesi içine hapsedilmesidir.

Anlamlandırma pratiği içinde Kürt sorununun, Doğuyla ilişkili olmaktan kaynaklı bütünleşememişlik hali olarak, Doğululuk sorunu olarak sistematik ve düzenli şekilde inşa, yeniden inşa edilmesi, sorgulanmaksızın kabul edilişi Kürt sorununun Doğululuk sorunu olarak algılanmasına, anlamlandırılmasına meşruluk sağlar. Anlamsal alanı sınırlandıran ideolojik işleyiş söz konusudur. Bu nedenle Kürt sorunu üzerine yapılan tartışma hegemonik söylemin ülküleri etrafında döner. Soruna ilişkin farklı anlamların üretilebileceği düşünülemez ve sabitlenmiş anlam, hegemonik söylemin ürettiği bilgi, genel-geçer bir ilke halini alır.

Fakat hegemonik anlam ebedi değildir, karşıtını tamamen ezemez. Mutlak bir kapanma ve sabitlik mümkün değildir. Kürt sorununun etno-politik mahiyet arz eden bir toplumsal sorun olduğu dışlanırken tutarsızlıklar da göze çarpar. Kürt hareketinin kitleselleşmesi sonucu sorunu çerçevenin içine sığdırma zorluğunun baş göstermesiyle çerçevenin içinden, dışarı uzanan çekingen ve öfkeli bir bakış da söz konusu olur. Değişimin, dönüşümün, yeni bir eklemlenmenin varlığına işaret eden bu durumla bastırılanın çatlaktan sızışına ve kırılmanın belirgin hal alışına tanık olunur.

Bu çalışma hegemonyanın kazanılması, korunması veya yerinden edilmesinde ideolojik mücadelenin önemli olması sebebiyle bu çalışmanın odağı olarak seçilen basının pratiklerinde somutlaşan hegemonik söylemi anlamımıza olanak sağlar.

“Kürt”ün, “Doğu” imgesi üzerinden öteki olarak kurulması devam ettiği, Kürt sorunu Doğululuk çerçevesinin içine sığdırılmaya, boğulmaya çalışıldığı ve çerçeve aşılamadığı sürece çözümsüzlüğün üretilmesinden öteye geçilemeyeceğini, bu çerçevenin bakış açısının sınırlarından kurtulmadan bir yeniliğin söz konusu olamayacağını gösterir.

Bu çalışmanın işaret ettiği üzere, bugün gelinen noktada eski çözümlerden medet ummak, soruna toplumsal mühendislik açısından yaklaşmak, sorunun çözümü için kendine benzetmeyi, baş eğdirmeyi amaçlamak, bundan başka çözüm yolu düşünmeyi istememek anakronik bir ısrardır. Sorunun çözümüne ancak farklı bir görme biçimi, algı çerçevemizi sınırlandıran kurduğumuz, oluşturduğumuz barikatların kaldırılması katkı sağlayabilir. Bunun için de samimi bir siyasi irade, güçlü bir toplumsal talep ve tabii ötekine “tahammül” edebilme iradesi gereklidir.

KAYNAKÇA:

Ahıska, Meltem (2005). *Radyonun Sihirli Kapısı: Garbiyatçılık ve Politik Öznellik*. İstanbul: Metis Yayınları.

Ahıska, Meltem (2009). “Garbiyatçılık: Türkiye’de Modernliğin Grameri”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce-c.9, Dönemler ve Zihniyetler* içinde (Ömer Laçiner, Ed.). İstanbul: İletişim Yayınları. s. 1039–1065.

Atatürk, Mustafa Kemal (1989). *Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, I-II-III*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi.

Barrett, Michéle (2004). *Marx’dan Foucault’ya İdeoloji* (Ahmet Fethi, Çev.). İstanbul: Doruk Yayımcılık.

Bayrak, Mehmet (1993). *Kürtler ve Ulusal Demokratik Mücadeleleri Üstüne Gizli Belgeler-Araştırmalar-Notlar*. Ankara: Özge Yayınları.

Bora, Tanıl ve Can, Kemal (1999). *Devlet Ocak Dergâh*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Bora, Tanıl (2006). “Cumhuriyet, Demokrasi ve Muhafazakâr Türk Milliyetçiliği”, *Medeniyet Kaybı: Milliyetçilik ve Faşizm Üzerine Yazılar* içinde. İstanbul: Birikim Yayınları. s. 17–36.

Bora, Tanıl (2006). “Türkiye’de Milliyetçilik ve Azınlıklar”, *Medeniyet Kaybı: Milliyetçilik ve Faşizm Üzerine Yazılar* içinde. İstanbul: Birikim Yayınları. s. 81–109.

Bruinessen, Martin van (2005). “Kürdistan’da Din” , *Kürdistan Üzerine Yazılar* içinde (Nevzat Kırar, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları. s. 17–47.

Bruinessen, Martin van (2005). “Osmanlıcılıktan Ayrılkçılığa: Şeyh Sait Ayaklanmasının Dinî ve Etnik Arka Planı”, *Kürdistan Üzerine Yazılar* içinde (Levent Kafadar, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları. s. 123–171.

Canefe, Nergis (2007). “Milliyetçiliksiz Egemenlik: Koşulsuz Egemen Ulus-Devlet Modelinin Ötesinde Azınlık Hakları Üzerine Eleştirel Bir Değerlendirme”, *Anavatandan Yavruvatana Milliyetçilik, Bellek ve Aidiyet* içinde (Deniz Boyraz, Çev.) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. s. 3–35

Chatterjee, Partha (1996). *Milliyetçi Düşünce ve Sömürge Dünyası* (Sami Oğuz, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Chatterjee, Partha (2002). *Ulus ve Parçaları* (İsmail Çekem, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Copeaux, Etienne (2000). *Tarih Ders Kitaplarında (1931- 1993) Türk Tarih Tezi'nden Türk İslam Sentezine* (Ali Berkday, Çev.). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Çelik, Nur Betül (2002). “Kemalizm: Hegemonik Bir Söylem”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce-c.2, Kemalizm içinde* (Ahmet İnel, Ed.). İstanbul: İletişim Yayınları. s. 75–91.

Fairclough, Norman (1991). *Language and Power*. London and New York: Longman.

Gramsci, Antonio (2003). *Hapishane Defterleri* (Adnan Cemgil, Çev.). İstanbul: Belge Yayınları.

Hall, S., Lumley, B., McLennan G. (1985). *Siyaset ve İdeoloji: Gramsci* (Sadun Emre Alp, Çev.). İstanbul: Birey ve Toplum Yayınları.

Hall, Stuart (1998). “Eski ve Yeni Kimlikler, Eski ve Yeni Etniklikler”, *Kültür, Küreselleşme ve Dünya Sistemi: Kimlik Temsilinin Çağdaş Koşulları içinde* (Antony D. King, Der.; Gülcan Seçkin ve Ümit Hüsrev Yolsal, Çev.). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları. s. 63–96.

Hall, Stuart (1999a). “İdeolojinin Yeniden Keşfi: Medya Çalışmalarında Baskı Altında Tutulmanın Geri Dönüşü”, *Medya, İktidar, İdeoloji* içinde (Mehmet Küçük, Der. ve Çev.) Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları/Ark. s. 77–126.

Hall, Stuart (1999b). “Kültür, Medya ve “İdeolojik Etki”, ” *Medya, İktidar, İdeoloji* içinde (Mehmet Küçük, Der. ve Çev.) Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları/Ark. s. 199–243.

Hall, Stuart (2003). “Kodlama ve Kodaçım”, *Söylem ve İdeoloji* içinde (Barış Çoban, Çev.; Barış Çoban ve Zeynep Özarslan Haz.). İstanbul: Su Yayınları. s. 309–326.

Hall, Stuart (2005). “Anlamlandırma, Temsil, İdeoloji: Althusser ve Post-Yapısalcı Tartışmalar”, *Kitle İletişim Kuramları* içinde (Erol Mutlu, Der. ve Çev.). Ankara: Ütopya Yayınevi. s. 359–394.

Köker, Levent (2003). *Modernleşme, Kemalizm, Demokrasi*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Laclau, Ernesto (2000). “Siyasetin Öznesi, Özne Siyaseti”, *Evrensellik, Kimlik ve Özgürleşme* içinde (Ertuğrul Başer, Çev.). İstanbul: Birikim Yayınları. s. 21–46.

Laclau, Ernesto (2000). “Boş Gösterenler Siyasette Niçin Önemlidir?”, *Evrensellik, Kimlik ve Özgürleşme* içinde (Ertuğrul Başer, Çev.). İstanbul: Birikim Yayınları. s. 95–109.

Laclau, E. ve Mouffe, C. (2008). *Hegemonya ve Sosyalist Strateji: Radikal Demokratik Bir Politikaya Doğru* (Ahmet Kardam, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Lewis, Bernard (2000). *Modern Türkiye'nin Doğuşu* (Metin Kıratlı, Çev.). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Mardin, Şerif (1995). "Tanzimattan Sonra Aşırı Batılılaşma", *Türk Modernleşmesi; Makaleler 4* içinde (Mümtaz'er Türköne, Tuncay Önder, Der.). İstanbul: İletişim Yayınları. s. 21–79.

Mardin, Şerif (1995). "19. Yüzyılda Düşünce Akımları ve Osmanlı Devleti", *Türk Modernleşmesi; Makaleler 4* içinde (Mümtaz'er Türköne, Tuncay Önder, Der.). İstanbul: İletişim Yayınları. s. 81–101.

Mardin, Şerif (2001). *Jön Türklerin Siyasi Fikirleri 1895–1908*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Mardin, Şerif (2002). *Din ve İdeoloji*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Marx, K. ve Engels, F. (2004). *Alman İdeolojisi* (Sevim Belli, Çev.). Ankara: Sol Yayınları.

Oran, Baskın (1999). *Atatürk Milliyetçiliği, resmi ideoloji dışı bir inceleme*. Ankara: Bilgi Yayınevi.

Oran, Baskın (2005). *Türkiye’de Azınlıklar*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Portelli, Hugues (1982). *Gramsci ve Tarihsel Blok* (Kenan Somer, Çev.). Ankara: Savaş Yayınları.

Said, Edward W. (2001). *Şarkiyatçılık: Batı’nın Şark Anlayışları* (Berna Ülner, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.

Tunçay, Mete (2005). *Türkiye Cumhuriyeti’nde Tek-Parti Yönetimi’nin Kurulması (1923- 1931)*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Yeğen, Mesut (1999). *Devlet Söyleminde Kürt Sorunu*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Yeğen, Mesut (2006). “ ‘Yahudi-Kürtler’ ya da Türklüğün Yeni Hudutları”, *Müstakbel Türk’ten Sözde Vatandaşa: Cumhuriyet ve Kürtler* içinde. İstanbul: İletişim Yayınları. s. 89–116.

Yeğen, Mesut (2002). “Kemalizm ve Hegemonya?”, *Modern Türkiye’de Siyasi düşünce-c.2, Kemalizm içinde* (Ahmet İnsel, Ed.). İstanbul: İletişim Yayınları. s. 56–74.

Yeğenoğlu, Meyda (2003). *Sömürgeci Fantaziler: Oryantalist Söylemde Kültürel ve Cinsel Fark*. İstanbul: Metis Yayınları.

Yıldız, Ahmet (2001). *Ne Mutlu Türküm Diyebilene: Türk Ulusal Kimliğinin Etno-Seküler Sınırları (1919- 1938)*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Zürcher, Eric Jan (1999). *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi* (Yasemin Saner Gönen, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Süreli Yayınlar

Cumhuriyet Gazetesi

Hürriyet Gazetesi

Zaman Gazetesi

ÖZET

Özdemir, Yeşim Özden, Türkiye’de Devlet Söyleminin Kendi “Doğu”suna Bakışının Basında Yeniden Üretimi: Dağlıca Baskını Örnek Olayı, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Prof. Dr. Nur Betül Çelik, 141 s.

Bu çalışmada, Türkiye’de hegemonik söylemin basın aracıyla kendi “Doğu”suna oryantalist bakışı bağlamında, günümüzde Kürt sorunun nasıl algılandığı ve açıklandığı hususunda kilit bir konumu temsil edici nitelikte olduğu öngörülen Dağlıca Baskını odak noktası olarak ele alınır. Bu çalışmanın temel savı, etnik kimliğe dair bir sorun olan Kürt sorununun, hegemonik söylemde Türkiye’nin modernleşme sürecinde Doğu ile Batı arasında gerçekleşen kırılma etrafında şekillendiğidir. Toplumsal alandaki talepler topluluğunu, Doğu imgesi üzerinden “öteki” olarak kurulan Kürt’e karşı, bir eşdeğerlik ilişkisi içinde eklemlenen “hegemonya” ve bu eklemleme işinde önem arz eden “ideoloji” bu savı mümkün kılan kuramsal çerçevenin iki önemli dayanağını oluşturur.

Çalışmada araştırma birimi olarak seçilen basının konumu sorunsallaştırılır. Basının Kürt sorununu Doğululuk-Batılılık karşıtlığı üzerinden anlamlandırmakla, etno-politik mahiyet arz eden bir toplumsal sorun olduğunu dışlamakla hegemonik bakış açısını, düşünme ve mantık yürütme tarzını benimsediği; Türkiye’de hegemonik güç olan Kemalist ideolojinin, ideolojik açıdan hegemonyasının üretiminde, yeniden-üretiminde önemli bir ideolojik aygıt durumunda olduğu görülür.

Bununla beraber Dağlıca Baskını sürecinde Kürt sorununun Doğululuk sorunu olarak ele alınması, “modern olmama veya modern öncesi olma” ithamıyla oluşturulan “Doğululuk çerçevesi”ne hapsedilmesi, sabitlemesi hususunda basında, hem bir devamlılığın hem de bir kırılmanın olduğu görülür. Kürt sorununu çerçevenin içine sığdırma zorluğunun baş gösterdiği bu süreçte, “çerçevenin içinden”, dışarı uzanan çekingen ve öfkeli bir bakışın söz konusu olduğu açığa çıkarılır. Çerçeve aşılamadığı sürece çözümsüzlüğün üretilmesinden öteye geçilemeyeceğine, bu çerçevenin bakış açısının sınırlarından kurtulmadan bir yeniliğin söz konusu olamayacağına işaret edilir.

Anahtar Sözcükler: “hegemonya”, “söylem”, “Doğu”, “Kürt sorunu”, “Kemalizm”.

ABSTRACT

*Özdemir, Yeşim Özden, The Gaze to Its "Orient" of Discourse of State in Turkey
Reproduction in Press: Dağlıca Raid Case Study, Master's Thesis, Advisor: Prof.
Dr. Nur Betül Çelik, 141 p.*

In this study is searched the hegemonic discourse in Turkey with the press tool in the context of orientalist gaze to its "East" how the Kurdish problem is perceived and described today through Dağlıca raid, which is envisaged representative character. The basic argument of this study the Kurdish problem, which is the problem ethnic identity, is shaped via breaking to have taken place between East and West Turkey's in modernization process by the hegemonic discourse. The hegemony articulates in equivalence relation the demands social community against the Kurd, which is established as "other" due to the image of the East. The ideology plays important role for the articulation. The hegemony and ideology is the basis two important of theoretical framework, which possible makes the argument of this study.

The study is investigated location of the press, which is selected the researching unit. The press is shown the Kurdish problem signification from opposition East-West and exclusion the problem of social content ethno-political; as a result, embraces the style of thinking and reasoning of hegemonic perspective of the Kemalist ideology, which is the hegemonic power in Turkey, and ideological production and reproduction of the hegemony to be important ideological device.

However, the Kurdish problem is shown continuity as well as break regarding the problem is comprehended as the problem of being Oriental and is immobilized and is imprisoned in "frame of Oriental", which is created understanding "not be modern or pre-modern be", in the press in the process of Dağlica raid. The study is exposed timid and angry look to out from "within the frame" in this process, when the Kurdish problem is see the difficulty in fitting into the frame. The study is pointed deadlock would generate unless the frame exceeded and couldn't innovate unless borders point of view of the frame got rid of.

Keywords: "hegemony", "discourse", "Orient", "Kurdish question", "Kemalism".